

**Gemeente
Amsterdam**

Gangen, woningen en landwinning aan de Uilenburgergracht

Archeologische Opgraving Valkenburgerstraat 72-106,
Amsterdam (2016)

AAR (Amsterdamse Archeologische Rapporten) 112, 2020
Ranjith Jayasena, Thijs Terhorst en Jort Maas

Met bijdragen van

Jan Bakker en Allard van Helbergen

Inhoud

Inhoud.....	3
Basisgegevens.....	5
1 Inleiding.....	5
2 Achtergronden en vraagstellingen.....	7
2.1 Historische achtergronden	7
2.1.1 Ontwikkeling plangebied.....	10
2.2 Archeologische achtergronden.....	13
2.3 Vraagstellingen en methodiek	15
3 Sporen en structuren	17
3.1 Werfkavels en sloopshellingen 1600-1650	17
3.2 Landwinning in de Uilenburgergracht.....	19
3.2.1 Landwinning 1625-1700.....	19
3.2.2 Landwinning 1700-1820 (percelen I t/m III).....	19
3.2.3 Landwinning 1675-1750 (percelen V-VII)	25
3.2.4 Landwinning 1750-1820 (percelen V-VII).....	25
3.2.5 Inham met afvalstort 1675-1800	25
3.3 Bebouwing 1600-1900	27
3.3.1 Valkenburgerstraat 102	27
3.3.2 Valkenburgerstraat 102A.....	28
3.3.3 Valkenburgerstraat 104	31
3.3.4 Gangwoningen Vlielandersgang.....	33
3.3.5 Gangwoningen Pijlengang en Muidergang	37
3.3.6 Gangwoningen Liefdegang en diamantslijperij.....	37
4 Vondsten: keramiek	39
4.1 Methodiek	39
4.2 Afvallaag S 168 (1675-1800)	40
4.2.1 Kookgerei.....	41
4.2.2 Tafel- en drinkgerei	42
4.2.3 Opslag- en schenkgerei	44
4.2.4 Sanitair en verzorging	46
4.2.5 Overig	47
4.2.6 Rookgerei.....	47
4.3 Ophoging S 48 (1850-1900)	48

5	Vondsten: metaal en organisch materiaal.....	50
5.1	Afvallaag S 168 (1675-1800)	50
5.1.1	Kleding en kledingbewerking	50
5.1.2	Ambacht	52
5.1.3	Ornamenten.....	52
5.1.4	Speelgoed en spelmateriaal	53
5.1.5	Verlichting en verwarming.....	54
5.1.6	Bestek	54
5.1.7	Valuta.....	56
5.1.8	Verzorging.....	57
5.1.9	Koosjere vleesloden	58
6	Vondsten: dierlijke resten	61
6.1	Ophoging S 48 (1850-1900)	61
6.1.1	Huiskat en konijn/haas.....	61
6.1.2	Overig botmateriaal	62
7	Synthese en conclusies	63
7.1	Scheepswerven 1600-1650	63
7.2	Landwinning 1650-1820.....	63
7.3	Bebouwing 1600-1930	63
7.4	Materiële cultuur 1600-1900	65
8	Literatuur	67
Bijlage 1	Sporen.....	74
Bijlage 2	Vondsten.....	86
Bijlage 3	Deventer Systeem catalogus	93

Basisgegevens

Toponiem	Valkenburgerstraat 74-106
Adres	Valkenburgerstraat 74-106
Kadaster	ASD12 P 03049, ASD12 P 03050
RD-coördinaten	NW X 122.261 Y 487.024 NO X 122.297 Y 487.049 ZW X 122.291 Y 486.985 ZO X 122.323 Y 487.005
TOPO-code MenA	VAL5
OM-nummer	3988525100
Opdrachtgever	De Ruimte Projectontwikkeling B.V., Amsterdam
Bevoegd gezag	Gemeente Amsterdam, Stadsdeel Centrum
Uitvoerder	Gemeente Amsterdam, Monumenten en Archeologie
Beheer en plaats documentatie	Gemeente Amsterdam, Monumenten en Archeologie

1 Inleiding

In 2016 werd gestart met de realisatie van nieuwbouw op de percelen Valkenburgerstraat 74-106 te Amsterdam. Voor deze locatie bestond een hoge archeologische verwachting, vanwege de historische ontwikkeling van dit gebied van scheepsbouwgebied tot overbevolkt deel van de joodse buurt en de resultaten van de archeologische onderzoeken aan de Valkenburgerstraat in de afgelopen jaren. Deze eerdere opgravingen hebben een gedetailleerder beeld opgeleverd van de scheepsbouwactiviteiten, landwinning in de Uilenburgergracht en de bebouwing langs de straat en de vele stegen naar de waterzijde. Vanwege de hoge verwachting die voor het plangebied gold, werd in de eerste fase van het grondwerk archeologisch onderzoek ingepland. De afdeling Archeologie van Monumenten en Archeologie (MenA), heeft in opdracht van De Ruimte Projectontwikkeling B.V. en De Nijs in twee fases een Archeologische Opgraving (AO) uitgevoerd: van 16 februari 2016 t/m 23 maart 2016 en van 4 april t/m 18 april 2016.

Amsterdam, Valkenburgerstraat 72-106

TOPO-code MenA: VAL5

1 Het plangebied binnen de huidige topografie

2 Achtergronden en vraagstellingen

2.1 Historische achtergronden

De locatie Valkenburgerstraat 72-106 lag tot het einde van de 16de eeuw buiten de stadsmuur aan de oostzijde van de stad, in een buitenpolder tussen de Sint-Anthoniesdijk (de latere Jodenbreestraat) en het IJ. Met de stadsvergroting die bekend staat als de Tweede Uitleg werden in 1592-1593 in deze buitenpolder drie eilanden aangelegd; Uilenburg, Marken en Rapenburg (afb. 2).¹ Het ontwerp van de nieuwe eilanden was typerend voor stedenbouwkundige ontwerpen uit deze periode, met een rechthoekige vorm en een inrichting op perfect symmetrische en spiegelbeeldige wijze.²

2 Bij de stadsuitbreiding van 1592-1596 (de Tweede Uitleg) werden in 1592 de werfeilanden Uilenburg (1), Marken (2) en Rapenburg (3) aangelegd. In 1595-1597 volgde het wooneiland Vlooienburg (4)

Uilenburg werd gerealiseerd zoals ontworpen op de tekentafel, maar door een onvoorziene meetfout moest Marken in breedte worden teruggebracht waardoor hier uiteindelijk maar één in plaats van twee hoofdstraten kon worden aangelegd.³ Dit was de Markenstraat, die vanaf de 19de

¹ Voor de Tweede Uitleg zie Burger 1918, 26-27, De Fremery 1925, 88-92; Jayasena 2020, 135-150 en voor een verdere verdieping van de ontwikkeling van Uilenburg Jayasena en Schmitz 2012, 115-141. Voor de inrichting van de eilanden, zie de resolutie van de vroedschap d.d. 30 mei 1592: SAA, toegang 5025 (Resoluties vroedschap), inv. nr. 7.

² Taverne 1978, 137.

³ SAA, toegang 5025 (Resoluties vroedschap), inv. nr. 7, 5 juni 1592. De afwijking bedroeg 400 Amsterdamse voet, (113,24 m).

eeuw bekend kwam te staan als de Valkenburgerstraat. De eilanden waren primair bedoeld voor de bouw en het onderhoud van schepen. Op Uilenburg en Marken werden particuliere scheepswerven ingericht en op Rapenburg – aan het IJ – de werven van de Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC) en de Admiraliteit. In 1595 werd een vierde eiland gerealiseerd in de binnenbocht van de Amstel: Vlooienburg. Dit werd een woonwijk, waar de eerste erven werden uitgegeven in 1602. Uilenburg en Marken werden aangelegd door grachten te graven in de buitenpolder en met de hierbij vrijkomende grond werd het tussenliggende land opgehoogd. Dit werk werd uitgevoerd door het Stadsfabrieksambt, het stedelijke bouwbedrijf. Voor het eiland Rapenburg aan de IJ-oever werd een strook land gewonnen in het IJ.

De eilanden Uilenburg en Marken werden langs de waterzijde ingericht met grote werfkavels. Op Uilenburg hadden deze een vaste breedte van 80 voet, op Marken varieerde deze van 85 tot 87 voet, wat in de huidige maatvoering overeenkomt met 24 m tot 25 m.⁴ Met de voltooiing van de oostelijke eilanden in de jaren zestig van de 17de eeuw verhuisde het scheepsbouwbedrijf daar naartoe en kregen de oude eilanden gaandeweg een woonfunctie. De opdeling van de oorspronkelijke werfkavels in smallere woonkavels was inmiddels al ver gevorderd. Dit gebeurde meestal door ze eerst in tweeën te verdelen, waarna vervolgens één van de brede kavels nogmaals werd gedeeld zodat er drie woonkavels ontstonden.⁵ Deze verkaveling ging gepaard met bebouwing langs de straat en op de achtererven richting het water. Om de bouwsels – vaak waren het niet meer dan kamerwoningen – te bereiken werden stegen aangelegd vanaf de Valkenburgerstraat tot aan de Uilenburgergracht.

Deze situatie is in 1659 in detail gekarteerd door stadslandmeter Cornelis Danckertsz de Rij. Deze kaart is overgeleverd in een kopie van Herbert Roemer uit 1698 (afb. 3).⁶ In 1700 legde Jacob Bosch de situatie nogmaals vast (afb. 4).⁷ Goed zichtbaar op deze kaart is dat in ruim veertig jaar tijd niet alleen kavels waren opgedeeld en volgebouwd, maar dat ook oeveruitbreidingen waren gerealiseerd. Deze landwinning gebeurde op particulier initiatief, van de eigenaar van de kavels, en met eigen middelen, hetgeen resulteerde in een eigen verloop en ophogingsmethodiek per kavel en een geblokte oeverlijn. Nadat een perceel was verlengd door landwinning werd een steeg doorgetrokken en hieraan verschenen weer gangwoningen. Aan het einde van een steeg werd soms een kleine sloepenhelling aangelegd.

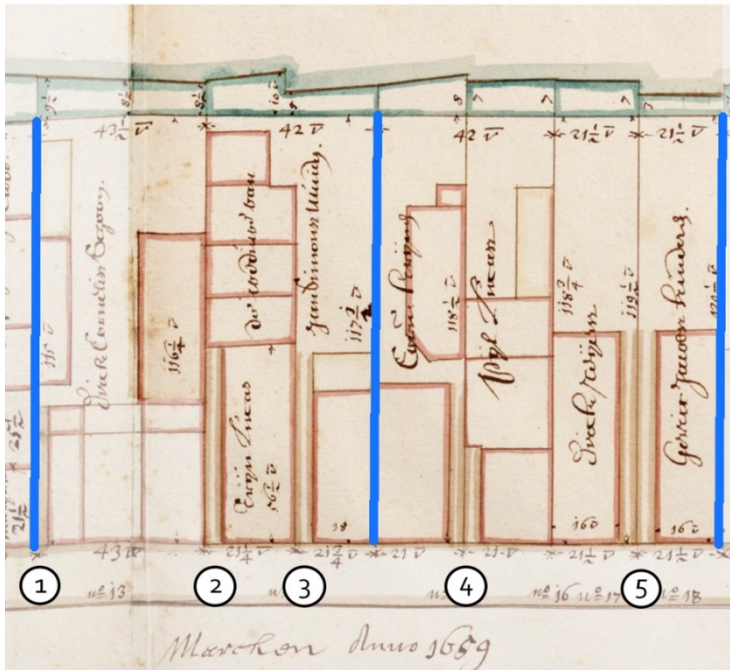
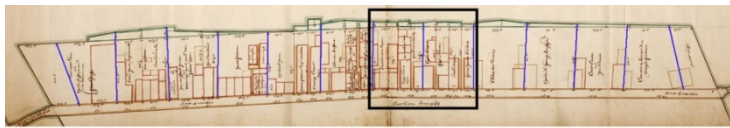
Met de verdichting van de bebouwing werden de voormalige scheepsbouweilanden in de tweede helft van de 17de eeuw een woonbuurt. De joodse gemeenschap, die in eerste instantie vooral rond het eiland Vlooienburg was gevestigd, breidde zich in die tijd uit naar de vrijgekomen scheepsbouweilanden en zo werden uiteindelijk Uilenburg, Marken en Rapenburg onderdeel van de joodse buurt van Amsterdam. Rond 1900 was het gebied rond de Valkenburgerstraat een dichtbevolkte wijk, met kleine woningen en stegen waar mensen onder vaak erbarmelijke omstandigheden leefden. In 1930 was deze buurt dermate vervallen dat werd gestart met de sanering ervan. Hierbij werd de bebouwing aan de oostzijde van de Valkenburgerstraat geheel gesloopt en de straat verbreed van 5 m tot 25 m. In de jaren vijftig van de 20ste eeuw werd de Valkenburgerstraat doorgetrokken dwars door het eiland Rapenburg, om de toegang te vormen tot de IJ-tunnel.

⁴ Uilenburg, zie Jayasena en Schmitz 2012, 115-141; Marken, zie de kaart van Cornelis Danckertsz de Rij uit 1659 (SAA, stadsgedeelte 1938).

⁵ Voor de smaldeling, zie Gawronski en Jayasena 2016, 12.

⁶ SAA, stadsgedeelte 1938.

⁷ SAA, stadsgedeelte 1939.

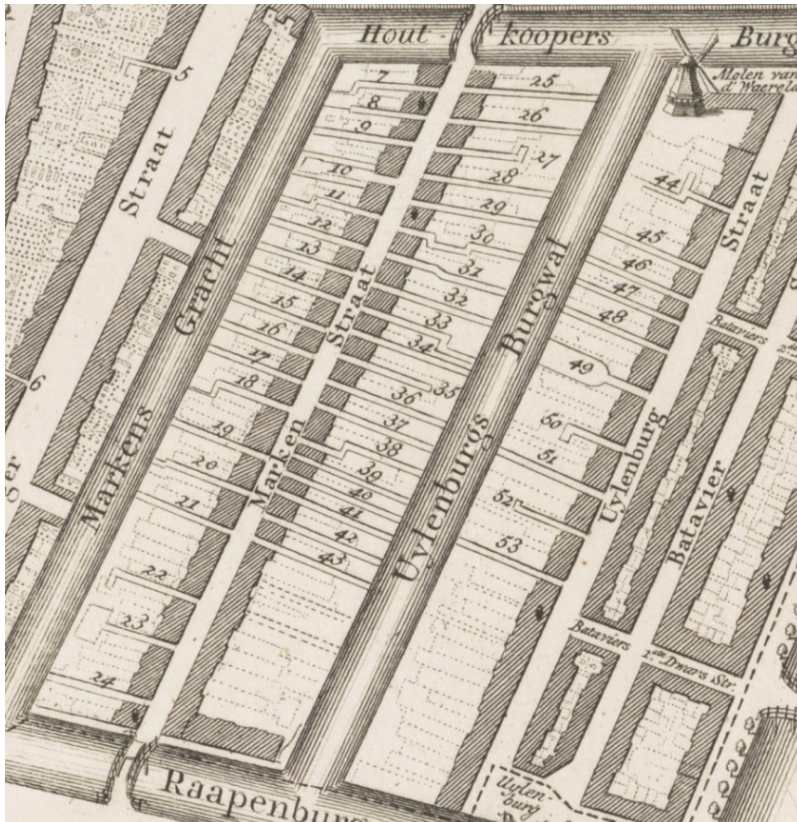
3 Verkaveling op Marken langs de Uilenburgergracht in 1659 door Herbert Roemer naar Cornelis Danckertsz de Rij met daarop in blauw een reconstructie van de oorspronkelijke werfkavels en genummerd de stegen: 1. Vlielandersgang, 2. Pijlengang, 3. Muidergang, 4. Schiemansgang en 5. Liefdegang. Uitgelicht is de locatie van de vindplaats VAL5 (Stadsarchief Amsterdam, Stadsgedeelte 1938, bewerking MenA)

4 Dezelfde kavels op Marken langs de Uilenburgergracht 41 jaar later, in 1700 gekarteerd door Jacob Bosch met daarop in blauw een reconstructie van de oorspronkelijke werfkavels en genummerd de stegen: 1. Vlielandersgang, 2. Pijlengang, 3. Muidergang, 4. Schiemansgang en 5. Liefdegang. Uitgelicht is de locatie van de vindplaats VAL5 (Stadsarchief Amsterdam, Stadsgedeelte 1939, bewerking MenA)

2.1.1 Ontwikkeling plangebied

Het plangebied beslaat anderhalf werfkavel. Beide oorspronkelijke werfkavels hadden een breedte van 42 voet. In 1659 had al een opdeling plaatsgevonden, waarbij – van west naar oost – de latere Vlielandersgang, de Pijlengang, de Muidergang, de Schiemansgang en de Liefdegang waren geroid. Op de 18de-eeuwse burgerwijkkaart (wijk 15, afb. 5) zijn 37 stegen afgebeeld op Marken. Het eerste kadastraal minuutplan – gekarteerd tussen 1820 en 1832 – toont hoe de steegbebouwing er in de vroege 19de eeuw nog bijlag (afb. 6). Rond de Liefdegang werden in 1887 veertien gebouwen, inclusief die aan de straat, gesloopt ten behoeve van de bouw van een diamantslijperij, die zich uitstrekte van de Valkenburgerstraat tot aan de Uilenburgergracht (afb. 7).⁸ Dit gebouw is in 2016, als een van de laatste historische gebouwen aan de Valkenburgerstraat, gesloopt.

5 Detail van de 18de-eeuwse Burgerwijkkaart van wijk 15 met 35. Vlielandersgang, 36. Pijlengang, 37. Muidergang, 38. Schiemansgang, 39. Liefdegang. Het noorden ligt rechtsonder (Stadsarchief Amsterdam, ANWK00011000001)

⁸ Het ging om een stoomdiamantslijperij, ontworpen door S. Rudelsheim en Z. Rudelsheim. Voor de bouwtekeningen zie Stadsarchief Amsterdam, afb. 5221BT906459, 5221BT906460 en 5221BT906461.

6 De ontwikkeling van de bebouwing op Valkenburgerstraat 72-106 vanaf 1820 tot 1930. In rood zijn de kadastrale percelen van 1820-1832 aangegeven met kadasternummers en ingekleurd de op dat moment bestaande bebouwing. In zwart de huisnummering van 1876 en in lichtgrijs met blauwe nummering de situatie vanaf 1887, toen de bebouwing langs de Liefdegang moest wijken voor de Diamantslijperij en de naastliggende percelen langs de straat werden bebouwd (MenA)

7 Gezicht op de
diamantslijperij
(Valkenburgerstraat 100) uit
1887 en links daarvan de
twee huizen
Valkenburgerstraat 104-106,
gefotografeerd op 4 juli 1930
door Nico Swaager na sloop
van de huizen aan de
zuidzijde van de straat
(Stadsarchief Amsterdam,
5293FO00092)

8 Na sloop van de
bebouwing aan de zuidzijde
van de Valkenburgerstraat
fotografeerde Nico Swaager
op 3 september 1931 de
panden (v.l.n.r.) 104 t/m 100.
Op nummer 104 was de
Russian Tailor gevestigd, de
zaak van kleermaker S.
Kopman. Geheel rechts de in
1887 gebouwde
diamantslijperij
(Valkenburgerstraat 100)
(Stadsarchief Amsterdam,
5293FO000102)

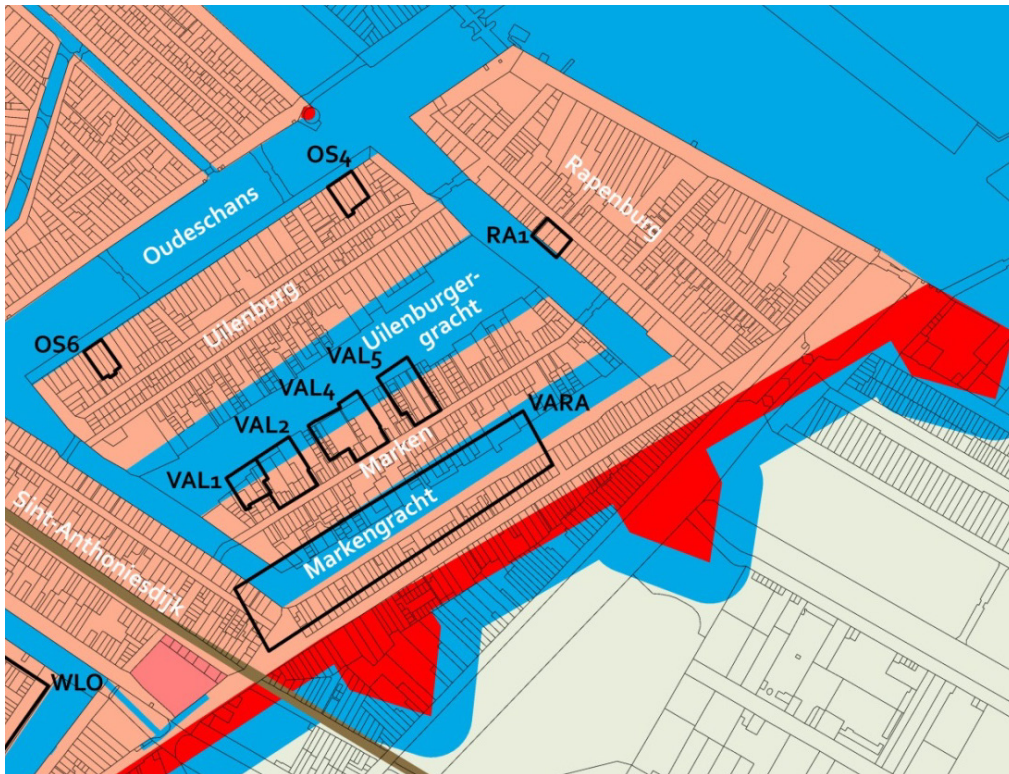
9 Valkenburgerstraat 100-108 (v.r.n.l.) in mei 1955. Het bouwblok links van de diamantslijperij bleef hier staan tot de sloop in 2016 (Stadsarchief Amsterdam, 010009004051)

2.2 Archeologische achtergronden

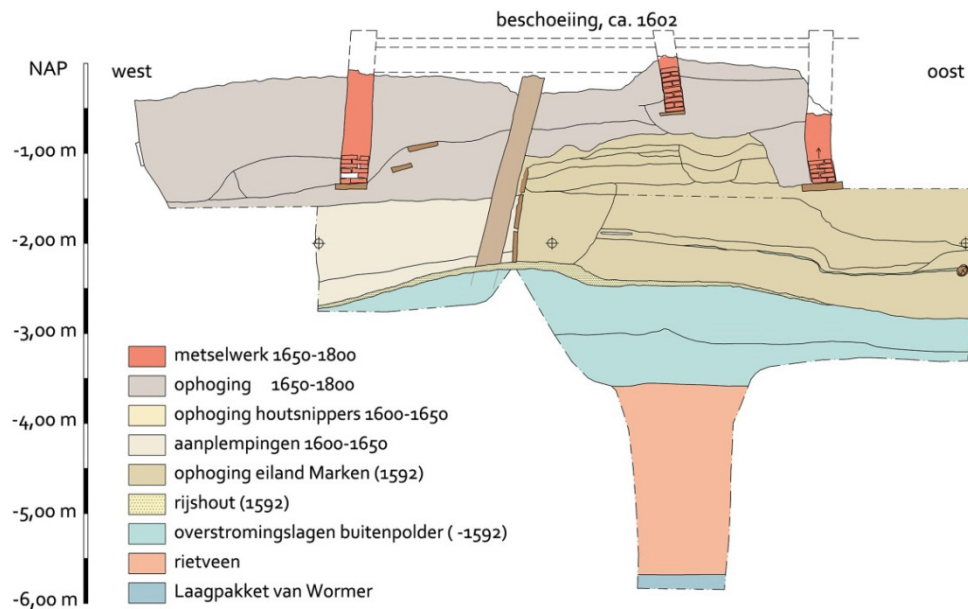
In de afgelopen jaren is op verschillende locaties langs de Valkenburgerstraat archeologisch onderzoek uitgevoerd (afb. 10).⁹ Dit heeft geresulteerd in nieuwe inzichten in de ontwikkeling en het gebruik van het werfeiland Marken en de materiële cultuur van wonen en werken vanaf circa 1600 tot 1930. Zo wierpen de onderzoeken nieuw licht op de systematiek waarmee in 1592 de eilanden van de Tweede Uitleg – in het bijzonder Marken – werden aangelegd in de buitenpolder. Hiervoor werd het drassige grasland van de buitenpolder versterkt met rijshout, vervolgens werden de grachten gegraven en met de vrijgekomen klei en veenbrokken de eilanden opgehoogd. Het maaiveld van het opgehoogde eiland bevond zich – na vier eeuwen bodemdaling – nu op NAP -1,00 m (afb. 11). Dezelfde ophogingsmethode is door het Stadsfabrieksambt gebruikt voor de aanleg van Vlooienburg (1595-1597/1601) en Oostenburg (1660-1663), met als belangrijkste verschil dat hier in plaats van rijshout gebruik is gemaakt van een verharding van stadsafval.¹⁰

⁹ Valkenburgerstraat 20-50 (VAL, 1996), 204-208 (VAL1, 2001), 194-200 (VAL2, 2003), 130-146 (VAL4, 2011, Gawronski en Jayasena 2016) en 14-16 (VAL6, 2016, Veerkamp 2020).

¹⁰ Voor Valkenburgerstraat 130-146 (VAL4), zie Gawronski en Jayasena 2016. Voor de ophogingen van het Stadsfabrieksambt zie Jayasena 2020.

10 De werfeilanden van de Tweede Uitleg in de situatie van circa 1600, geprojecteerd op het kadastrale minuutplan van 1832 met de archeologische vindplaatsen in de directe omgeving (onderliggende gevectoriseerde kadastrale kaart: Fryske Akademy)

11 De bodemopbouw op Marken langs de Uilenburgergracht op de archeologische vindplaats Valkenburgerstraat 130-146 (VAL4): de ophoging van het eiland Marken, de houten paal van de beschoeiing uit circa 1602, de zeventiende-eeuwse aanplanting daarbuiten en de latere ophoging met vloerniveau (gestippeld) uit de 19de eeuw (tekening: Ranjith Jayasena, MenA)

Ook boden de onderzoeken aan de Valkenburgerstraat inzicht in de inrichting van de oorspronkelijke scheepsbouwkavels, met sloopshellingen en bijbehorende faciliteiten, en hoe deze later werden opgedeeld en middels allerlei provisorische landwinnings werden uitgebreid in de Uilenburgergracht. Wat betreft de bebouwing op het terrein kon worden vastgesteld dat veel woningen langs de Valkenburgerstraat al dateerden uit de 17de eeuw – de bebouwing op de kaart van De Rij – en waren neergezet als bouwblokken van drie tot vier woningen. De gangwoningen tussen de straat en de Uilenburgergracht waren kleiner van opzet, met een gemiddeld grondvlak van 12 tot 14m² en werden verwarmd door een haard.

Bij de bouw was vaak bezuinigd op materialen. Vooral bij de huizen op grond die was aangeplempt in de Uilenburgergracht gingen de muren na verloop van tijd onregelmatig verzakken en moesten de bouwsels regelmatig worden opgelapt. Een ander probleem was het verzakken van vloeren. Om droge voeten te houden, werd met enige regelmaat een nieuw pakket zand op het plaveisel aangebracht, met daarop weer een nieuw plaveisel. Dit proces werd soms wel twee tot driemaal herhaald. In de 18e eeuw werden bij de woningen waterkelders aangelegd, wat de stabiliteit van de bestaande bebouwing niet ten goede kwam.

Tot slot verschaften de verschillende ophogingen, aanplempingen en afvalkuilen informatie over de materiële cultuur van wonen en werken in een stadswijk die zich ontwikkelde van haven tot uitloper van de Amsterdamse Jodenbuurt. Sanitaire voorzieningen waren er waarschijnlijk alleen langs de gracht en ook het afval werd vaak eenvoudigweg over de beschoeiing in de Uilenburgergracht gestort of in een kuil aan het einde van een steeg. Naast gewoond werd er ook gewerkt langs de stegen, waarvan een in de Hartjesgang opgegraven smederij getuigde.

2.3 Vraagstellingen en methodiek

Voor de Valkenburgerstraat bestond een hoge archeologische verwachting, die was gebaseerd op historisch-cartografische gegevens en de uitkomsten van eerder archeologisch onderzoek op verschillende locaties in de straat (VAL, VAL1, VAL2, VAL4). Bij eerdere opgravingen in de Valkenburgerstraat was informatie beschikbaar gekomen over de aanleg en het grondgebruik van het eiland Marken, de scheepswerven en de ontwikkeling van woningen en werkplaatsen uit de 17de tot de 19de eeuw. Hiermee kon het historische beeld van het leven en werken op Marken van circa 1600 tot 1900 worden verfijnd.

Het archeologisch onderzoek van 2016 was gericht op de volgende punten:

- De ruimtelijke en bouwhistorische ontwikkeling van het eiland Marken in de 17de tot en met de 19de eeuw;
- De bewonings- en gebruiksgeschiedenis van de vindplaats met aandacht voor de materiële neerslag van activiteiten op de (scheeps)timmerwerven, werkplaatsen en woonhuizen in de 17de tot de 19de eeuw;
- De achtergronden en identiteit van de bevolking van het eiland Marken in de 18de en 19de eeuw, binnen de context van de Amsterdamse Jodenbuurt.

De bouwlocatie was in totaal circa 1.400 m² groot. Hiervan is binnen circa 1.000 m² vlakdekkend opgegraven: een dekkingspercentage van 70 %. De opgraving besloeg zes werkputten (afb. 12).

Daarnaast zijn 13 profielen en aanzichten gedocumenteerd, waarvan de belangrijkste zijn opgenomen in deze rapportage.

De Archeologische Opgraving (AO) is uitgevoerd door het veldteam van de afdeling Archeologie van MenA volgens de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA), versie 3.2. De profielen en vlakken zijn gedocumenteerd middels digitale fotografie en tekening op schaal 1:20. Dendrochronologische analyse van houten bouwresten is uitgevoerd door dr. K. Heußner van het Deutsches Archäologisches Institut in Berlijn.

3 Sporen en structuren

De gedocumenteerde sporen en structuren hebben betrekking op de ophogingen, bebouwing en landwinning op zeven (archeologische) percelen, die voortkwamen uit de opdeling van twee oorspronkelijke werfkavels. Van west naar oost zijn onderscheiden: werfkavel A met woonpercelen I t/m III en werfkavel B met de woonpercelen IV t/m VII. Bij de beschrijving van de bebouwing langs de Valkenburgerstraat is de huisnummering van 1909 aangehouden, terwijl bij de gangwoningen is genummerd naar perceel en volgnummer vanaf de straat, bijvoorbeeld II-2, de tweede gangwoning op perceel II. Hier is – waar mogelijk – ook de huisnummering aangegeven zoals die is aangegeven op de kaart van Loman uit 1876. De sporen en structuren zijn te clusteren in drie thematische groepen:

1. Werfkavels met sloopshellingen 1600-1650
2. Landwinning in de Uilenburgergracht 1600-1900
3. Bebouwing 1600-1930

3.1 Werfkavels en sloopshellingen 1600-1650

De oudste oeverlijn van de Uilenburgergracht bevond zich op ongeveer 34 m uit de rooilijn van de Valkenburgerstraat. Perceel V lijkt als enige perceel in deze fase een houten beschoeiing te hebben gehad, bestaande uit liggende planken met rechthoekige palen aan de buitenzijde (S 214).¹¹ Op de percelen II, III, IV en VI lagen sloopshellingen, die afliepen naar de gracht, en zo ca. 3 m voorbij de oeverlijn van perceel V reikten. De hellingen waren opgebouwd volgens een gangbare 17de-eeuwse werkwijze, waarbij op een naar het water aflopend talud parallel aan de oevers houten liggers werden geplaatst, met haaks daarop een planken vloer. Vanwege verzakking moest een sloopshelling telkens na verloop van tijd worden opgehoogd.

Op perceel II resteerden van de sloopshelling alleen de liggers, die gezien de dendrochronologische datering¹² en inkepingen in het hout, bestonden uit hergebruikt bouwhout (S 162). Op perceel III lag het oostelijke deel van een helling (S 234), met restanten van de planken vloer (afb. 13, 14). De helling sloot aan op een perceelsgrens, die werd gemarkeerd door een constructie van palen met liggende planken ertussen (S 226). De helling op perceel IV (S 170) liep over een afstand van 2,60 m af van NAP -1,99 m tot NAP -2,20 m (afb. 17). De werkvloer was afgedekt met drie opeenvolgende lagen van houtsnippers tot NAP -1,50 m. Hierop bevonden zich de resten van een tweede helling (S 171), waarvan enkele planken resteerden. Vondsten uit de houtsnippers (VAL5-72) dateren uit het tweede en derde kwart van de 17de eeuw.

Een vierde sloopshelling lag op perceel VI, en bestond uit kruislings op elkaar gelegde zware houten balken (S 196, mogelijk S 209). De helling werd begrensd door drie liggende naaldhouten stammen, in lijn met die van de hellingen op percelen II en III. De helling werd gescheiden van buurperceel VII door middel van rechtopstaande planken. De datering van het hout suggereert dat de helling kort na de aanleg van Marken werd aangelegd met hergebruikt hout.¹³

¹¹ Dendrochronologische analyse van de houtmonsters VAL5-118, VAL5-119, VAL5-120 leverden geen datering op, waardoor de kade niet met zekerheid aan deze fase is toe te schrijven.

¹² VAL5-73: veldatum na 1460 [labnr C85067, KU Heußner, DAI, Berlijn, 25.05.2016].

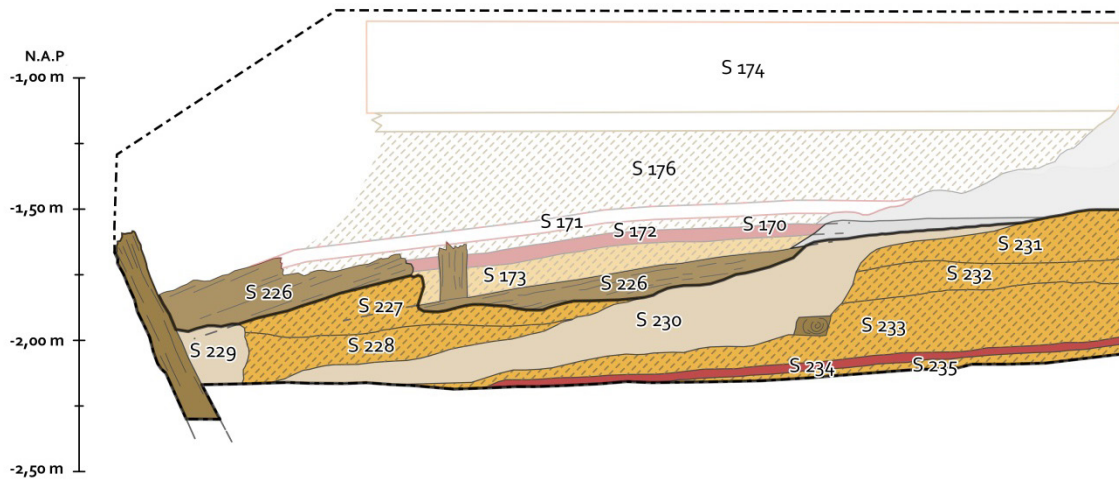
¹³ VAL5-106: veldatum 1550 (+/- wankant) [labnr C85090, KU Heußner, DAI, Berlijn, 25.05.2016].

VAL5-108: veldatum circa 1546 [labnr C85092, KU Heußner, DAI, Berlijn, 25.05.2016].

12 Sporenkaart

VAL5-110: veldatum 1568 (+/- wankant) [labnr C85094, KU Heußner, DAI, Berlijn, 25.05.2016].
 VAL5-111: veldatum na 1551 [labnr C85095, KU Heußner, DAI, Berlijn, 25.05.2016].

13 Samengesteld oostprofiel (profiel 11) met op de voorgrond, binnen de zwarte omlijning, de ontwikkeling van de scheepshelling op perceel III (S 227 - S 235). Daarachter de bekisting die de zijgrens van de helling markeerde (S 226) met de naastgelegen scheepshelling op perceel IV (S 170, S 173). Het niet ingekleurde deel betreft een aanvulling op de oorspronkelijke profieltekening op basis van sporen in het vlak die de tweede fase van de scheepshelling op perceel IV tonen (S 171, S 172) gevolgd door de ophoging en bebouwing van het terrein na ophef van de scheepshelling (muur S 174, en ophoging S 176)

3.2 Landwinning in de Uilenburgergracht

3.2.1 Landwinning 1625-1700

Bij het buiten gebruik stellen van de scheepshellingen op de percelen II, III, IV en VI werden de hellingen opgehoogd en aan de waterzijde voorzien van een beschoeiing van kleine ronde en gekantrechte palen met aan de binnenzijde liggende planken (S 166, S 160, S 225, S 198). Aan de binnenzijde van deze beschoeiing was op de oude scheepshelling een extra versteviging aangebracht in de vorm van een zware liggende boomstam (S 154, S 158 en S 167; afb. 14 t/m 19). Uitgaande van de dendrochronologische dateringen van deze boomstammen is deze landwinning te plaatsen vanaf het tweede kwart van de 17de eeuw.¹⁴

3.2.2 Landwinning 1700-1820 (percelen I t/m III)

De volgende fase van landwinning – alsook het doortrekken van de Muidergang en de bouw van gebouw II-6 – is te dateren in de periode 1800-1825. Deze datering volgt op basis van vondsten in de insteek (VAL5-49, zie bijlage 3, cat. 120) en het feit dat de oeveruitbreiding en bebouwing staat afgebeeld op het kadastrale minuutplan, dat werd gekarteerd in 1820-1832 (afb. 6).¹⁵ Aan de waterzijde kwam een lichte beschoeiingsconstructie van palen met daarachter liggende planken (S 236).¹⁶ Op perceel III werd begin 19de eeuw een oeveruitbreiding gerealiseerd van circa 4,5 m. Hiervoor werd tegen de bestaande beschoeiing S 160 een rechthoekig vak van 4,5 x 5 m – een

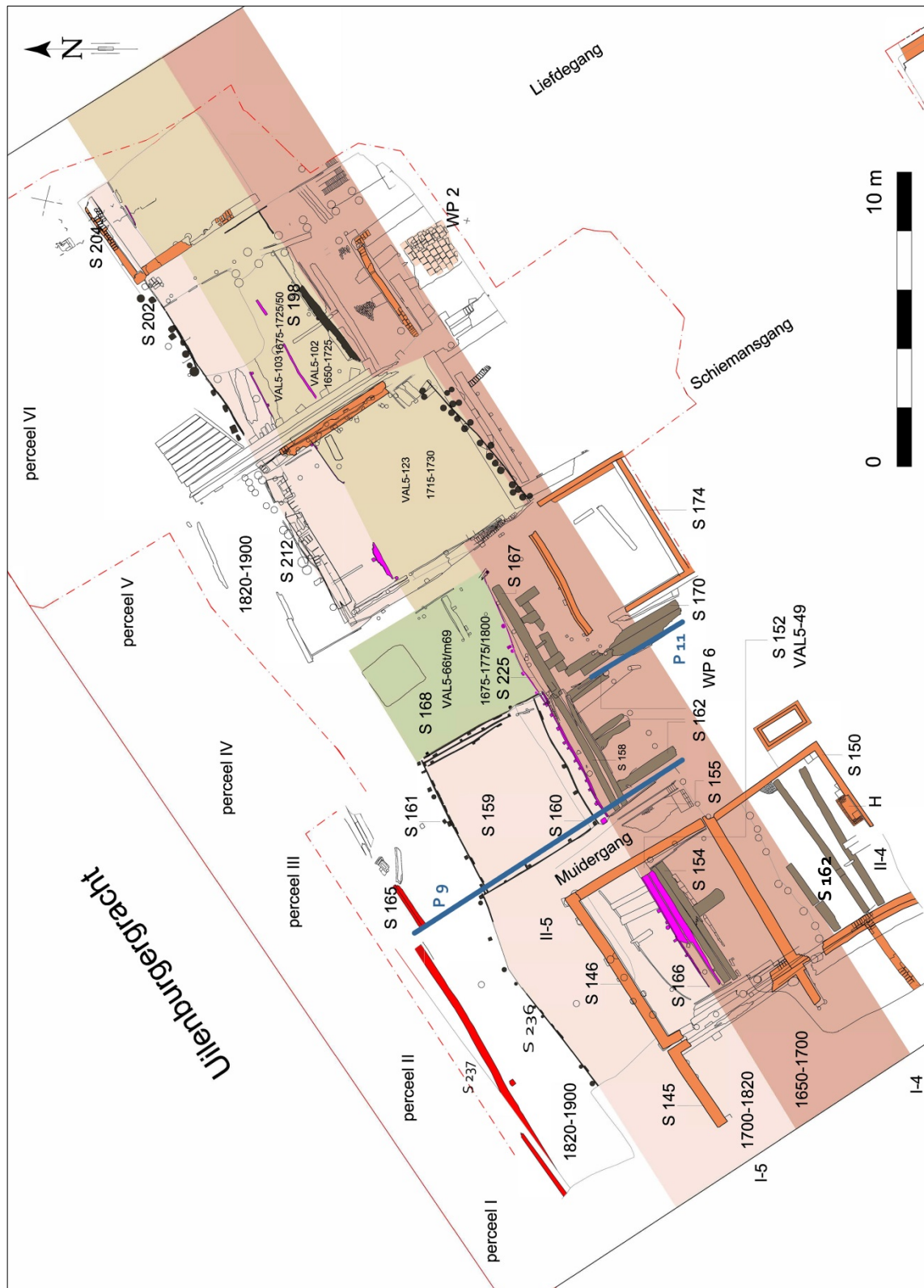
¹⁴ Bovenzijde S 154 op NAP -1,65 m; S 158 op NAP -1,96 m. Een balk onder S 154 is dendrochronologisch gedateerd circa 1623 (VAL5-83: veldatum circa 1623; labnr C85077, KU Heuβner, DAI, Berlijn, 25.05.2016). De veldatum – met wankant – van balk S 167 is 1617 (VAL5-104: veldatum 1617 (+/- wankant); labnr C85089, KU Heuβner, DAI, Berlijn, 25.05.2016).

¹⁵ De bovenzijde van het plaveisel van de Muidergang lag op gemiddeld NAP -1,35 m.

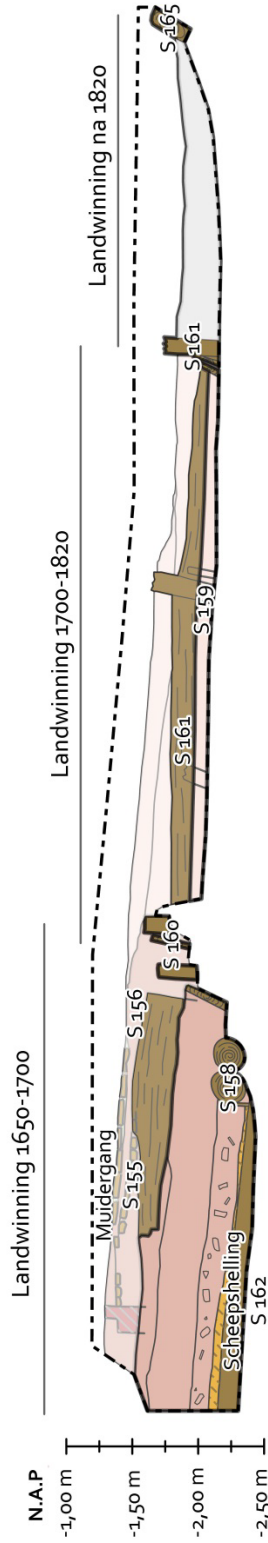
¹⁶ Bovenzijde NAP -1,98 m.

caisson – getimmerd (afb. 17, 18 en 19).¹⁷ Deze constructie (S 161) bestond uit palen met aan de binnenzijde liggende planken en hier weer tegenaan staande planken. Vervolgens was het vak volgestort met bouwpuin en een afsluitende laag van zand (S 159). In de periode 1820-1900 zijn de percelen verder uitgebreid en voorzien van nieuwe houten beschoeiingen (S 237 en S 238).

¹⁷ De term caisson komt niet geheel overeen met wat eronder wordt verstaan in de tegenwoordige waterbouw en dijk aanleg, maar wordt in de archeologie gebruikt omdat het de caissonbouw het dichtst benaderd. Zie voor Dordrecht Sarfatij 2007, 62-71; voor voorbeelden uit de Verenigde Staten en Engeland McDonald 2011, 42-67 (hier wordt gesproken over *crib construction*). Een caisson in de twintigste- en eenentwintigste is een betonnen bak die al dan niet onder druk in de bodem wordt afgezonken, zoals bij de aanleg van de Metro-Oostlijn en de Noord/ Zuidlijn.

14. Fasering van landwinning in de Uilenburgergracht. In blauw de besproken profielen 9 (P 9) en 11 (P 11)

15 Profiel 19: fasering van landwinning in de Uilenburgergracht, met op de voorgrond de ophoging van de scheepshelling op perceel III en op de achtergrond de aanplantingen voor de Muidergang op perceel II

16 Landwinning en bebouwing op de percelen II (links) en III (rechts), gezien richting de Uilenburgergracht. In de 17de eeuw lag de oever van de gracht ter plaatse van beschoeiingen S 154 en S 167. In de 18de eeuw werd land gewonnen en de Muidergang (S 155) verlengd, waarna op perceel II gebouw S 146 verrees

17 Perceel IV, gezien naar het oosten. Hier bevonden zich in de 17de eeuw de opeenvolgende scheepshellingen S 170 en S 171. In de volgende gebruiksfase is het terrein opgehoogd, voorzien van beschoeiing S 167 en verrees gebouw S 174

18 De ontwikkeling aan de waterzijde van de percelen II, III en IV, gezien naar het westen (vergelijk afbeelding 17). Voor de landwinning op perceel III in de 18de eeuw werd een caisson (S 161) getimmerd, dat werd volgestort met grond en puin. Op perceel IV vond vanaf circa 1675 tot 1775 een opeenhoping van afval plaats (S 168) buiten beschoeiing S 167

19 Binnenzijde van caisson S 161 op perceel III, gezien naar de Uilenburgergracht (noorden). Dit was een constructie van palen met liggende en staande planken. De vulling (S 159) bestond uit zand en puin

3.2.3 Landwinning 1675-1750 (percelen V-VII)

In de periode 1675-1725 hebben op de percelen V en VI kleinschalige oeveruitbreidingen plaatsgevonden, waarbij telkens 1,5 m land werd gewonnen. Aan de waterzijde verrees hierbij steeds een eenvoudige beschoeiing van palen met aan de landzijde liggende planken. De datering volgt 1675-1725 volgt uit de keramiekvondsten (VAL5-103) uit de vulling tussen de beschoeiingen S 200 en S 203. Uit deze fase dateert waarschijnlijk ook – sterk naar de waterzijde – verzakte klinkerbestrating (S 180; afb. 18), die in verband te brengen is met de historisch bekende Schiemansgang.¹⁸ Het laatste deel van de steeg is bij een verdere landwinning nog eens opgehoogd (S 186). Van de bebouwing uit deze periode resteerden slechts weinig samenhangende muren (S 183, S 189 en S 181) uit ten minste twee fasen.

3.2.4 Landwinning 1750-1820 (percelen V-VII)

Mogelijk in de tweede helft van de 18de eeuw, maar zeker voor circa 1820 zijn de percelen V, VI en VII uitgebreid buiten de beschoeiing van omstreeks 1700 (3.2.3) in de Uilenburgergracht, waarbij een rechte oeverlijn ontstond en de nieuwe bebouwing direct aan het water grensde. Bij deze projecten werden op de percelen V en VI caissons getimmerd met een lengte van 7 m en een breedte van 6 m op perceel V en 8 m op perceel VI (afb. 20 en 21). De wanden van de caissons – S 212 op perceel V en S 202 op perceel VI – waren samengesteld uit palen met aan de binnenzijde een dubbele laag van planken: liggende tegen de palen en daarachter rechtopstaande planken (afb. 21).¹⁹ De datering van het hout, (kort) na 1594, in combinatie met de plaatsing van het caisson buiten de oever van omstreeks 1700 suggereert dat bij de bouw hiervan oud hout werd hergebruikt.²⁰ De vulling van het caisson bestond uit zand en puin.

Ook perceel VII werd uitgebreid in de Uilenburgergracht. In dit geval bestond de uitbreiding uit een paalfundering met daarop langshout (S 204). De hierop gemetselde muren hiervan waren opgetrokken in anderhalf (zijgevel) en tweeënhalfsteens (achtergevel) muurwerk van rode baksteen. De gevel aan de waterzijde was gefundeerd op palen, langshout en een schuifhout. Ook voor deze fundering werd oud hout hergebruikt, zo blijkt uit de datering ervan.²¹

3.2.5 Inham met afvalstort 1675-1800

Op perceel IV vond tussen 17de eeuw en 19de eeuw geen landwinning plaats. Door de aanplempingen aan weerszijden op percelen III en V ontstond zo een kleine inham in de oeverlijn, die werd gebruikt als vuilstortlocatie (afb. 14). De vulling bestond hier uit zand met beer en een grote hoeveelheid afval (S 168, VAL5-66 t/m 69, zie verder hoofdstuk 4.2). De vondsten beslaan de gehele periode tussen circa 1675-1800.²²

¹⁸ De bestrating liep over een afstand van 2,5 m af van NAP -0,58 m tot NAP -1,13 m.

¹⁹ De onderzijde van de planken van caisson S 212 bevond zich op NAP -1,88 m; bij caisson S 202 was dit NAP -1,76 m.

²⁰ VAL5-113: veldatum na 1594 [labnr C85096, KU Heußner, DAI, Berlijn, 25.05.2016].

VAL5-114: veldatum na 1591 [labnr C85097, KU Heußner, DAI, Berlijn, 25.05.2016].

²¹ VAL5-116: veldatum na 1574 [labnr C85098, KU Heußner, DAI, Berlijn, 25.05.2016].

²² Afvalstort S 168: VAL5-66, VAL5-67, VAL5-68 en VAL5-69.

Aan de zuidzijde van de inham S 167 bevond zich een gebouw van eensteensmuren met een omvang van 4,3 x 3,8 m (S 174, afb. 17 en 18).²³ De noordgevel was losgescheurd van de zijgevels en sterk verzakt naar de waterzijde. Mogelijk om die reden was er aan de buitenzijde een extra halfsteens klampmuur tegenaan gebouwd en stonden er tevens dunne houten palen tegenaan.²⁴

20 Landwinning op perceel V, gezien naar het noordoosten, met beschoeiing S 213 en caisson S 212. Op de achtergrond is het gelijktijdig gebouwde caisson S 202 op perceel VI te zien en beschoeiing S 204 op perceel VII. Fundering S 195 was onderdeel van die van het gebouw van de Diamantslijperij uit 1887

21 Detail van de noordwand van caisson S 202 waarop de dubbele laag van planken te zien is

²³ S 174, rode baksteen 18,5/19 x 9 x 4 cm.

²⁴ Halfsteens klamp opgetrokken in baksteen van 18,5/19 x 8,5/9 x 4 cm; 5-lagen = 25 cm.

3.3 Bebouwing 1600-1900

3.3.1 Valkenburgerstraat 102

Door 20ste-eeuwse bouwingrepen resteerde weinig van de binnenindeling van perceel 102 (afb. 22). Van de westgevel stond alleen nog een anderhalfsteens breed fragment (S 82).²⁵ Parallel hieraan, 1,3 m naar het oosten bevond zich een eensteensmuur, gefundeerd op grondbogen (S 74).²⁶ Tussen beide muren bevond zich de historisch bekende Schiemansgang. Gelet op de lichte uitvoering van muur S 74, betrof dit van oorsprong waarschijnlijk een binnenmuur, en lag een deel van de steeg inpandig. De achtergevel (S 71) lag 12 m uit de rooilijn en bestond uit anderhalfsteens metselwerk.²⁷

Van de verdere binnenindeling resteerden alleen enkele binnenmuren (S 77, S 78, S 80), een plavuizenvloer (S 68) en een kelderruimte (S 70).²⁸ De kelder was voorzien van een bakstenen vloer en had een overwelling, waarvan de aanzet resteerde. Achter het huis bevond zich een waterkelder (S 72) van circa 3,10 x 3,20 m met twee compartimenten, waarvan alleen het westelijke 1,60 m brede compartiment bewaard was gebleven.

22 Sporenkaart van de bebouwing aan de Valkenburgerstraat (detail van afb. 12)

²⁵ Muur S 82, bruine baksteen van 19 x 8,5 x 4 cm.

²⁶ Muur S 74, paarsrode baksteen van 19 x 9 x 4 cm.

²⁷ Muur S 71, rode en bruine baksteen van 19,5 x 9 x 3,5 cm.

²⁸ Vloer S 68, rode plavuizen van 22 x 22 x 2,7 cm.

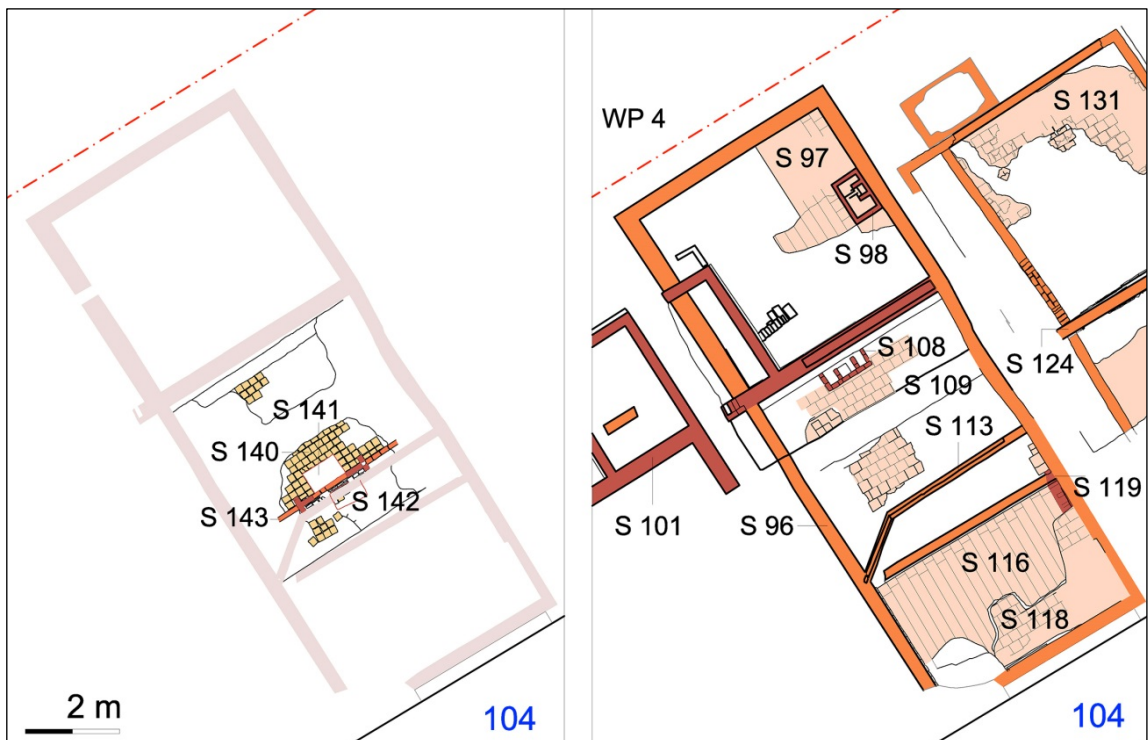
23 Overzicht gezien richting de Valkenburgerstraat van de 17de- tot 19de-eeuwse bebouwing (genummerd) te midden van het raamwerk van betonnen poeren en balken van de bebouwing van na 1930

3.3.2 Valkenburgerstraat 102A

Het pand op perceel 102A had een lengte van 11 m en een breedte van 5,5 m (S 125; afb. 22). In een latere fase is binnen het pand, parallel aan de westelijke zijgevel een muur gemetseld, mogelijk als afscheiding van een 1,20 m brede gang. Het gebouw was door een tussenmuur op 6 m uit de voorgevel opgedeeld in een voor- en een achtervertrek. Aan beide zijden van de tussenmuur bevonden zich de achterwanden van een haard. De wand was aan beide kanten voorzien van witte wandtegels en exemplaren met een witte ruit op met sponstechniek aangebrachte mangaankleurige achtergrond (afb. 24). De inrichting met de beide haarden is hiermee te dateren in de 18de eeuw. In de voorste ruimte lag op NAP +0,42 m een vloer van rode plavuizen (S 129). In de achterste ruimte bevonden zich twee vloerniveaus, de oudste (S 131) op NAP +0,05 m en de jongste (S 132) op NAP +0,12 m. Achter het pand bevond zich een waterkelder van 1,10 x 1,80 m.

24 Tussenmuur met restanten van de haard in de 18de-eeuwse bebouwing op Valkenburgerstraat 102A, gezien naar het noorden. De muur werd afgedekt door de betonnen fundering uit de jaren 1930

25 Valkenburgerstraat 104, fasering

26 De twee vertrekken in Valkenburgerstraat 104 uit de eerste fase, gezien naar het noorden, met in het midden een tussenmuur met in beide ruimtes een haard. Tegen de achterwand van de haard bevonden zich wandtegels

27 Detail van de wandtegels in de haard van de zuidelijke ruimte van Valkenburgerstraat 104, gezien naar het noorden

3.3.3 Valkenburgerstraat 104

Van de oudste, midden 17de-eeuwse bebouwing op Valkenburgerstraat 104 (afb. 25-27) resteerde een halfsteens scheidingsmuur (S 143), op 5 m uit de rooilijn, met aan beide zijden een haard (S 141 en S 142) en een vloer van rode plavuizen (S 140 en S 144). Het langshout onder deze muur lag op NAP -0,23 m. De haardplaatsen waren voorzien van blauwwitte wandtegels met figuratieve voorstellingen, daterend uit de periode 1640-1660 (afb. 27). Vloer S 140 bestond uit rode plavuizen²⁹ en is ergens in het tweede of derde kwart van de 17de eeuw opgehoogd,³⁰ waarna hier een nieuwe vloer kwam te liggen van grotere rode plavuizen.³¹ Bij een daaropvolgende ophoging werd vloer S 109 gelegd.³² Aan de noordzijde van de ruimte is in een latere fase een bakstenen haardplaats aangelegd (S 108). Ook deze vloer werd in een volgende fase opgehoogd, waarna plavuizenvloer S 110 tot stand kwam.

28 De resten van Valkenburgerstraat 104, gezien naar het oosten, met de verschillende vertrekken en 3 haarden (genummerd)

Tegen het einde van de 17de eeuw werd een geheel nieuw pand opgetrokken van 13,1 x 5,2 m. De bouwmuren bestonden uit anderhalfsteens metselwerk (S 96, afb. 25 rechts en 28).³³ Het gebouw was onderverdeeld in drie vertrekken. De oudste vloer in de achterste (noordelijke) kelderruimte van gebouw S 96 was geplaveid met plavuizen (S 137). In een latere fase is deze vloer na ophoging vervangen door plavuizenvloer S 97. Tegelijkertijd is tegen de oostgevel een haard van 1 x 0,6 m gemetseld (S 98, afb. 28, haard 1 en afb. 29). Deze verbouwing markeert dan ook het moment waarop een aanvankelijke opslagkelder is omgebouwd tot woonruimte. In de middelste ruimte heeft ook een ophoging van de oorspronkelijke plavuizenvloer plaatsgevonden met 0,7 m tot gemiddeld NAP +1,0 m. Hierbij is aan de noordzijde een haard aangelegd (S 108) van 1,10 x 0,4 m (afb. 28, haard 2). Bij deze bouwingreep is de lengte van de middelste ruimte met de bouw van tussenmuur S 113 teruggebracht van 4,30 m tot 3,20 m.

De voorste (zuidelijke ruimte) had oorspronkelijk een plavuizenvloer (S 116) op NAP +0,44 m. Deze was geplaveid met ongeglazuurde rode plavuizen van 21,5 x 21,5 x 2,5 cm. Tegen de wand bevond zich een plint van afwisselend gele en groene plavuizen (S 115, plavuizen van 3 cm dik). Aan de straatzijde, in de zuidwesthoek lag onder deze ruimte een waterkelder. Bij de vergroting

²⁹ Formaat: 15 x 15 x 2 cm.

³⁰ Vondsten hieruit dateren uit de periode 1625-1675, VAL5-31.

³¹ Formaat: 20 x 20 x 2,5 cm.

³² Vloer S 109 lag op NAP +1 m.

³³ Muur S 96, rode baksteen van 19 x 9,5 x 4 cm; 10 lagen= 46,5 cm.

van de voorste kelderruimte is tegen de oostmuur een haardplaats gecreëerd (afb. 28, haard 3 en 30).

Van Valkenburgerstraat 106 resteerde van de oudste bebouwing alleen nog muurwerk en een vloer van de achterste ruimte (afb. 22). De achtergevel (S 105) lag 12 m uit de rooilijn. De vloer was geplaveid met ongeglazuurde rode plavuizen van 15 x 15 x 2,5 cm (S 121) op NAP +0,65 m. De mogelijke westgevel was een eensteensmuur van gele baksteen (S 106; 18,5 x 9 x 4 cm), die de begrenzing vormde met de 1 m brede Pijlengang.

29 De achterste ruimte van Valkenburgerstraat 104 met de in een tweede fase aangebrachte haard S 98, gezien naar het oosten

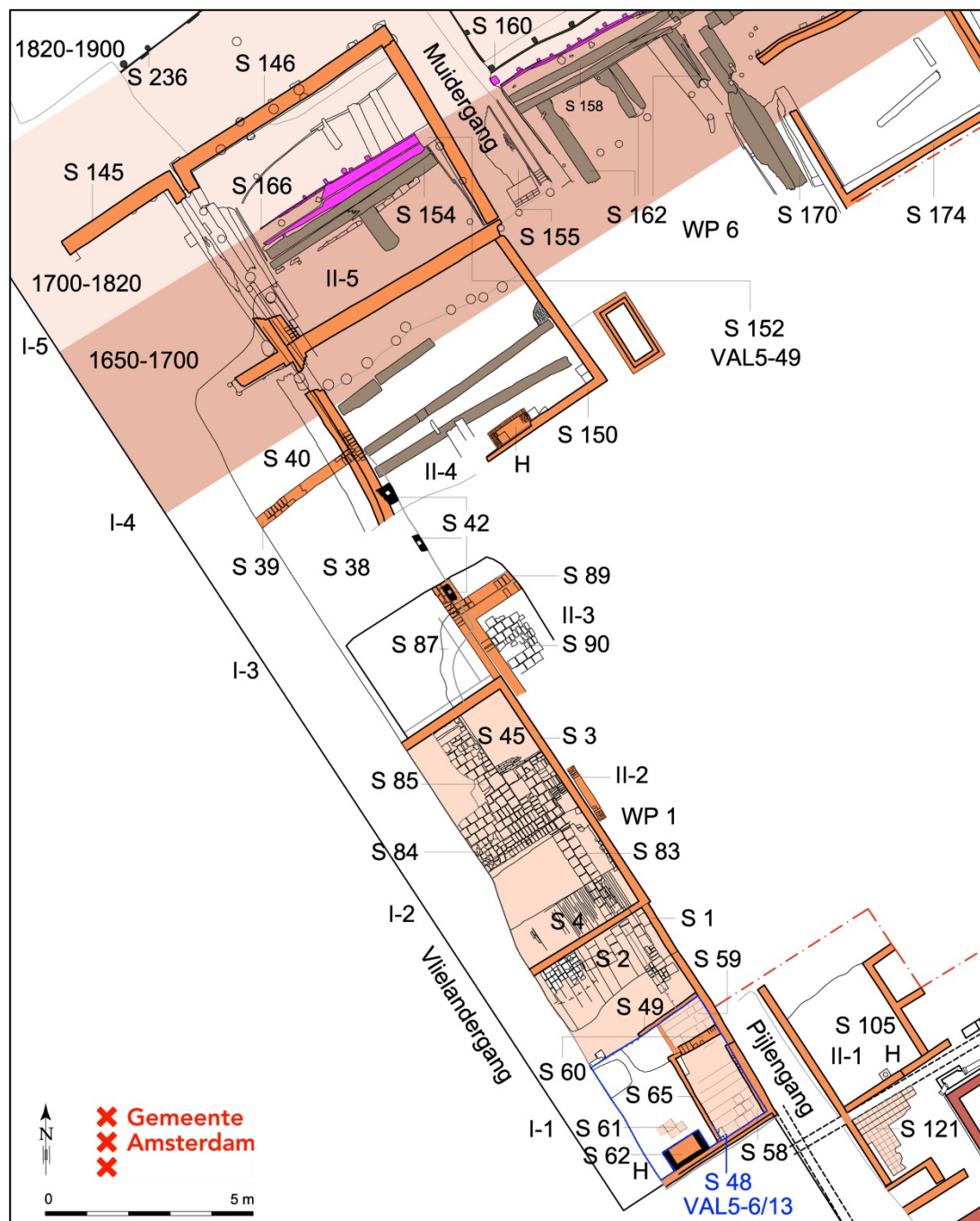

30 In de zuidelijke ruimte van Valkenburgerstraat 104 werd bij de vergroting van de kelder aan de straatzijde tot muur S 113 (geheel links) tegen de oostmuur, op de plek van de oude gesloopte binnenmuur S 114 (midden) een haard (S 119) gerealiseerd, de plavuizenvloer rechtsonder (S 116) behoort tot de oudste fase, de net zoals de haard beroete plavuizenvloer rechtsboven (S 118) behoorde tot de tweede fase en sloot aan op de haard

In de 19de eeuw, in ieder geval vóór 1832 gelet op het kadastrale minuutplan, is de bebouwing op de percelen 104 en 106 tot maaiveldniveau gesloopt. Pas aan het einde van de 19de eeuw, ná 1876 werden hier twee nieuwe panden gebouwd met een gezamenlijke achtergevel en 2,2 m lange uitbouw. Deze panden hadden een lengte van 8,5 m en ieder een breedte van 5,2 m (S 101). De achtergevel is gebouwd direct op de scheidingsmuur tussen de achterste en middelste ruimte van de voorgaande bebouwing. Van de binnenindeling van deze laatste fase van Valkenburgerstraat 106 resteerde niets meer door latere verstoringen.

3-3.4 Gangwoningen Vlielandersgang

Op perceel I, ten westen van Valkenburgerstraat 106, bevonden zich de resten van drie gangwoningen van 4,2 x 6 m (afb. 31). De steeg waaraan ze waren gebouwd, de Vlielandersgang, bevond zich buiten het huidige plangebied. De gebouwen zijn in het onderstaande genummerd van zuid naar noord I-1, I-2 en I-3.

31 De woningen tussen de Vlielandersgang, de Pijlengang en de Muidergang

Gangwoning I-1 (Valkenburgerstraat 114, 1876) had – gezien vanuit de steeg – een lengte van 4,2 m en een breedte van 6 m. Het woonoppervlak van de onderste woonlaag van het pand bedroeg circa 23 m². De woning was in twee ruimtes verdeeld door een halfsteens muur (S 49). Het oudste vloerniveau in de noordelijke ruimte bestond uit rode geglazuurde plavuizen van 21,5 x 21 x 2,5 cm op NAP +0,03 m. In een latere fase is de vloer opgehoogd en opnieuw geplaveid met rode plavuizen (S 2) op NAP +0,20 m. In de zuidelijke ruimte van gangwoning I-1 lag een plavuizenvloer (S 61) op NAP +0,19 m. Tegen de zuidgevel was een haard gemetseld van 1 x 0,5 m (S 62). In de zuidoosthoek bevond zich een halfsteens kelderbak van 2,2 x 1,2 m. Deze ruimte was toegankelijk via een traptrede aan de noordzijde (S 60).

32 Gangwoning I-1 aan de Vlielandersgang met een kelderruimte die in de tweede helft van de 19de eeuw is volgestort met een pakket grond en afval (a, c, d), waaronder een likeurkruik (b) en dierlijk skeletmateriaal van hoofdzakelijk katten (e)

De bovenzijde van de trap sloot aan op plavuizenvloer S 59. De keldervloer is minimaal eenmaal verhoogd. Het oudste vloerniveau tekende zich af op NAP -0,28 m; de jongste (S 58) op NAP -0,05 m. Vloer S 58 was geplaveid met rode plavuizen van 23 x 23 x 3 cm. De gehele zuidelijke ruimte inclusief de kelder is in een latere fase volgestort met grond en afval en afgedekt met vloer S 61 (afb. 32). Het afval bevatte een grote hoeveelheid dierlijk botmateriaal – vooral van katten (zie hoofdstuk 6.1), maar ook een complete steengoed likeurkruik met stempel 2 ERV WED H WARNINK (S 48, VAL5-6, zie verder hoofdstuk 4.3). Op basis van de vondsten (VAL5-6) is deze stort en verbouwing te dateren in de tweede helft van de 19de eeuw.³⁴ Bij de opeenvolgende verbouwingen aan het pand zijn niet alleen vloeren opgehoogd. Zo is op een zeker moment een deel van de oostgevel over een lengte van 4 m vervangen. Hierbij is een nieuwe muur opgetrokken op een grondboog die aan beide uiteinden rustte op de bestaande bouwmuur (afb. 33 en 34). De boog is na verloop van tijd doorgezakt.

33 Gangwoning I-1 gezien naar het oosten met de ingezette gevel op een grondboog met rechts tussenmuur S 49 (profiel 5, zie afb. 31)

34 De aansluiting van de grondboog op de oude gevel. Links tussenmuur S 49, rechtsonder plavuizenvloer S 59

³⁴ Een deel van het materiaal is handverzameld (VAL5-6), de bulk ervan als integraal monster (VAL5-13).

Gangwoning I-2 (Valkenburgerstraat 116, 1876) was een 6,48 m breed gebouw, opgetrokken in anderhalfsteens muren (afb. 31 en 35). Hier bevonden zich verschillende vloerniveaus. De onderste – oudste – laag (S 83) bestond uit een combinatie van complete en gebroken plavuizen aan de noordzijde en een vloer van complete plavuizen aan de zuidzijde.³⁵ De tweede vloer (S 85) bevond zich alleen in het noordelijke deel en bestond uit rode plavuizen. Hierop lag een derde, deels bakstenen, deels plavuizen, vloer (S 84). De laatste fase bestond uit een bakstenen bestrating (S 4 en 45) op NAP -0,03 m.

35 Gangwoning I-2 gezien in de richting van de Valkenburgerstraat. De Vlielandersgang bevond zich rechts, buiten het opgravingsterrein

Gangwoning I-3 deelde met I-2 de gemeenschappelijke achtergevel en zuidelijke tussenmuur (S 3). De noordelijke gevel was een anderhalfseensmuur (S 39) (afb. 12).³⁶ In de laatste fase – na sloop van het gebouw – was het perceel een open ruimte met een oppervlak van grijs zand (S 38) dat een sloopniveau afdekte. In de lijn van de perceelsgrens in het verlengde van achtergevel S 39 bevonden zich drie natuursteenblokken met aan de bovenzijde een vierkant uitgehouwen gat met een doorsnede van ca. 10 x 10 cm (S 42). Mogelijk hebben deze blokken gediend als poeren van een constructie met houten standers.

Gangwoningen I-4 en I-5 zijn in één fase gebouwd als twee achter elkaar gelegen ruimtes (S 145). De breedte was minimaal 5 m, de totale lengte 9 m. De zuidelijke ruimte was opgetrokken in eensteensmuren, de noordelijke anderhalfsteens voor de oostelijke zijgevel en tweesteens voor de noordelijke gevel aan de waterzijde.³⁷ De bouwmuren waren ongelijkmatig verzakt – deels over de paalkoppen – en gescheurd. De fundering bestond uit langshout, kessen en palen. Het langshout onder de zuidelijke muur is dendrochronologisch gedateerd ná 1737.³⁸ Archeologisch kon niet worden vastgesteld in hoeverre de twee gebouwen één of twee woningen vormden. Op het moment waarop in de jaren 1820-1832 het kadastrale minuutplan tot stand kwam maakten beide ruimtes in ieder geval deel uit van één perceel (gebouw).

³⁵ Hoogte variërend tussen NAP -0,23 m en -0,55 m.

³⁶ Rode baksteen, 18,5 x 9,5 x 4 cm.

³⁷ Muur S 145, rode baksteen van 19 x 9 x 4 cm; 10 lagen = 49 cm.

³⁸ VAL5-79: veldatum na 1737 [labnr C85073, KU Heußner, DAL, Berlijn, 25.05.2016].

3.3.5 Gangwoningen Pijlengang en Muidergang

Gangwoning II-1 was de eerste gangwoning aan de Pijlengang, direct achter Valkenburgerstraat 106. De noordmuur werd gedeeld met de achtergevel van het pand aan de straat (S 105). De zijgevel, een eensteensmuur van gele baksteen (S 106;) was de begrenzing van de 1 m brede Pijlengang (afb. 12 en 22).³⁹ Tegen de zuidmuur van de gangwoning bevond zich oorspronkelijk een haard, die net zomin als het grootste deel van de vloer bewaard gebleven was. Wel resteerde hier nog een plavuiz met gat en daaronder een ingegraven aspot (afb. 36).

36 In gangwoning II-1 resteerde van de vloer alleen een plavuiz met gat met daaronder een aspot, hier gezien *in situ* richting zuiden

Van gangwoning II-2 resteerde alleen een deel van de boogfundering van de achtergevel. Tegen de achtergevel van gebouw I-3 bevond zich de achtergevel van gebouw II-3 aan de Muidergang. Dit was een anderhalfsteens muur opgetrokken in rode baksteen (S 41).⁴⁰ Een vloerniveau ontbrak.

Gangwoning II-4 (S 150) had een voorgevel aan de westzijde van de Muidergang met een breedte van 4,75 en een diepte van 6 m. In de zuidoosthoek resteerde een deel van de vloer, die bestond uit rode plavuizen.⁴¹ Tegen de zuidgevel bevond zich de onderste metsellaag van een haard.

Gangwoning II-5 (S 146) werd tegen gangwoning II-4 gebouwd en had ruwweg dezelfde afmetingen. De muren waren gefundeerd op palen, kespens en langshout, waarbij van de gebruikelijke Amsterdamse funderingswijze is afgeweken door in plaats van alle palen in tweetallen te heien een afwisseling is gemaakt van enkele en dubbele palen. Van de binnenindeling resteerde niets. De bouw van deze gangwoning volgde op de perceelsuitbreiding waarbij beschoeiing S 154 werd vervangen door de 5 m in de gracht getimmerde beschoeiing S 146.

3.3.6 Gangwoningen Liefdegang en diamantslijperij

De gangwoningen langs de Liefdegang op percelen VI en VII waren grotendeels verstoord geraakt bij de aanleg van de fundering van de diamantslijperij op Valkenburgerstraat 100 in 1887 (afb. 37).

³⁹ Gele baksteen, formaat: 18,5 x 9 x 4 cm.

⁴⁰ Formaat: 19 x 9 x 4 cm.

⁴¹ Formaat: 22 x 22 x 3 cm.

Van de woningen resteerden slechts nog delen van een plavuizenvloer (twee opeenvolgende fases: S 20 en S 22), een bestrating van gele klinkers (S 19)⁴², en een fragment van een éénsteens bouwmuur (S 18).

Voorafgaand aan de bouw van de diamantslijperij werd buiten de vroeg 19de-eeuwse kade een strook land aangeplempt tot aan het huidige tracé van de Uilenburgergracht. De bouwmuren van de diamantslijperij (S 11) bestonden uit 2,5-steens metselwerk van rode⁴³ en paarse baksteen.⁴⁴ Op 44 m vanuit de Valkenburgerstraat markeerde een dwarsmuur het achterdeel van het pand, waarvan de fundering was opgebouwd uit een reeks gewelfbogen. Het meest westelijke gewelf sloot aan op een beroete stookgang (S 13 / S 14) die diagonaal door de plattegrond van het gebouw liep – volgens de oorspronkelijke bouwtekening⁴⁵ richting de schoorsteen op de binnenplaats ten oosten van het gebouw. Tussen de fundering van het achterdeel en de stookgang bevond zich een gemetselde bak (S 50) gevuld met zand en ijzerslakken (S 56).

De kademuur (S 12) van de Uilenburgergracht stond via twee dwarsmuren koud gemetseld tegen de achtergevel. Gezien de cesuur in het metselwerk tussen perceel VI en V en het gebruikte baksteentype⁴⁶ behoort de kade oorspronkelijk tot dezelfde bouwphase als de diamantslijperij.

37 Resten van de diamantslijperij (S 11 t/m S 14) en ondergelegen sporen van gangwoningen langs de Liefdegang (S 18 t/m S 22)

⁴² Formaat: 17,5 x 7,5/8,5 x 3/4 cm.

⁴³ Formaat: 22/23 x 10/11,5 x 5/7 cm.

⁴⁴ Formaat: 20/22 x 10/11 x 5/5,5 cm.

⁴⁵ SAA, Archief van de Dienst Bouw- en Woningtoezicht 5221BT906459.

⁴⁶ Paarse en rode baksteen, formaat: 21/22 x 10 x 5/5,5 cm.

4 Vondsten: keramiek

Het archeologisch onderzoek heeft vondsten opgeleverd uit verschillende ophogings- en aanplempingslagen. In hoofdstukken 4, 5 en 6 worden achtereenvolgens de vondsten van keramiek, metaal en (bewerkt) organisch materiaal, en dierlijk botmateriaal besproken. Hierbij worden twee vondstcomplexen verder uitgelicht, een afvalaag (S 168) in de Uilenburgergracht en de inpandige ophoging van een gangwoning (S 48). Voor de beschrijving van keramiek is het Classificatiesysteem voor Laat- en Post Middeleeuws Aardewerk en Glas gehanteerd, beter bekend als het 'Deventer systeem'.⁴⁷ Archeologisch complete objecten zijn opgenomen in een Deventer Systeem catalogus (Bijlage 3).

4.1 Methodiek

De analyse van de vondsten richtte zich op het verkrijgen van inzicht in de materiële cultuur van het typische woon- en werkmilieu van de Valkenburgerstraat en de achterliggende stegen in de 18de- en 19de eeuw. Hierbij wordt beoogd deze vondstcomplexen te kunnen vergelijken met andere vondstcomplexen in de Valkenburgerstraat en de rest van de stad.

Voor de kwantificering van de aardewerkvondsten zijn vier methoden gebruikt; een telling naar aantal scherven, een inschatting van het Minimum Aantal Exemplaren (MAE) aan de hand van bodemfragmenten, randen of andere onderscheidende elementen, weging en de telling naar *Estimated Vessel Equivalents* (EVE).⁴⁸ Bij de EVE-methode worden randen (en eventueel bodems) als representatief beschouwd voor al het aardewerk binnen een vondstcomplex. Een complete rand vertegenwoordigt zo een compleet object, terwijl een fragment van een rand dankzij de regelmatige vorm kan worden uitgedrukt als fractie (percentage) van het oorspronkelijke voorwerp. Door de fracties gegroepeerd bij elkaar op te tellen ontstaat een reproduceerbaar beeld van de verhoudingen tussen bijvoorbeeld de verschillende bakselsoorten of aardewerkvormen die binnen het complex voorkomen.

In combinatie met het aantal randfragmenten kan ook de gemiddelde compleetheid van de scherven⁴⁹ en de breukfactor worden berekend: het minimum aantal scherven waarin het aardewerk gemiddeld uiteen is gevallen.⁵⁰ Beide getallen geven een indruk van de totstandkoming van het vondstcomplex. Zo is stadsafval dat van alle delen van de stad afkomstig was vaak sterker gefragmenteerd dan lokaal geproduceerd en gestort huishoudelijk afval. Hoewel de EVE-methode zijn tekortkomingen heeft,⁵¹ levert deze telling beter reproduceerbare resultaten op dan de meer subjectieve MAE-methode.

⁴⁷ Deze classificatie werd voor het eerst toegepast in de publicatie van een Deventer vondstcomplex in 1989. Bij deze methode is aardewerk geïnclassificeerd naar baksel (materiaalsoort), specifiek model en vorm (Clevis, Kottman 1989).

⁴⁸ Orton, Tyers en Vince 1993, 166-181. De EVE-methode, in Engeland ontwikkeld in de jaren 1980 voor de verwerking van grote vondstcomplexen in Londen, vond zijn intrede in Nederland in de jaren 1990 en heeft in de afgelopen jaren een bredere navolging gekregen. In Amsterdam worden sinds 2008 – met het Noord/Zuidlijn onderzoek aardewerkcomplexen gekwantificeerd met de EVE methode, zie Gawronski en Jayasena 2011a en b; Gawronski en Jayasena 2013; Gawronski en Veerkamp 2014, Gawronski en Jayasena 2016, Gawronski en Jayasena 2017a en Gawronski en Jayasena 2017b en Jayasena 2020. Nog in voorbereiding is de rapportage van het keramiekonderzoek van de Noord/Zuidlijn.

⁴⁹ Som van de EVE-waarden gedeeld door het aantal bij elkaar horende en passende randscherven.

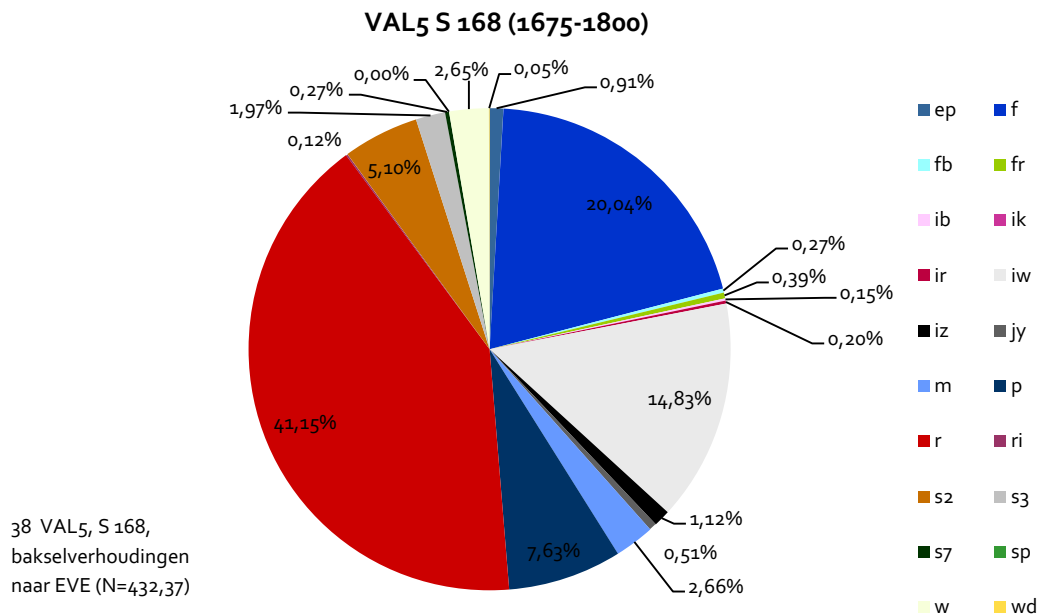
⁵⁰ Het aantal randscherven gedeeld door de som van de EVE-waarden.

⁵¹ Bijvoorbeeld doordat alleen wordt gekeken naar randscherven, waardoor onder- of juist overrepresentatie voorkomen (zoals bij mineraalwaterkruiken).

4.2 Afvallaag S 168 (1675-1800)

Spoor S 168 betreft een pakket beer en afval dat in het water van de Uilenburgergracht is gestort, ter hoogte van de inham in de oeverlijn op perceel IV. De oudste vondsten hieruit dateren uit van omstreeks 1675, de jongste van ca. 1800. De vondsten zijn verzameld onder de vondstnummers VAL5-66 t/m 69. Zoals gebruikelijk bestaat de grootste groep uit aardewerk. In deze context zijn 13.511 fragmenten verzameld met een gezamenlijke EVE van 432,37. De gemiddelde compleetheit van het keramiek op basis van EVE's bedraagt 37%.⁵²

De keramiekvondsten uit afvallaag S 168 bestaan voor bijna de helft uit roodbakend aardewerk (41,15 %), gevolgd door industriële keramiek (s3, iw, ir, iz, ik, tezamen 18 %), faience (20 %), Chinees porselein (8 %), steengoed met oppervlaktebehandeling (5,1 %), witbakend aardewerk (2,65 %), majolica (2,66 %), Europees porselein (0,91%) en een restgroep van Franse- en Spaanse faience, Iberisch aardewerk en pijpjarde (afb. 38).

⁵² Voor de berekening van de compleetheit is gebruik gemaakt van een kleinere subset van 768 records met MAE = 1 en EVE = maximaal 1.

De vondsten bestaan voor het grootste deel uit tafel- en drinkgerei. Andere functiecategorieën die in het aardewerk vertegenwoordigd zijn betreffen kook- en opslag/schenkgerei, sanitair/verzorging en verlichting/verwarming (afb. 39). In het onderstaande worden deze groepen nader besproken.

4.2.1 Kookgerei

Bij het kookgerei zien we een verscheidenheid aan bakpannen (bak), deksels (dek), grapen (gra), steelkommen (stk) en vergieten / lekschalen (ver/lek) van rood- en witbakkend aardewerk. De belangrijkste leverancier van het vooral grote, wat logge kookgerei was Bergen op Zoom (afb. 40). Vanaf 1798 werden deze grapen voorzien van het rondmerk BOZ, maar binnen dit vondstcomplex is dit merk nog afwezig.⁵³ Bijzonder is de aanwezigheid van grapen van Nederrijns aardewerk.

VAL5-66-105

VAL5-66-85

VAL5-66-110

VAL5-66-86

5 cm

40 Grapen van roodbakkend aardewerk uit Bergen op Zoom, gemaakt in de periode 1750-1798

Een wat ouderwetse aardewerkgroep voor de 17de eeuw zijn de fragmenten van grapen van het handgevormde grijsbakkende jydepotaardewerk (afb.41).⁵⁴ Deze aardewerksoort is goed herkenbaar aan het gepolijste, metaalglanzende oppervlak aan de binnenzijde. Jydepotten ontleen hun naam aan het Deense Jutland, waar ze werden geproduceerd.

⁵³ BOZ rondmerk, zie Groeneweg 1992, 106.

⁵⁴ Jayasena 2020, 133 en 182.

41 Jydepotaardewerk,
contextueel gedateerd in
de periode 1700-1800

Via de Oostzeehandel bereikte dit aardewerk aan boord van schepen van Deense schippers vanaf de tweede helft van de 16de eeuw onze streken.⁵⁵ In het vondstcomplex bevinden zich de fragmenten van twee jydepotten (VAL5-66-93, jy-gra-1, cat. 12 en VAL5-66-94, jy-gra-1, cat. 13).

4.2.2 Tafel- en drinkgerei

Een grote groep binnen het roodbakkend tafelgerei bestaat uit Nederrijns aardewerk, dat vanaf circa 1675 voorkwam in vrijwel geheel Nederland (afb. 42). Dit aardewerk werd geproduceerd in het Nederlands-Duitse grensgebied tussen de Rijn en de Maas en van Nijmegen tot Düsseldorf.⁵⁶ Uit Nederland is uit archeologisch onderzoek een 18de-eeuwse pottenbakkerij bekend in Gennepe.⁵⁷ Nederrijns aardewerk werd gefabriceerd in zeer grote hoeveelheden, in sommige plaatsen kon de jaarproductie oplopen tot maar liefst 90.000 stuks.⁵⁸ Het vormenspectrum bestaat hoofdzakelijk uit borden, die vaak waren voorzien van een slibversiering, met langs de rand concentrische cirkels, slingerlijnen en/of stippen. Soms zijn de borden gedateerd. Eén exemplaar uit het vondstcomplex is versierd met een vogel en jaartal 1721 (VAL5-66-50, r-bor-7, cat. 20).

In de 18de eeuw behoorde Nederrijns aardewerk tot het goedkoopste gebruiksgoed, zo kostte een Nederrijns bord bijvoorbeeld een derde van één majolica of Delfts wit en bijna een kwart van een Delfts beschilderd bord.⁵⁹ Het Nederrijnse aardewerk uit de afvalaag bestaat uit grappen en borden. Bij de borden is een onderscheid te maken in grote diepe exemplaren (r-bor-7) voor gebruik als opdienerschotels, en kleinere eetborden (r-bor-10). Kookgerei van Nederrijns aardewerk wordt buiten de Nederrijn niet veel opgegraven.⁶⁰ Het vondstcomplex bevat twee grappen met een holle steel (VAL5-66-72, r-gra-105, cat. 35 en VAL5-66-73, r-gra-146, cat. 36). Naast het Nederrijns aardewerk, bestaat het tafelgerei uit kommen en borden van vooral roodbakkend aardewerk, majolica, faïence, Chinees porselein en industriële keramiek. Majolica wordt vertegenwoordigd met een groep kommen (m-kom-6) die op het plat in blauw op wit zijn voorzien van florale motieven en landschappen.

⁵⁵ Voor de productie en handel in jydepotten zie Guldberg 1990, 220; Linaa 2007, 185 en Van Reenen en Jensen 2009, 318-325.

⁵⁶ Bartels 1999, 139.

⁵⁷ Bartels 1999, 140-141.

⁵⁸ Bartels 1999, 140.

⁵⁹ Baart 1986, 106.

⁶⁰ S. Ostkamp, persoonlijke mededeling, april 2020.

VAL5-66-50

VAL5-66-51

VAL5-66-56

VAL5-69-28

VAL5-66-54

VAL5-66-52

15 cm

VAL5-66-53

42 Borden van roodbakend aardewerk uit het Nederrijn gebied uit de periode 1675-1775. Het exemplaar linksboven is gedateerd 1721

Dit type en decoratie zijn kenmerkend voor Friese majolica. In Friesland werd vanaf het begin van de 17de eeuw majolica geproduceerd, aanvankelijk in Harlingen en vanaf circa 1700 ook in Makkum door de familie Tichelaar.⁶¹ Faience borden zijn er in de modellen f-bor-7 en f-bor-17. Het zijn Delftse producten met veelal florale decoratie.

⁶¹ Duijn 2011, 46-55.

De vondsten van Chinees porselein zijn onder te verdelen in eetborden en schotels behorend bij thee en koffieservices. Opvallend is het fragment van een groot – circa 50 cm in doorsnede – bord (VAL5-69-30, cat. 92), dat zal hebben gediend als een luxe opdienschaal. Meest waarschijnlijk is dat deze schotel oorspronkelijk in gebruik is geweest in een welgesteld huishouden, voordat het eindigde in het lagere sociale milieu aan de Valkenburgerstraat. Dergelijke grote schotels van porselein zijn archeologisch relatief zeldzaam, maar opvallend genoeg zijn vergelijkbare exemplaren opgegraven op de nabij gelegen vindplaats Valkenburgerstraat 130-146.⁶² Naast Chinees porselein is één bord afkomstig uit het Japanse Arita (VAL5-69-6, p-bor-1, cat. 89).

Industriële keramiek (s3, iw, ik, ir, iz) maakt 18 % uit van het gehele vondstcomplex. Binnen deze groep vormt industrieel wit aardewerk (iw) met 82 % het hoofdbestanddeel. Het *saltglazed stoneware* (s3) behoort tot de vroegste Engelse industriële keramiek die rond 1740 op de Nederlandse markt verscheen. Vanaf 1760 werden de Engelse importen gedomineerd door *creamware*, een aardewerksoort met een crèmekleurig oppervlak, vandaar de naam, die werd geproduceerd in de regio van Staffordshire. De creamware-vondsten in het vondstcomplex bestaan vooral uit koppen, schotels en deksels die in verband kunnen worden gebracht met de consumptie van thee en koffie. Theeservices zien we ook terug in een deksel en vrijwel complete theepot van industrieel zwart aardewerk en een theepot van witbakkend aardewerk (VAL5-69-21, iz-dek-1, cat. 110; VAL5-67-11, iz-dek-3, cat. 111 en VAL5-66-84, iz-the-2, cat. 112, VAL5-66-98, w-the-2, cat. 51). Van Europees porselein bevat het vondstcomplex een bord dat mogelijk afkomstig is uit Meissen in Duitsland en een deksel van een theepot uit het Engelse Worcester.

4.2.3 Opslag- en schenkgerie

Het opslag- en schenkgerie bestaat voor het grootste deel uit flessen, kannen en voorraadpotten van Duits en Chinees steengoed. Bij de flessen gaat het om het verpakkingsmateriaal van uit Duitsland geïmporteerd mineraalwater. De bron werd aangeduid door middel van een gestempeld merk op de schouder van de fles. Het vondstcomplex bevat verschillende varianten van het merk SELTERS CT (VAL5-69-3, s2-fle-2, cat. 2 en VAL5-66-87, s2-fle-9, cat. 4). Deze aanduiding staat voor de plaats Niederselters in het Curfürstentum Trier. Deze flessen zijn te dateren van circa 1760 tot 1802, toen Niederselters overging van het keurvorstendom Trier naar het hertogdom Nassau.⁶³ Binnen het vondstcomplex is goed de vormontwikkeling van de mineraalwaterfles te zien, van het nog lichtbuikige 17de-eeuwse type naar de nog iets bolle maar hoofdzakelijk cilindrische 18de-eeuwse fles. De jongste exemplaren zijn van het type s2-fle-9 en dateren uit de periode 1775-1810.⁶⁴

Onder de kannen zijn de typen s2-kan-32 en s2-kan-96 vertegenwoordigd, afkomstig uit respectievelijk Frechen en Duingen (VAL5-66-57, s2-kan-32, cat. 5; VAL5-66-58, s2-kan-96, cat. 6; VAL5-66-59, s2-pot-2, cat. 7; VAL5-69-5, s2-pot-2, cat. 8). Deze plaatsen waren ook de herkomst van een aantal tonvormige voorraadpotten van het type s2-pot-2. Duingen was één van de aardewerkcentra in het Wesergebied, waar naast het bekende slibversierde vaatwerk ook steengoed werd vervaardigd. Steengoed uit Duingen zien we in Nederland archeologisch

⁶² Gawronski en Jayasena 2016, 70-71 en 142 (cat. 15) en Jayasena 2020, 133 en 182.

⁶³ Van Gangelen en Lenting 1993, 323-324.

⁶⁴ Bartels 1999, 73.

hoofdzakelijk in de provincie Groningen, zoals de vesting Bourtange.⁶⁵ Zo nu en dan komen we ook in de Amsterdamse bodem steengoed uit Duingen tegen, zoals het fragment van een beker uit de ophoging waarmee in de jaren 1660-1663 het eiland Oostenburg werd gerealiseerd.⁶⁶ Een andere steengoedherkomst die in Amsterdam niet veel voorkomt is het pottenbakkersgebied van Vreden en Stadtlohn, gelegen net over de grens in Duitsland. Kenmerkend voor dit steengoed uit West-Münsterland – in historische bronnen aangeduid als 'Munsterse kannen' – is het bruine oppervlak met een glazuur dat matter is dan dat uit bijvoorbeeld Westerwald. Het verspreidingsgebied bleef in Nederland hoofdzakelijk beperkt tot de oostelijke en noordoostelijke provincies.⁶⁷ Het vondstcomplex bevat hiervan een grote tonvormige pot met een afgeplatte rand en een getordeerde bies met indrukken (VAL5-69-19, s2-pot-27, cat. 9).

43 Martavanen van Aziatisch steengoed, contextueel gedateerd in de periode 1700-1800

Uit Azië afkomstig zijn de fragmenten van twee martavanen (afb. 43). Dit zijn grote voorraad- en transportpotten van Aziatisch steengoed (s7). Martavanen werden gemaakt in verschillende delen van Zuidoost Azië, zoals Thailand, Vietnam, Cambodja en met name in China. In de modellen bestond grote variatie in grootte en glazuur. Het meest gangbare model heeft een taps naar beneden toelopende vorm met de grootste breedte aan de schouder, een korte hals en een smalle opening met daar omheen kleine lus-oren. De oren werden gebruikt om een afdekking mee te bevestigen of om de pot ergens aan vast te maken, bijvoorbeeld op het dek van een schip. Thaise martavanen werden ook van ongeglazuurd roodbakend aardewerk vervaardigd.⁶⁸ De naam Martavaan kwam in zwang in de 16de eeuw, toen Portugese zeevaarders deze potten in grote getale tegenkwamen in de Birmese havenstad Martaban en vervolgens concludeerden dat ze daar vandaan moesten komen. Martaban was echter niet de productieplaats, maar een belangrijke overslaghaven voor Chinese keramiek. Het gebruik van martavanen aan boord van schepen werd al gauw overgenomen door Portugezen en Spanjaarden in Aziatische wateren. Zo was het in 1600 bij Manila gezonken Spaanse schip *San Diego* beladen met maar liefst 800 exemplaren.⁶⁹ De VOC namen het gebruik van martavanen over, zo laten vondsten zien uit de scheepswrakken van de Oost-Indiëvaarders *Witte Leeuw* (1613), *Oosterland* (1697), *Bennebroek* (1713) en *Geldermalsen*

⁶⁵ Van Gangelen en Lenting 1993, 325 en Van Gangelen en Van der Meulen 2020, 5-53.

⁶⁶ Gawronski, Jayasena en Terhorst 2017, 55 en 139, cat.2 (MenA AAR 99).

⁶⁷ Van Gangelen en Lenting 1993, 327 en Bartels 1999, 83-85.

⁶⁸ Voorbeelden ervan zijn bekend uit het scheepswrak San Diego (1600), zie Dupoizat 1996, 222-249.

⁶⁹ Dupoizat 1996, 222.

(1752).⁷⁰ Daarnaast zijn er ook vondsten van gedaan in VOC-vestigingen op Mauritius (Fort Frederik Hendrik) en in Zuid Afrika (Oudepost I).⁷¹ Aangezien martavananen meestal aan boord bleven van de VOC-schepen worden ze in Nederlandse archeologische contexten zelden teruggevonden. Waar dat wel het geval is, gaat het vooral om plaatsen met in de 17de- en 18de eeuw een sterke maritieme connectie zoals Amsterdam, Graft en Rotterdam, maar daarnaast zijn ook enkele exemplaren opgegraven in Alkmaar, Krommenie en Deventer.⁷² In Amsterdam zijn op verschillende locaties fragmenten en complete martavananen opgegraven.⁷³

44 Zalfpot en siroopkan voor medicinaal gebruik uit de periode 1675-1750

4.2.4 Sanitair en verzorging

Vondsten die kunnen worden gerekend tot de functiegroep sanitair bestaan uit pispotten en een privaatemmer. Onder de exemplaren uit de afvallaag bevindt zich een bolle pispot op een standring met een hoge schouder en een geknikte rechte rand (r-pis-16, VAL5-67-16, cat. 46) met een slibversiering die kenmerkend is voor de Friese aardewerkproductie in de tweede helft van de 18de- en de eerste helft van de 19de eeuw. Minder gangbaar is een zogeheten stilletjespot of privaatemmer van roodbakend aardewerk (VAL5-66-104, r-pot-43).

Tot de categorie verzorging behoren zalfpotten van faïence. De meeste betreffen kleine, 4 tot 5 cm hoge exemplaren met een ingesnoerde bodem en hals (f-zal-1). Deze waren niet gedecoreerd en dienden primair als verpakkingsmateriaal van zalf en werden na gebruik doorgaans weggegooid. Eén zalfpot en één siroopkan hebben gediend voor de opslag van medicijnen (afb. 44). De zalfpot betreft een 18,5 cm hoog exemplaar met in een cartouche de tekst

⁷⁰ Witte Leeuw: Hogervorst 1982, 220-245; Oosterland: Werz 2004, 139 en Klose 2007, 115; Bennebroek: Klose 2003, Geldermalsen: Jörg 1986, 53 en 55, afb. 30.

⁷¹ Fort Frederik Hendrik, Mauritius: Floore en Jayasena 2010, 331; Oudepost I: Klose en Schrire 2014, 131.

⁷² Graft: Hurst, et al 1986, 10-11; Rotterdam: De Kok 2013, 39-40, Alkmaar: De Jong-Lambregts, Bitter en Verspay-Frank 2007, 158 (cat. 2); Krommenie: De Kok 2013: 38-39; Deventer: Bartels 2004, 101-102.

⁷³ Voor een overzicht zie Gawronski, Jayasena en Terhorst 2017 (MenA AAR 99).

E.DIACARTHAM (VAL5-69-1, m-zal-1, cat. 56). Het tweede voorwerp is een 22,5 cm hoge faience siroopkan met het opschrift SQUILITIC (VAL5-66-1, f-sir-1, cat. 62). Deze voorwerpen waren primair in gebruik in een apotheek. Aangezien het maar om twee exemplaren gaat, en er geen enkele andere aanwijzingen bestaan voor een apotheek ter plaatse, mag worden aangenomen dat ze hier een tweede gebruik hebben gehad.⁷⁴

4.2.5 Overig

Tot de overige vondsten behoren porseleinen fluitjes van Chinese keramiek (afb. 45, VAL5-66-120, p-bee-, cat. 81; VAL5-66-121, cat. 82; VAL5-66-122, cat. 83). We zien hierop een Europese man getooid met een driesteek zittend op een fabeldier met op de rug een – hier niet meer aanwezige – koker; het fluitje. Vergelijkbare fluitjes van dit zogeheten *blanc de chine* zijn in Amsterdam opgegraven in de beerput van het museum Ons' Lieve Heer op Solder.⁷⁵

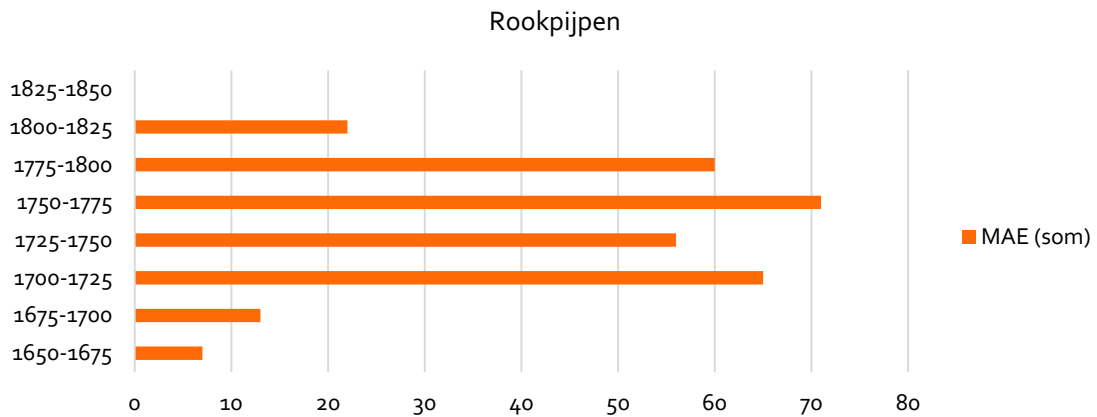
45 Beeldjes en fragmenten van fluitjes van Chinees porselein uit de periode 1700-1750

4.2.6 Rookgerei

Het vondstcomplex bevat een minimum aantal van 269 rookpijpen. Deze dateren voor het grootste deel tussen circa 1690 en (kort na) 1800 (afb. 46). De meeste rookpijpen behoren tot het ovaalvormige model, dat voorkomt vanaf omstreeks 1740.

⁷⁴ Voor een voorbeeld van een vondstcomplex van apothekersgerei – uit Arnhem – zie Hoogendijk en Tolboom 2020, 2-11.

⁷⁵ Voor en uitgebreide beschouwing van dit soort fluitjes en die uit de beerput van Ons' Lieve Heer op Solder zie Ostkamp 2017, 83-86 en 274 (cat. 225 en 226).

46 Rookpijpen uit afvallaag S 168, gegroepeerd naar beginindatering. De groep 1725-1750 betreft overwegend modellen die voorkomen vanaf ca. 1740

4.3 Ophoging S 48 (1850-1900)

De keramiekvondsten uit de ophoging van gangwoning I-1 bestaan voor het overgrote deel uit kleine fragmenten van incomplete koppen en schotels van industrieel wit aardewerk en Europees porselein. Kenmerkend voor de tweede helft van de 19de eeuw is het grote aandeel van de productie van Petrus Regout uit Maastricht.

47 Steengoed likeurkruik van Erven Wed. H. Warnink, 1850-1875 (VAL5-6-1)

Het vondstcomplex bevat een complete steengoed kan uit Frechen, die blijkens de stempel op de schouder met de tekst ERV WED H WARNINK in verband is te brengen met de 19de- en 20ste-eeuwse Amsterdamse likeurstokerij Erven Wed. H. Warnink (VAL5-6-1, cat. 121, afb. 47). Het gaat om een model van het type s2-kan-32; een bolle kan met een schouder die overgaat in een hoge hals met een geribbelde kraagrand en een standvlak. De firma Erven Wed. H. Warnink hield zich bezig met de inkoop en verkoop van wijn. De grondlegger van het bedrijf was Harmanus Warnink (Rijssen, Ov., 1735 – Amsterdam 1801).⁷⁶ Deze vestigde zich rond 1755 in Amsterdam, waar hij in 1761 werd vermeld in het café en mogelijke destilleerderij 'De dorstige Swaan' op het eiland Marken, de Valkenburgerstraat. In 1780 of 1781 kocht Warnink een branderij op de Heiligeweg, die was gevestigd in een gebouw met de naam 'De Roemer'. Na de dood van Harmanus Warnink werd de destilleerderij voortgezet door zijn derde vrouw Anna Elisabeth de Meyer en nadien door de drie kinderen uit Warninks tweede huwelijk, waarmee de firma 'De Erven Wed. H. Warnink' een feit was. Uit de carga-lijsten die in de 19de eeuw in de kranten werden gepubliceerd valt op te maken dat het bedrijf op grote schaal wijn invoerde uit Bordeaux.⁷⁷ Ondanks de overname van Warnink rond 1780 bleef de naam 'De Roemer' in gebruik, zo werd in een advertentie uit 1896 gesproken over de 'Amsterdamsche Likeurstokerij "DE ROEMER", opgericht anno 1616' (afb. 48).⁷⁸ De fabriek en het kantoor waren in 1896 gevestigd op Handboogstraat 27 en een filiaal op Vijzelstraat 103.⁷⁹

De steengoedkruik uit de ophoging dateert waarschijnlijk van ná 1850, de periode waarin het onder distillateurs of wederverkopers gangbaar werd om 'Keulse' kruiken op bestelling te laten maken met daarop de bedrijfsnaam.⁸⁰ De steengoedkruik uit dit vondstcomplex is tot op heden het enige bekende exemplaar van deze firma dat bekend is.⁸¹

Amsterdamsche Likeurstokerij „DE ROEMER.”
OPGERICHT Anno 1616.
De Erven **Wed. H. WARNINK**, firmanten **Th. J. M. DE NEFF** en **B. E. BREDENBACH**.
Fabriek en Kantoor: **Handboogstraat 27, Filiaal: Vijzelstraat 103, Amsterdam.**

Wij vestigen de aandacht op de volgende **RECLAME-KISTJES**, welke wij met succes door geheel Nederland leveren:

NO. 1.	NO. 2.	NO. 3.	NO. 4.	NO. 5.
3 Flesschen Bordeaux,	3 Flesschen Bourgogne,	4 Liter Oude Jenever,	2 Liter Oude Jenever,	12 Flesschen Portwijn, Roode of Witte,
3 » Rijnwijn,	3 » » Rijnwijn,	2 Flesschen Advocaat,	4 Flesschen Cognac fine Champagne,	naar keuze gesorteerd,
3 » Madera,	3 » » Rijnwijn,	2 » Half om Half,	2 » » Jamaica Rum,	voor f 10.—
3 » Roode of Witte Port,	3 » » Rijnwijn,	4 Flacons Warninks Maagbitter,	2 » » Funsch van Rum,	
voor f 15.—	3 » » Roode of Witte Port,	voor f 12.—	2 » » » Araç,	
	voor f 15.—		voor f 18.50.	

Alles met inbegrip van kist en flesschen à contant.

48 Advertentie van de Erven Wed. H. Warnink in De Standaard van 20 mei 1896 (Koninklijke Bibliotheek 1637 E1)

Een ander compleet steengoed voorwerp uit de ophoging betreft een kleine, 10 cm hoge, tonvormige mosterdpot (VAL5-6-2, s2-pot-24, cat. 122). Mosterdpotten van steengoed kwamen in gebruik vanaf circa 1800 en werden geproduceerd in vele soorten en maten.⁸² Op het exemplaar uit de ophoging is in kobaltblauw het cijfer 10 aangebracht.

⁷⁶ Met dank aan Hans van Gangelen en Coen Meijs voor aanvullende historische informatie over de Erven Wed. H., Warnink.

⁷⁷ Zie bijvoorbeeld Algemeen Handelsblad d.d. 20.02.1828, carga-lijsten, Amsterdam: 'Erve H. Warnink'; Algemeen Handelsblad, d.d. 17.11.1832, carga-lijsten, Rotterdam: 'Erven Wed. H. Warnink'; Algemeen Handelsblad d.d. 12.04.1833, carga-lijsten, Amsterdam: 'Wed. Warnink'; Algemeen Handelsblad d.d. 25.11.1836, carga-lijsten, Amsterdam: 'Erve Warnink'; Algemeen Handelsblad d.d. 30.03.1841, carga-lijsten, Amsterdam: 'Erve Wed. H. Warnink'. Met dank aan Hans van Gangelen.

⁷⁸ De Standaard, 20 mei 1896.

⁷⁹ De naam "de Roemer" werd niet altijd gebruikt, in De Tijd, 22 december 1899 was alleen sprake van de Erven Wed. H. Warnink als likeurstokers en wijnkopers.

⁸⁰ Van der Meulen en Tousain 2017, 81.

⁸¹ In de 20ste eeuw werd voor zover bekend alleen gebotteld in glazen flessen (e-mail correspondentie C.P. Meijs aan H. van Gangelen 24-05-2020).

⁸² Van der Meulen en Tousain 2017, 30-31.

5 Vondsten: metaal en organisch materiaal

5.1 Afvallaag S 168 (1675-1800)

Onder de vondsten in afvallaag S 168 zijn naast keramiek (zie 4.2) ook diverse voorwerpen van metaal en (bewerkt) organisch materiaal. De meest voorkomende materiaalgroepen binnen deze context zijn: bewerkt been (172 objecten, o.a. knopen, oorlepels en naaldenkoker), metaal (226 objecten bestaande uit knopen, merkloden en munten), leer (746 stukken leer waarvan de meerderheid fragmenten van schoenen), hout (169 objecten, vooral knopen) en onbewerkt dierlijk botmateriaal (30 fragmenten). In het onderstaande wordt de vondstcontext S 168 uitgelicht, waarbij de vondsten zijn gegroepeerd naar functiecategorie.

5.1.1 Kleding en kledingbewerking

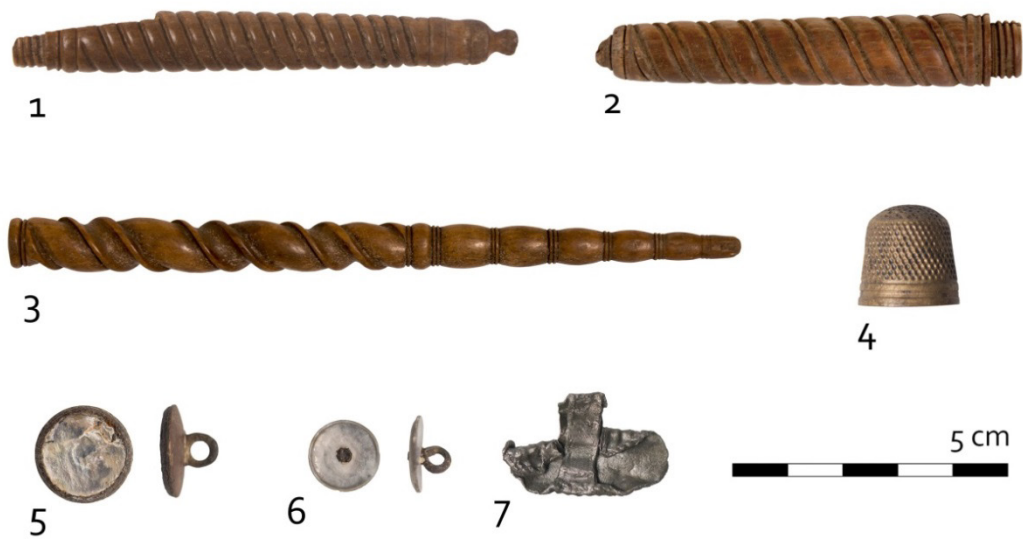
Een groot deel van de voorwerpen betreft (fragmenten van) kledingstukken of speelde een rol bij het maken en bewerken van kleding. Onderdelen van schoenen vormen binnen deze categorie de belangrijkste groep. Uitgaande van het aantal complete zolen gaat het om tenminste 32 schoenen, waaronder een vrijwel complete leren muil – een schoen met open hiel (afb. 49; VAL5-69-40). Onder de resten van schoeisel zijn ook twee koperen gespen (VAL5-66-167 en VAL5-66-168).

49 Een leren muil uit de afvalstort in de Uilenburgergracht (VAL5-69-40)

Van overige soorten kledingstukken zijn vooral de sluitingen bewaard gebleven, waaronder 25 koperen kledingogen en 139 knopen uit diverse materialen als been, hout, tin en koper. Enkele exemplaren zijn gestoffeerd met zijde of ingelegd met glas en parelmoer.

Kleding werd ook op kleine schaal thuis gemaakt en bewerkt. Overblijfselen hiervan zijn er in de vorm van 35 koperen spelden, en een kleine hoeveelheid benen en koperen naalden, vingerhoeden, getordeerde benen naaldenkokers en breipen (afb. 50).

50 Knopen en resten van kledingbewerking: 1. Benen naaldenkoker (VAL5-69-43) 2. Benen naaldenkoker (VAL5-66-235) 3. Benen breipen (VAL5-69-34) 4. Vingerhoed van koperlegering (VAL5-66-164) 5. Knoop van koperlegering, ingelegd met parelmoer (VAL5-66-226) 6. Knoop van koperlegering, ingelegd met parelmoer (VAL5-66-225) 7. Tinnen of loden naairing (VAL5-66-182)

51 Resten van parelmoer- en beenbewerking: 1. Zeeoor met parelmoer aan binnenzijde (VAL5-66-219) 2. Rechthoekig afgezaagde schelpfragmenten (VAL5-66-221) 3. Parelmoer met ingegraveerde versiering (VAL5-66-222) 4. Schelpfragment (VAL5-66-223) 5. Bewerkt parelmoer met doorboring (VAL5-66-224) 6. Dierlijk rib waaruit knopen zijn gedraaid (VAL5-69-35) 7. Benen knoop, halffabrikaat (VAL5-66-293)

5.1.2 Ambacht

Enkele fragmenten van schelpen met parelmoer aan de binnenzijde vertoonden zaagsporen (o.a. VAL5-66-221; afb. 51). Op een van deze fragmenten was ook een plantenmotief ingegraveerd (VAL5-66-222). Vermoedelijk gaat het om halffabrikaten die zijn achtergelaten door ambachtelijke activiteiten op de kant. Welk eindproduct de maker voor ogen had, kon niet worden bepaald. Wel toont een dierlijk rib waaruit ronde stukken zijn geboord (VAL5-66-35) aan dat plaatselijk onder meer benen knopen werden vervaardigd.

52 Decoratieve voorwerpen: een *Claddagh*-ring (VAL5-66-157) en deel van een versierde horlogesleutel (VAL5-69-39)

5.1.3 Ornamenten

Onder de kleine hoeveelheid sierraden zijn enkele eenvoudige getordeerde en gevlochten koperen kettingen, maar ook een gedecoreerde *Claddagh*-ring van een koperlegering (afb. 52 links; VAL5-66-157). Dergelijke ringen, met een voorstelling van twee handen die een gekroond hart vasthouden – symbolen voor vriendschap, trouw en liefde – werden vanaf omstreeks 1700 gemaakt in het Ierse plaatsje Claddagh, waar ze vooral dienden als trouwringen. Het was een lokale variatie op de bredere Europese traditie van de *fede*-ring, die met twee in elkaar grijpende handen (*mani in fede* – handen in vrede) stond voor de trouw tussen twee verloofden of echtgenoten. Vanaf 1843 werden *Claddagh*-ringen op grote schaal gemaakt, en groeiden deze uit tot een populair symbool van de Ierse cultuur.⁸³

Tot de sierraden kan ook een deel van een luxe uitgevoerde horlogesleutel worden gerekend. Met dit voorwerp, vervaardigd van een koperlegering en ingelegd met een stuk geslepen natuursteen, kon een zakhorloge worden aangedraaid. Het sleuteldeel van het object ontbreekt (afb. 52 rechts; VAL5-69-39).

Een bijzonder object van decoratieve of religieuze aard is een boogvormig loden plaatje waarop verschillende symbolen zijn ingegraveerd (afbeelding 53, VAL5-66-128). Het symbool centraal in de voorstelling is mogelijk bedoeld als de Hebreeuwse letter *mem* (*mem*), zij het in

⁸³ Dellamer 1996.

spiegelbeeld. Binnen de joodse traditie werden aan dergelijke schildjes met geschreven inscripties van oudsher beschermende krachten toegeschreven. Vaak werden Bijbelse teksten en namen hierop afgekort tot één letter.⁸⁴ De plaatjes konden als amulet om de nek worden gedragen, maar ook Tora-rollen werden soms bekroond door dergelijke magische elementen.⁸⁵ Voorbeelden van joodse amuletten uit archeologische context zijn onder meer bekend uit Groenlo, waar de grachtvulling binnen de muren van de Beltrummerpoort 15 vergelijkbare 17de- en 18de-eeuwse amuletten bevatte.⁸⁶

53 Loden plaat met inscriptie (VAL5-66-128)

5.1.4 Speelgoed en spelmateriaal

Onder de vondsten bevindt zich ook een groep speelgoed, zoals steengoed knikkers, een snorrellood, en een tinnen of loden miniatuuruitvoering van een schoengesp (afb. 54). In de 17de en 18de eeuw bestonden er van allerlei alledaagse gebruiksvoorwerpen ook miniatuurvarianten die waren bedoeld als kinderspeelgoed. Mogelijk hoorde de schoengesp bij een poppenschoen.

Naast kinderspeelgoed zijn er ook drie geelkoperen speelpenningen. Dit soort penningen hadden hun oorsprong in de boekhouding als rekenpenning, maar vanaf de tweede helft van de 17de eeuw verdween dit gebruik. De productie ervan ging echter onverminderd voort. In plaats van als rekenhulpmiddel werden ze nu gebruikt als speelpenningen: fiches bij kaart- en bordspelen. De speelpenningen uit de afvalstort in de Uilenburgergracht tonen de Franse koningen Lodewijk XV (1715-1774), Lodewijk XVI (1754-1793) en zijn toe te schrijven aan de werkplaats van Johan Adam Dietzel die in Neurenberg actief was tussen 1746 en 1762. Ander spelmateriaal is er in de vorm van twee houten damschijven (afb. 54) en een dominosteen van been met ebbenhouten inleg.

⁸⁴ Encyclopedia Judaica.

⁸⁵ Sabar 2009, 161 (afbeelding 9).

⁸⁶ Hubers en Perdaen 2004, 36; collectie Museum het Valkhof.

54 Speelgoed: 1. Houten damschijf (VAL5-66-249) 2. Benen rammelaarfluit (VAL5-66-237) 3. Miniatuur schoengesep (VAL5-66-201)

5.1.5 Verlichting en verwarming

Kaarslicht vormde in de 18de en vroege 19de eeuw de belangrijkste bron van verlichting binnenshuis. Tot deze categorie behoren onder meer een blaker – een kaarsenhouder met een plat voetstuk – (VAL5-66-162) en een zuinigje (VAL5-66-158), beide gemaakt uit een koperlegering. Het laatste voorwerp was een taps toelopend houdertje dat werd gebruikt om het laatste restje van een kaars op te laten uitbranden (afb. 55). Om vuur aan te maken werd gebruik gemaakt van een vuurslag en vuursteen, dat met drie fragmenten is vertegenwoordigd (VAL5-66-349 t/m -351).

55 Zuinigje (VAL5-66-158)

5.1.6 Bestek

Bestek is vertegenwoordigd door vijf lepels en zes mesheften. Drie van de lepels zijn door de tinnegieter voorzien van een merkteken (afb. 56). Eén lepel (VAL5-55-130), versierd met een dubbel lof, kon via deze weg worden herleid tot een specifieke werkplaats: die van de meester tinnegieter Lambertus Noordink (1690/91-1733), werkzaam op de Oudeschans in Amsterdam tussen 1717 en 1733.⁸⁷ Twee mesheften hebben een kenmerkende kegelvorm en met behulp van

⁸⁷ SAA: Ondertrouwregister, archiefnummer 5001, inventarisnummer 553, blad p. 189, aktenummer DTB 553.

een draaibank ingegraveerde decoratieve lijnen (afb. 57). Parallellen zijn vooral bekend uit vindplaatsen binnen voormalig havengebied zoals de waterbodem van de Amstel, het haveneiland Oostenburg en uit diverse 18de-eeuwse scheepswrakken op de bodem van de voormalige Zuiderzee (Flevopolder).⁸⁸ Een derde, taps toelopend ivoren heft met vier gestileerde bladeren betreft een vroeg tot midden 18de-eeuws type waarvan ook acht exemplaren bekend zijn uit de waterbodem van het Damrak.⁸⁹ De oorsprong van het type wordt in Duitsland geplaatst.⁹⁰

⁸⁸ O.a. MenA vindplaatsen Noord/Zuidlijn NZD1, NZR2, OBM (OBM-6-82), OBV (OBV-47-44) en Nieuwland Erfgoed vindplaats OB 55 (II).

⁸⁹ MenA vindplaats NZD1 (Gawronski en Kranendonk 2018).

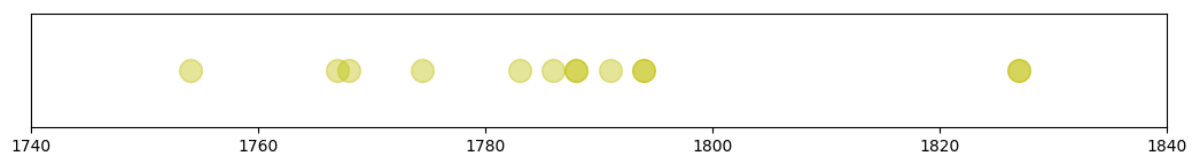
⁹⁰ Van Trigt 1999, 89.

57 Mesheften, vervaardigd uit: 1. Pokhout (VAL5-66-246) 2. Hout (indet.) (VAL5-66-247) 3. Ivoor (VAL5-66-240) 4. Been (VAL5-66-238) 5. Hout (indet.) (VAL5-66-248)

5.1.7 Valuta

Ook geld belande wel eens – waarschijnlijk per ongeluk – tussen het afval. Van de 26 koperen munten waren 13 voorzien van een jaartal, waaruit een looptijd blijkt tussen 1767 en 1827. De meeste munten dateren in het laatste kwart van de 18de eeuw (afb. 58). Op een enkele Duitse *pfennig* na gaat het om in Nederland geslagen duiten. Tot de valuta behoren ook 13 kaurischelpen. Dit soort schelpen vonden tussen de 13de en 19de eeuw wijd verbruik in West-Afrika als betaalmiddel en als (religieus) statussymbool.⁹¹ In de 17de en 18de eeuw importeerden Europese handelaren op grote schaal kaurischelpen uit de Maldiven om de handel in onder meer tot slaafgemaakte mensen mee te bekostigen. Kaurischelpen zijn in Amsterdam tot dusver opgegraven op 15 locaties waarvan het merendeel in de stedelijke woonbuurten lagen en niet direct met het havenkwartier waren verbonden.⁹²

58 Gedateerde munten (n = 13), geplot naar jaartal. Waar de munten in datering overlappen zijn deze donkerder gekleurd

⁹¹ Green 2019, 17-21.

⁹² MenA vindplaatsen ARM, KAR, MC6, MWEZ, MZ3, NJ, NZK5, OBM, OZV7, OZV9, WDW1, WLO, OBV, VAL, VAL5.

5.1.8 Verzorging

Tot de voorwerpen bestemd voor persoonlijke verzorging behoren onder meer een heft van een scheermes gemaakt uit walvisbalein (VAL5-66-244) en een benen (haar)borstel (VAL5-66-236). Ook is er een benen (luizen)kam met tanden aan twee zijden, een model dat ook nu nog gangbaar is (VAL5-66-234; afb. 59).

59 Middelen voor persoonlijke verzorging: 1. Borstel (VAL5-66-236) 2. Scheermes (VAL5-66-244) 3. Kam (VAL5-66-234)

5.1.9 Koosjere vleesloden

Allard van Helbergen

In Amsterdam worden regelmatig loodjes met een Joodse signatuur gevonden. Het betreft zogenaamde *koosjere* vleesloden (afb. 6o). Deze loden werden aangehecht aan gevogelte dat volgens de Joodse religieuze voorschriften geslacht was door bevoegde rabbijnen of hiertoe door het rabbinaat aangestelde slachters. Het slachten zelf geschiedde in het joodse slachthuis of in de seculiere slachthuizen op speciaal hiervoor ingerichte plekken door bevoegde joodse slachters.

In het kader van het project archeologie Noord /Zuidlijn werden grote aantallen *koosjere* loden aangetroffen.⁹³ Om deze goed te kunnen determineren werd een systeem ontworpen dat de *koosjere* loden in de volgende categorieën onderverdeelt:

1. **Hoogduitse loden.** Door slachters van de Hoogduitse gemeente te Amsterdam werden loden aangehangen met in Hebreeuwse tekens de instempeling van de woorden *koosjer*, de combinatie *koef alef* wat staat voor *Kellilah Askenasim* (Hoogduitse gemeente) en eventueel daarnaast in Hebreeuwse tekens een Davidsster, het woord Amsterdam, de initialen van de slachters of afkortingen c.q combinaties daarvan. Over deze loden was een religieuze belastingtoeslag aan de gemeente verschuldigd.
2. **Portugese loden.** Door slachters van de Portugese gemeente in Amsterdam werden daarentegen loden aangehangen met de instempeling in Hebreeuwse tekens van het woord *koosjer* en in Latijnse letters TT (*Talmud Torah* - Heilige school) met eveneens in Latijnse letters gelijksoortige aanvullingen als boven genoemd. Ook over deze loden was een religieuze belastingtoeslag verschuldigd.
3. **rabbinale en opperrabbinale loden.** Deze loden werden aangehangen door een of meer rabbijnen die de *koosjere* slacht verrichtten zonder melding te maken van een gemeente, mogelijk omdat deze nog niet bestonden. Deze loden vermelden in Hebreeuwse tekens het woord *koosjer* met daaronder een of tweemaal de letter *reesj* met een punt daarboven als afkorting voor het woord *rabbi* (= rabbijn) of het meervoud daarvan. Over deze loden was waarschijnlijk ook een religieuze belastingtoeslag verschuldigd. Vaak vermelden zij de slachtdatum met een Hebreeuws letterteken, dat ook een cijfer kan vertegenwoordigen (1 = zondag tot en met 6 = vrijdag).
4. **apocriefe loden.** Deze loden staan los van de Joodse gemeenten in Amsterdam. Zij werden aangehangen door op eigen initiatief langs de huizen ventende ambulante slachters die wel op *koosjere wijze* slachtten maar niet aangesteld waren door een gemeente of de officiële functie van slachter of rabbijn vervulden. Deze loden vermelden in Hebreeuwse tekens alleen het woord *koosjer*. Vermelding van een slachtdatum komt veelvuldig voor in Hebreeuwse tekens. Ook kunnen de initialen van de uitvoerende slachter vermeld worden in Latijnse letters.

Zoals reeds aangestipt moest voor het volgens de regels aanhechten van een *koosjer* lood een religieuze belasting aan de gemeente van de slachter betaald te worden. Deze toeslag werd aangewend ter ondersteuning van armlastige gemeenteleden. Via de gebruikelijke standaard

⁹³ Gawronski en Kranendonk 2018, 469-470.

instempeling verwees het lood naar de heffende en dus ontvangende gemeente. Omdat de ambulante verkopers buiten de eigen joodse slachthuizen om en niet in naam van een gemeente slachtten, omzeilden zij de religieuze belastingtoeslag. Daardoor konden zij hun waar goedkoper aan de man brengen. Begrijpelijkerwijze waren zij dan ook graag gezien binnen de Amsterdamse joodse gemeenschap getuige de vele opgegraven apocriefe loden. Gezien hun populariteit konden de officiële gemeenten niet anders doen dan hen met grote tegenzin gedogen.

60 Koosjere vleesloden uit de afvalstort, 1675-1800, a. rabbinaal lood met vermelding van 'koosjer' en 'reesj', b. apocrief lood met de initialen van de slachter of rabbijn en c. apocrief lood met combinatie van cijfers en letters

Afvalstort S 168 bevatte elf *koosjere* loden. Van één exemplaar is het vanwege het ontbreken van enige instempeling de vraag of het hier een *koosjer* lood betreft of een klein uitgevallen textiellood. De andere tien exemplaren bestaan uit acht apocriefe en twee rabbinale loden.

De apocriefe loden tonen in drie gevallen naast de vermelding van het woord *koosjer* de initialen van de slachter of rabbijn in Latijnse letters (ML, NJ, D[?]). Het is niet aannemelijk dat dit Latijnse lettergebruik op loden van de Portugese gemeente duidt vanwege het ontbreken van de typische stempels voor de Portugese gemeente. Mogelijk is hier sprake van loden aangehangen aan een primaire slacht in een seculier slachthuis door een wereldse slachter waarbij alleen secundair de minimaal vereiste *koosjere* handelingen door een bevoegde joodse autoriteit werden uitgevoerd. Waarvan akte namens het niet-joodse slachthuis middels vermelding in Latijnse letters van de initialen van de joodse slachter.

Vier apocriefe loden vermelden in Latijnse letters en cijfers N3, N6, N9 en L 5. Mogelijk betreft het hier administratieve nummers van ritueel gereinigde slachtbanken in seculiere

slachthuizen waar toch *koosjer* geslacht kon worden door daartoe bevoegde joodse instanties⁹⁴. Het gebruik van Latijnse letters en cijfers zal dan naar de administratie van het seculiere slachthuis en niet naar de Portugees joodse gemeente verwijzen.

De aangetroffen rabbinale loden met onder het woord *koosjer* de instempeling van de letter *reesj* (met een punt erboven als afkorting) verwijzend naar het woord *rabbi* (= rabbijn) vermelden op hun keerzijde de slachtdatum door middel van een Hebreeuws letterteken dat tevens een cijfer vertegenwoordigt (*bet* = 2 = maandag en *gimmel* = 3 = dinsdag). Een van de apocriefe loden maakt ook melding van een slacht op dinsdag met een Latijns cijfer 3.

Het grote aantal apocriefe loden onder de vondsten behoeft geen verbazing te wekken. Zij bevestigen de populariteit van de ambulante slachters met hun belastingvrije systeem van *koosjere* slacht. In een armoedige arbeidersbuurt als de Valkenburgerstraat van de 18de eeuw met een navenant geringere welstand en koopkracht zal hun lagere prijs zeker een belangrijk verkooppunt geweest zijn.

⁹⁴ Uit de vondsten in de Noord/Zuidlijn zijn reeksen van L0 tot L5 bekend naast gelijksoortige reeksen met de letters A,L,D, en N. Het idee dat hier mogelijk verwezen wordt naar *koosjere* slachtbanken in seculiere slachthuizen werd aan auteur voorgelegd door het Rabbinat van Amsterdam.

6 Vondsten: dierlijke resten

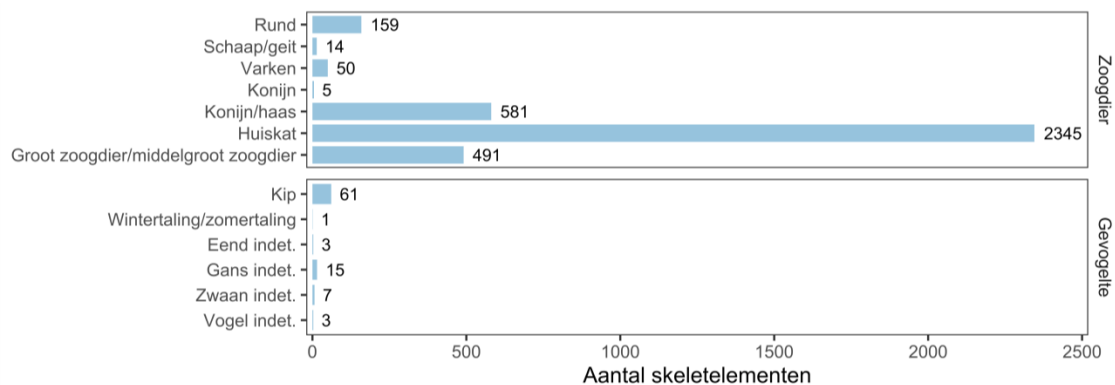
Jan Bakker (tekst en data analyse)

Gerard Graas (determinatie botmateriaal)

6.1 Ophoging S 48 (1850-1900)

6.1.1 Huiskat en konijn/haas

Spoor 48 bevatte een totaal van 2345 (minimum aantal individuen = 40) botten van huiskat en 586 (minimum aantal individuen = 46) botten van konijn of haas⁹⁵. Daarmee zijn huiskat en konijn/haas veruit de meest aangetroffen diersoorten (afb. 61).

61 Skeletdelen per soort

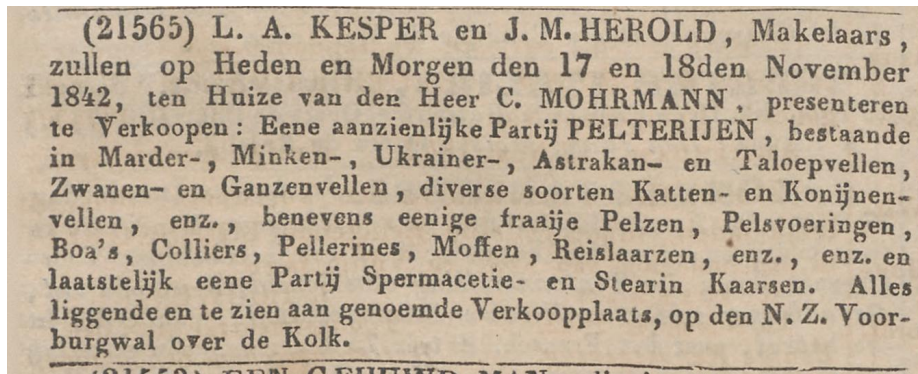
Alhoewel de vondst van botmateriaal van huiskatten (*Felis catus*), konijnen (*Oryctolagus cuniculus*) en hazen (*Lepus europaeus*) niet ongebruikelijk is in Amsterdam⁹⁶, gebeurt dat doorgaans niet in dergelijk grote aantallen. Wat betreft de huiskat valt dit te verklaren doordat men dit dier niet at. Zij zullen eerder als huisdier gehouden zijn, bijvoorbeeld ten behoeve van ongediertebestrijding. We vinden de botten van deze dieren terug doordat men bij het overlijden van een dergelijk huisdier het kadaver vaak weggooidde tussen ander huishoudelijk afval. Konijn daarentegen stond wel op het menu, maar behoorde ook in het verleden niet tot alledaags voedsel. Ze waren afkomstig van de jacht of fok⁹⁷ en daardoor minder algemeen verkrijgbaar en kostbaarder dan het gangbare vlees (zoals bijvoorbeeld rund, schaap, varken en kip). Dat geldt ook voor de haas, waar men niet mee fokte maar welke eveneens van de jacht afkomstig was. Dat zowel konijn als haas luxe producten zullen zijn geweest blijkt uit de vaststelling dat men skeletmateriaal van beide soorten vaker aantreft tussen voedselresten van welgestelde huishoudens, en het over het algemeen schaars is tussen dat van een doorsnee huishouden.

⁹⁵ Door de sterke morfologische overeenkomsten tussen konijn en haas is het dikwijls lastig om skeletmateriaal van beide soorten uit elkaar te houden. Het merendeel van de botten van konijn en/of haas uit vondstnummers (VAL5-6 en VAL5-13) is om die reden als konijn/haas genoteerd.

⁹⁶ Zie bijvoorbeeld Médard 2006, 42-43, Gawronski en Jayasena 2013, 29-30 (MenA AAR 71), Gawronski en Jayasena 2016, 74 (MenA AAR 90), Gawronski en Jayasena 2017, 137 (MenA AAR 100).

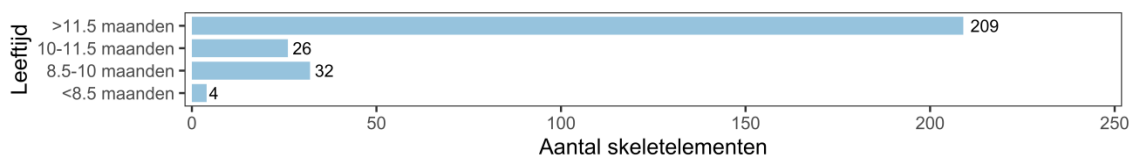
⁹⁷ Van Dam 2002.

Doordat in S 48 de botten van het gehele skelet van konijn/haas aanwezig zijn valt het niet uit te sluiten dat zij voedselresten vertegenwoordigen. Hun ongewoon hoge frequentie in combinatie met het extreem hoge aantal botten van huiskat doet echter vermoeden dat het hier mogelijk industrieel afval van een bontwerker betreft. De vacht van zowel konijnen als katten werd namelijk veel gebruikt in de bontindustrie. Ook in Amsterdam werd konijnen- en kattenbont verhandeld, zo getuigt een advertentie uit het Algemeen Handelsblad van 17 november 1842 (afb. 62).

62 Advertentie in het Algemeen Handelsblad d.d. 17 november 1842 over de verkoop van pelterijen

Mogelijk werd er ten behoeve van de bontindustrie naast konijn ook met huiskatten gefokt. Van de vergroeiing van de epifysen van het postcraniale skelet valt namelijk af te leiden dat het merendeel van de aangetroffen huiskatten ouder moet zijn geweest dan circa 8,5 maand, waarvan 78% zelfs ouder dan circa 11,5 maand (afb. 63)⁹⁸. Die leeftijd komt overeen met het moment waarop de groeicurve van een huiskat afzwakt⁹⁹, of met andere woorden het moment waarna een huiskat niet veel meer groeit. Voor de bontindustrie is dat vanuit een economisch perspectief dus de ideale slachtleeftijd, aangezien een jonger en kleiner dier minder bont op zal leveren.

63 Leeftijdsbepalingen van huiskat aan de hand van de vergroeiing van epifysen van postcraniale skeletelementen

6.1.2 Overig botmateriaal

Naast het ongebruikelijk hoge aantal botten van konijn/haas en huiskat bevatte spoor 48 ook botmateriaal van andere dieren (afb. 61). Zo zijn rund, varken, schaap/geit en kip ruim vertegenwoordigd. De vele snij-, hak-, en/of zaagsporen op dit skeletmateriaal suggereren dat het hier wel om etensresten gaat. Naast kip bevatte spoor 48 ook botten van ander gevogelte, namelijk van een niet nader te specificeren soort eend, gans en zwaan, en een enkel botje van een winter- of zomertaling. Resten van zwaan zijn overigens geen gebruikelijke vondst. Mogelijk houden zij, evenals die van gans, ook verband met een bontindustrie (zie afb. 62).

⁹⁸ Habermehl 1975, 177, Johansson en Hüster 1987, 19.

⁹⁹ National Research Council 1986, 2.

7 Synthese en conclusies

Het archeologisch onderzoek op de locatie Valkenburgerstraat 72-106 heeft informatie opgeleverd over de gebruiksgeschiedenis van deze locatie op het stadseiland Marken vanaf de eerste helft van de 17de eeuw, in het bijzonder over vier thema's: 1. Scheepswerven 1600-1650, 2. Landwinning in de Uilenburgergracht 1600-1900, 3. Bebouwing 1600-1930 en 4. Materiële cultuur 1600-1900.

7.1 Scheepswerven 1600-1650

De oeverzone bestond vanaf de eerste gebruiksfase voor een groot deel uit een aflopend talud met sloopshellingen. Alleen op perceel VI ontbraken resten van een sloopshelling en lijkt kort na aanleg van het eiland een oeverbeschoeiing te zijn aangebracht. Zware beschoeiingsconstructies over meerdere percelen, zoals waargenomen op Valkenburgerstraat 130-164, ontbraken. Van de hellingen waren resten bewaard gebleven op de percelen II en III. Deze bestonden uit constructies van zware houten balken of planken met daarop een vloer van houten planken. Vanwege verzakking zijn de hellingen tijdens hun gebruikperiode enkele malen opgehoogd en van een nieuwe planken vloer voorzien. Bij het opheffen van de werven en het bouwrijp maken van het terrein omstreeks het midden van de 17de eeuw werd het aflopende oevertalud opgehoogd en aan de waterzijde voorzien van een lichte beschoeiing van palen en planken met aan de binnenzijde liggende boomstammen ter versteviging. Een constructie van palen en planken tussen de hellingen op de percelen III en IV valt samen met de grens tussen twee oorspronkelijke werfkavels zoals afgebeeld op de kaart van Cornelis Danckertsz de Rij (afb. 3, middelste blauwe lijn).

7.2 Landwinning 1650-1820

De landwinning op Valkenburgerstraat 72-106 heeft zich meer systematisch voltrokken dan op Valkenburgerstraat 130-146, met een oeverlijn die telkens in zijn geheel opschoof zonder een sterke geblokte verkaveling aan de waterzijde. De eerste fase van oeveruitbreiding vond plaats in de tweede helft van de 17de eeuw, met de herbestemming van voormalige werf- tot woonkavels. In de 18de eeuw vond een tweede grootschalige landwinning plaats. Hierbij werd op vrijwel alle percelen gebruik gemaakt van houten caissonconstructies, die werden volgestort met zand of puin. Ze bestonden uit constructies van palen met aan de binnenzijde dubbele lagen van planken. Het gebruik van afval als ophogingsmateriaal was hier veel minder gebruikelijk dan op Valkenburgerstraat 130-146. Op de drie oostelijke percelen V, VI en VII dienden de caissons tegelijkertijd als fundering voor de bebouwing die op het nieuwe land verrees.

7.3 Bebouwing 1600-1930

Door een lange reeks verbouwingen resteerde van de oorspronkelijke 17de-eeuwse bebouwing langs de Markenstraat (later Valkenburgerstraat) slechts enkele fragmenten. Beter bewaard was de bebouwing die vanaf de tweede helft van de 17de eeuw tot stand kwam na de herbestemming van de werfkavels in woonerven, al was deze getekend door eeuwen van verbouw en nieuwbouw.

De panden langs de Valkenburgerstraat hadden een breedte van ruim 5 m en een lengte van ca. 12 m. Daarmee contrasteerde het grondvlak van deze panden sterk met dat van de laat 17de- tot vroeg 19de-eeuwse woningen langs de gangen, waarvan die aan de Vlielandersgang het meest compleet waren. De gangwoningen waren uniform opgezet in de lengterichting van de steeg, en maten ca. 6 bij 4 m. Het gebruiksoppervlak bedroeg hier zo'n 23 m², opgedeeld in kleinere vertrekken. Voor de verwarming van de verschillende soorten woningen werd gebruik gemaakt van een gemetselde haard. In een enkel geval, een gangwoning aan de Pijlengang (II-1), was naast de oorspronkelijke haard een aspot ingegraven.

In de loop van drie eeuwen zijn de woningen langs de Markenstraat en de stegen regelmatig – soms ingrijpend – verbouwd. De meest eenvoudige ingreep had betrekking op de verhoging van verzakte vloeren. Dit gebeurde door op de oude vloer, die meestal intact werd gelaten, een laag zand aan te brengen en vervolgens een nieuwe vloer aan te leggen. Dit proces kon zich meermaals herhalen. Veel ingrijpender waren het herstel van de draagconstructie als geheel. Zo is een deel van de gemeenschappelijke oostelijke achtergevel van de woningen I-1 en I-2 op een zeker moment vervangen door het oude deel te slopen en een nieuwe muur te bouwen op een grondboogfundering waarvan de uiteinden werden ingekast in de oude muur. Hiermee werd weliswaar een tijdelijk bouwkundig probleem opgelost, maar na verloop van tijd trad verzakking op waarbij in de grondboog ernstige scheurvorming optrad.

In de 19de eeuw werd een deel van de gangwoningen gesloopt en in 1887 maakte de bebouwing aan weerszijden van de Liefdegang plaats voor een diamantslijperij. Na de sloop van de bebouwing langs de straat in de jaren 1930 verrees nieuwbouw met een betonnen fundering. Het raamwerk van poeren en balken heeft de oudere funderingen opmerkelijk goed intact gelaten (afb. 64).

64 De resten van de achterste ruimte van Valkenburgerstraat, met op de achtergrond de haard met daar overheen de fundering van de bebouwing die na 1930 verrees

7.4 Materiële cultuur 1600-1900

Buiten de beschoeiing van perceel IV is in de periode 1675-1800 een grote hoeveelheid afval in het water gestort, in de vorm van aardewerk, bewerkt organisch materiaal als hout en been, metaal en botafval. Zeer waarschijnlijk is het afval niet van elders, bijvoorbeeld als dempingsmateriaal, aangevoerd, maar is het hier direct gestort door de lokale bewoners. Een aanwijzing voor de lokale herkomst van het afval ligt in de compleetheid van de keramiekvondsten, die uitkomt op gemiddeld 37%. Onderzoek naar diverse 17de- en 18de-eeuwse beerputten in Amsterdam wijst uit dat keramiek op dergelijke primaire stortlocaties doorgaans een compleetheid heeft tussen ca. 30% en 80%, waarbij de mate waarin de putten tussentijds zijn geleegd waarschijnlijk een belangrijke factor is. Afval uit ophogingslagen daarentegen, werd op grote schaal ingezameld en vertoont in de regel een lagere compleetheid, schommelend rond de 20%.¹⁰⁰ Naast de compleetheid van het keramiek wees ook de eenduidige samenstelling van de beervulling waar het materiaal uitkwam op een lokale herkomst. Verder komt uit de datering van de vondsten uit het afvalpakket naar voren dat het niet in één keer gestort, maar zich geleidelijk heeft gevormd gedurende de periode 1675-1800. De best dateerbare vondstcategorieën – de rookpijpen en de munten – wijzen daarbij op een zwaartepunt in de tweede helft van de 18de eeuw.

Het dumpen van afval in de openbare ruimte, zoals in de gracht, was in de 17de en 18de eeuw ten strengste verboden. Doorgaans gebruikte men een beerput achter het huis, of werd het huisvuil opgehaald vanaf één van de openbare vuilnisvaten op straat. Bij eerder archeologisch onderzoek aan de Valkenburgerstraat kwam slechts een gering aantal beerputten aan het licht. Wel bleek in de late 18de en vroege 19de eeuw afval te zijn gestort in een kuil aan het einde van de Oude Biksteengang (opgravingslocatie Valkenburgerstraat 130-146).¹⁰¹ Evenals bij de Oude Biksteengang hebben we te maken met de materiële cultuur van meerdere huishoudens wat ons zodoende een beeld geeft van het wonen en werken aan de gangen tussen Valkenburgerstraat en Uilenburgergracht en aan de Valkenburgerstraat.

Het algemene beeld van de gebruiksvoorwerpen uit de afvalstort in het water (S 168) is dat van alledaags materiaal zoals dat in een gemiddeld Amsterdams huishouden in die tijd te vinden was. Wel vertonen veel van de voorwerpen sterke slijtage, hetgeen laat zien dat ze lang zijn gebruikt en een aanwijzing geeft voor een wat armer milieu. Dit zien we ook terug in de keuze van het tafelgerei van roodbakkend aardewerk, dat voor een groot deel bestond uit borden uit het Nederrijng gebied. In de 18de eeuw was dit het goedkoopste aardewerk dat verkrijgbaar was. De herkomst van de rest van het roodbakkend aardewerk was vooral Bergen op Zoom – met name het kookgerei – en Friesland. Eveneens uit Friesland afkomstig waren kommen van majolica. Er is ook een groep van voorwerpen die duidelijk een eerder gebruik hebben gehad voordat ze in de Valkenburgerstraat terecht kwamen. Dit zijn bijvoorbeeld een faience zalfpot en siroopkan die blijkens de opschriften waren bedoeld voor medicinaal gebruik en in een apotheek zullen hebben gestaan. Hetzelfde geldt waarschijnlijk ook voor een grote schotel van Chinees porselein. Ook niet alledaags, maar hiervan is niet te achterhalen of ze hier primair of secundair werden gebruikt, waren enkele fluitjes van Chinees porselein. De eveneens wat minder vaak voorkomende aardewerksoorten betroffen enkele Deense jydepotten en martavanen van Aziatisch steengoed.

¹⁰⁰ Jayasena 2020, 231-234.

¹⁰¹ Gawronski en Jayasena 2016, 67-82.

Het beeld van alledaags gebruiksgoed geldt ook voor de andere materiaalcategorieën, zoals metaal en bewerkt organisch materiaal. Hieronder waren resten van kleding en de bewerking daarvan en alledaagse huisraad. Toch was er ook ruimte voor vermaak, zoals naar voren komt in de kleine groep speelgoed en spelmateriaal, en waren eenvoudige sierraden in gebruik. De gangwoningen werden niet alleen bewoond maar er werden ook ambachten uitgeoefend. Een aanwijzing hiervoor zijn de halffabricaten en eindproducten van knopen van been en parelmoer uit dezelfde afvalstort in de Uilenburgergracht. Uit de 19de eeuw, toen de bevolkingsdichtheid in deze sterk verarmde buurt snel toenam werd ook goedkoop bont geproduceerd in een van de gangwoningen of in de directe omgeving. Dit blijkt uit het afval waarmee de vloer van gebouw I-1 in de tweede helft van de 19de eeuw is opgehoogd, waarin een grote hoeveelheid skeletmateriaal van katten en in mindere mate haas en konijn voorkwam.¹⁰² Deze combinatie van wonen en werken is archeologisch ook vastgesteld op Valkenburgerstraat 130-146, waar in de Hartjesgang in de 19de eeuw een smederij in bedrijf was.

Vondsten die in verband zijn te brengen met de historisch bekende joodse bewoning in deze buurt waren beperkt tot 11 koosjerloodjes – vooral afkomstig van goedkopere koosjere slachters – en een loden plaatje met een mogelijk joods religieuze inscriptie. Deze bevindingen sluiten zo aan op het archeologische beeld zoals dat naar voren kwam bij het afval van de bewoners van de Oude Biksteengang, waar bij de keramiekvondsten voorwerpen van specifiek joodse ceremoniële aard ontbraken, terwijl de zoölogische resten een overduidelijk beeld gaven van een koosjer eetpatroon, hetgeen werd aangevuld door enkele koosjerloodjes.¹⁰³ De verschillende opgravingen aan de Valkenburgerstraat bieden zo aanknopingspunten voor verder onderzoek naar de culturele identiteit van de 17de/19de-eeuwse bewoners van de Amsterdamse Jodenbuurt.

¹⁰² Gawronski en Jayasena 2016, 42-43, 101.

¹⁰³ Gawronski en Jayasena 2016, 103. Vondstcomplex S 168 bevatte een gering aantal zoölogische resten waardoor een onderzoek zoals op de voornoemde vindplaats niet mogelijk was. Zie voor (recent) archeologisch onderzoek van de Amsterdamse joodse buurt Bakker 2020, 44-52; Gawronski en Jayasena 2020, 14-23 en Stolk 2020, 38-42.

8 Literatuur

Baart, J.M., W. Krook, A.C. Lagerweij, 'Opgravingen aan de Oostenburgermiddenstraat', in: J.B. Kist et al (red), *Van VOC tot Werkspoor. Het Amsterdamse industrieterrein Oostenburg*. Utrecht 1986, 81-142.

Bakker, J.K., 'Eetgewoonten op Vlooienburg: wat voedselresten ons vertellen', in: K. van Kempen en H. Berg (red), *Waterlooplein. De buurt binnenstebuiten*. Zutphen 2020, 44-52.

Bartels, M., *Steden in scherven. Vondsten uit beerputten in Deventer, Dordrecht, Nijmegen en Tiel (1250-1900)*. Zwolle /Amersfoort 1999.

Bartels, M., 'Twee kleine martavanen en andere Chinese keramiek. Afdankertjes van de hogere klassen?', in: E. Mittendorff en B. Vermeulen, *Ambachtslieden, arme vrouwen en arbeiders. Archeologisch onderzoek naar de vroegmiddeleeuwse ambachtswijk en latere periodes aan de Bruynssteeg 6-10 te Deventer*. Deventer 2004 (Rapportages Archeologie Deventer 14), 101-104.

Bente, D., *Het aardewerk van de voormalige havezate de Hagmolen, een zestiende-eeuws vondstcomplex uit Twente*. (ongepubliceerde doctoraalscriptie IPP-UvA) Amsterdam z.j.

Carmiggelt, A., 'MAE wat doen we ermee?', in: H. Clevis en J. Thijssen (red), *Assembled Articles 1. Symposium on medieval and post-medieval ceramics. Nijmegen 2 and 3 sept 1993*. Zwolle 1993, 65-96.

Claeys, J., N.L. Jaspers, 'Synthese', in: Claeys, J., N.L. Jaspers en S. Ostkamp (red), *Vier eeuwen leven en sterven aan de Dokkershaven. Een archeologische opgraving van een postmiddeleeuwse stadswijk in het Scheldekwartier in Vlissingen*. Amersfoort 2010 (ADC Monografie 9), 445-480.

Clevis, H., en J. Kottman, *Weggegooid en teruggevonden. Aardewerk en glas uit Deventer vondstcomplexen 1375-1750*. Deventer 1989.

Dam, P.J.E.M. van, 'Het Hollands duinkonijn in kaart', *Historisch-Geografisch Tijdschrift* 20 (3) (2002), 48-52.

Dellamer, I., 'The Claddagh Ring', in: *Irish Arts Review Yearbook vol 12*, 1996

Duco, D.H., *De Nederlandse kleipijp. Handboek voor dateren en determineren*. Leiden 1987.

Duco, D.H., *Merken en merkenrecht van de pijpenmakers in Gouda*. Amsterdam 2003.

Duijn, D., 'De Makkumer borden uit de gezonken tjalk van Karsten Hoytes', in: Bartels, M. (red.), *Gezonken als een baksteen. De schipbreuk van de tjalk van de Friese schipper Karsten Hoytes op 3 november 1752, Archeologisch en cultuurhistorisch onderzoek naar een gezonken vrachtvaarder in het Hoornse Hop*. Hoorn 2011, 46-55.

Dupoizat, M-F, 'Stoneware jars in Asian maritime commerce, domestic and ritual functions', in: L'Hour, M. (red.), *The sunken treasures of Brunei Darussalam. Scientific Study*. Paris 2001, 85-107.

Eeghen, I.H. van, 'Marken of Valkenburg: het huis Valckenburg', *Maandblad Amstelodamum* 74 (1987), 73-79.

Floore, P.M. en R.M. Jayasena, 'In want of everything? Archaeological perceptions of a Dutch outstation on Mauritius (1638-1710)', *Post-Medieval Archaeology* 44/2 (2010), 320-340.

Fremery, W.H.M. de, 'De opkomst der Amsterdamsche haven', in: *Jaarboek Amstelodamum* (22), Amsterdam 1925, 23-110.

Gangelen, H. van en J.J. Lenting, 'Steengoed', in: J.J. Lenting, H. van Gangelen en H. van Westing (red), *Schans op de Grens. Bourtanger bodemvondstebn 1580-1850*. Sellingen 1993, 309-332.

Gangelen, H. en A. van der Meulen, 'Bovenlandsch of Bremer Steengoederen. Familie Isen, pottenbakkers en handelaars in Duinger steengoed voor de Groninger markt (1720-1842)', in: H. Clevis (red), *Assembled Articles 61. Symposium on medieval and post-medieval ceramics. Zwolle 6 and 7 June 2019*. Zwolle 2020, 5-53.

Gawronski, J., J. Veerkamp, 'Water uit de kelder. De verdwenen waterkelders van Amsterdam', in: Rossem, V. van, G. Tussenbroek, J. Veerkamp (red.), *Amsterdam. Monumenten en Archeologie* 6. Amsterdam 2007, 59-69.

Gawronski, J., R. Jayasena, 'A mid-18th-century mikveh unearthed in the Jewish Historical Museum in Amsterdam', *Post-Medieval Archaeology* 41/2 (2007), 213-221
Gawronski, J., R. Vanoverbeke, R. Jayasena, *Kelderwoningen en een beerput in de Lastage. Archeologisch Opgraving Nieuwe Jonkerstraat, Amsterdam (2007)*. (BMA AAR 44) Amsterdam 2010.

Gawronski, J., M. Hulst, R. Jayasena en J. Veerkamp, *Glasafval op het achtererf. Archeologische opgraving Rozenstraat, Amsterdam (2006)*. (BMA AAR 50) Amsterdam 2010.

Gawronski, J., R. Jayasena, *Ophogingen en bedrijfsafval VOC-werf. Archeologische Begeleiding Oostenburg kavel 5, Amsterdam (2009)* (BMA AAR 58) Amsterdam 2011.

Gawronski, J., R. Jayasena, *Van buitenpolder tot Uilenburg. Archeologische opgraving Oudeschans 5-11, Amsterdam (2008)* (BMA AAR 59) Amsterdam 2011.

Gawronski, J. en R. Jayasena, *Wonen achter de Oudezijds Voorburgwal. Archeologische opgraving Oudezijds Armsteeg, Amsterdam (2008)*. (BMA AAR 60), Amsterdam 2011.

Gawronski, J. en R. Jayasena, *Een beerput van welgestelden in de Amsterdamse grachtengordel 1675-1750. Archeologische Opgraving Herengracht 12, Amsterdam (2006)*. (MenA AAR 71), Amsterdam 2013.

Gawronski, J. en R. Jayasena, *Het eiland Marken in Amsterdam: veranderingen in de stad 1592-1930. Archeologische Opgraving Valkenburgerstraat 130-146, Amsterdam (2011-2012)*. (MenA AAR 90), Amsterdam 2016.

Gawronski, J. en R. Jayasena, *Ons' Lieve Heer op Solder. Archeologisch onderzoek Oudezijds Voorburgwal 38-40, Amsterdam (2013-2014)*. (MenA AAR 100), Amsterdam 2017.

Gawronski, J. en R. Jayasena, 'De Amsterdamse Jodenbuurt archeologisch belicht', in: K. van Kempen en H. Berg (red), *Waterlooplein. De buurt binnenste buiten*. Zutphen 2020, 14-23.

Gawronski, J. en P. Kranendonk, *Spul. Catalogus archeologische vondsten Noord/Zuidlijn Amsterdam*. Amsterdam 2018.

Gawronski, J., en J. Veerkamp, *Ons Genoegen. Archeologische opgraving Elandsstraat 101, Amsterdam (2010)*. (BMA AAR 67) Amsterdam 2012.

Gawronski, J. en J. Veerkamp, *De pottenbakkerij aan de Overtoom. Archeologische Begeleiding Schoolstraat 5-19, Amsterdam (2012)*. (BMA AAR 79), Amsterdam 2014.

Green, T., *A Fistful of Shells. West Africa from the rise of the slave trade to the age of revolution*, Penguin Books 2019.

Groeneweg, G., *Bergen op Zooms aardewerk. Vormgeving en decoratie van gebruiks aardewerk gedurende 600 jaar pottenbakkersnijverheid in Bergen op Zoom*. Waalre 1992.

Guldberg, M., *Jydepotter fra Varde-egnen. Produktion og handel ca. 1650-1850*. z. pl. 1999.

Habermehl, K.H., *Die Altersbestimmung bei Haus- und Labortieren*. Berlin 1975.

Hameleers, M.M.T.L., *Gedetailleerde Kaarten van Amsterdam. Productie en gebruik van grootschalige topografische kaarten*, Bussum 2015.

Hogervorst, A., 'Stoneware storage jars (Martavans)', in: C.L. van der Pijl-Ketel (red), *The ceramic load of the Witte Leeuw (1613)*. Amsterdam 1982, 220-245.

Hoogendijk, T. en M. Tolboom, 'Apothekersgerei uit Arnhem. De inventaris van apotheker Herman Worm archeologisch bekeken', *Vormen uit vuur*. 243 (2020), 2-11.

Hubers, J. en Y. Perdaen, *Definitief Onderzoek Beltrummerspoort in Groenlo*, Nijmegen 2004.

Hurst, J., D. Neal en H. van Beuningen, *Pottery produced and traded in North-West Europe 1350-1650*. (Rotterdam Papers VI) Rotterdam 1986.

Jayasena, R. en E. Schmitz, 'Van weiland in het veen tot stedelijke kade. Oudeschans 5, 7, 9 en 11 interdisciplinair belicht', *Jaarboek Amstelodamum* 104 (2012), 115-141.

Jayasena, R., *Graaf- en modderwerk. Een archeologische stadsgeschiedenis van Amsterdam*. Utrecht 2020.

Johansson, F. en H. Hüster, *Untersuchungen an Skelettresten von Katzen aus Haithabu (Ausgrabung 1966-1969)*. Neumünster 1987.

Jong-Lambregts, N. de, P. Bitter en L. Verspay-Frank, 'Tussen Zwaard en Fortuin. Opgravingen in Alkmaar 2002-2005'. Alkmaar 2007 (RAMA 12).

Jörg, C.J.A., *The Geldermalsen. History and Porcelain*. Groningen 1986.

Klose, J., *Identifying Ceramics. An introduction to the analysis and interpretation of ceramics excavated from 17th to 20th century archaeological sites and shipwrecks in the south-western Cape* (HARG Handbook number 1). Cape Town 2007.

Klose, J. en C. Schrire, 'Asian Ceramic Collections from VOC-sites at the Cape', in: C. Schrire, *Historical Archaeology in South Africa. Material Culture of the Dutch East India Company at the Cape*. Walnut Creek, CA 2014 101-141

Kok, B. de, *Aziatische martavanen in Amsterdamse bodem. Gebruik, functie en betekenis van Aziatisch opslag- en transportkeramiek in het Amsterdam van 1600-1800*. Amsterdam 2013 (ongepubliceerde BA scriptie, UvA).

Levie Bernfeld, T., 'Matters Matter: Material Culture of Dutch Sephardim (1600-1750)', in: S. Berger, E. Schrijver en I. Zwiép (red), *Mapping Jewish Amsterdam: The Early Modern Perspective. Dedicated to Yosef Kaplan on the Occasion of his Retirement*. Leuven/Paris/Walpole, MA 2012 (Studio Rosenthaliana volume 44 (2012)), 191-216.

Linaa, J., *Keramiek, kultur og kontakter. Køkken- og bordtøjets brug og betydning 1350-1650/ Ceramics, Culture, Contacts. The use and meaning of pottery 1350-1650*. Højbjerg 2007.

Médard, A., *De vette keuken en de magere keuken. Een zoöarchaeologische analyse van twee laat 17e-eeuwse Amsterdamse beerputten*. (ongepubliceerde doctoraalscriptie Universiteit van Amsterdam), Amsterdam 2006.

Meulen, A. van der en R. Tousain, 'Voor de Nederlandse markt. Duits steengoed uit het Westerwald en van elders 1800-1900', *Vormen uit Vuur* 234 (2017-2).

National Research Council, *Nutrient Requirements of Cats. Revised Edition*, Washington DC 1986.

Nierop, L. van, Bijdrage tot de geschiedenis van de Amsterdamse scheepsbouw, *Jaarboek Amstelodamum* 48 (1956), 28-42.

Oldewelt, W.F. H., *Kohier van de Personeele Quotisatie te Amsterdam over het jaar 1742*. Amsterdam 1945.

Orton, C.R., P.A. Tyers, 'Counting Broken Objects: The Statistics of Ceramic Assemblages', *Proceedings of the British Academy* 77 (1991), 163-184.

Orton, C., P. Tyers, A. Vince, *Pottery in Archaeology*. Cambridge 1993.

Ostkamp, S., 'Beerput in 't Catgen: keramiek', in: J. Gawronski en R. Jayasena, *Ons' Lieve Heer op Solder. Archeologisch onderzoek Oudezijds Voorburgwal 38-40, Amsterdam (2013-2014)*. (MenA AAR 100) Amsterdam 2017, 36-89.

Ostkamp, S., P. Bitter, R. Roedema en R. van Wilgen, *Afval van gorters, brouwers en een hospitaal. Archeologisch onderzoek aan het Wortelsteegplein*. Alkmaar 1998.

Pearce, J., 'A rare delftware Hebrew plate and associated assemblage from an excavation in Mitre Street, City of Londen', *Post-Medieval Archaeology* 32 (1998), 95-112.

Poulin, M. 'Notes on the quantification of post-medieval pottery in the Low Countries', *Post-Medieval Archaeology* 47/1 (2013), 106-118.

Reenen, P. van, en V. Jensen, 'Deense jydepotten', in: H. Blok, W. Krook, P. van Reenen en R. Wiggers (red), *Diemen in het land van Amstel*. Amsterdam 2009, 310-336.

Reesse J.J., *De suikerhandel van Amsterdam van het begin der 17de eeuw tot 1813. Een bijdrage tot de handelsgeschiedenis des vaderlands, hoofdzakelijk uit de archieven verzameld en samengesteld*. Haarlem 1908.

Rijkelijkhuizen, M. *Dierlijke materialen in Amsterdam. Gebruiksvoorwerpen van dierlijke materialen uit de 12^e tot 20^e eeuw uit opgravingen in Amsterdam en het gebruik van dierlijke materialen als grondstof in Amsterdam*. Masterscriptie, Universiteit van Amsterdam, Faculteit Geesteswetenschappen, Amsterdams Archeologisch Centrum (AAC), Amsterdam 2004.

Sabar, S., 'Torah and Magic: The Torah Scroll and Its Appurtenances as Magical Objects in Traditional Jewish Culture', in: *European Journal of Jewish Studies*, July 2009, 2009, 135-170.

Stolk, M., 'Portugees aardewerk en Portugese migranten: het begin van joods Amsterdam vanuit archeologisch perspectief', in: K. van Kempen en H. Berg (red), *Waterlooplein. De buurt binnenstebuiten*. Zutphen 2020, 38-42.

Taverne, E., *In 't land van belofte: in de nieuwe stad: Ideaal en werkelijkheid in de stadsuitleg van de Republiek 1580-1680*. Maarssen 1978.

Terhorst, T., *Botijas in Amsterdam. Een 17de-eeuwse aanplemping van Iberische olijfoliekruiken in breed perspectief*, Amsterdam 2012 (MA scriptie Universiteit van Amsterdam).

Trigt, J. van,; *Cutlery. From Gothic to Art Deco – The J. Hollander Collection*, 1999.

Veerkamp, J. 'De rafelranden van Marken', in V. van Rossem, G. van Tussenbroek, J. Veerkamp (red), *Amsterdam Monumenten & Archeologie Jaarboek 8*, Amsterdam 2009, 90-103.

Veerkamp, J., *In de Uilenburgergracht. Archeologische Begeleiding Valkenburgerstraat 14-16, Amsterdam (2016)* (MenA AAR 113), Amsterdam 2020.

Verhoeven, A.A.A., *Middeleeuws gebruiks aardewerk in Nederland (8ste-13de eeuw)* (Amsterdam Archaeological Studies 3). Amsterdam 1998.

Werz, B.E.J.S. *'Een bedroefd, en beclaaglijck ongeval' De wrakken van de VOC-schepen Oosterland en Waddinxveen (1697) in de Tafelbaai*. Zutphen 2004.

Bijlage 1 Sporen

S	wp	vl	pr	NAP	NAP onder	beschrijving	interpretatie	vondstnr	datering
1	1	1		+0,15		Eensteens muurwerk van rode baksteen (19 x 9 x 3,7 cm) (19 x 9,5 x 3,8 cm)	Valkenburgerstraat 114		1600-1900
2	1	1		+0,15		Vloer van rode plavuizen (22 x 22 x 2,7 cm) (22 x 22,3 x 2,2 cm)	Valkenburgerstraat 114		1600-1800
3	1	1		+0,10		Eensteens muurwerk van rode baksteen (19 x 8,9 x 3,8 cm) (19,4 x 9,7 x 4 cm). Langshout op NAP -1,47 m	Valkenburgerstraat 114		1600-1700
4	1	1		+0,05		Vloer of bestrating van rode baksteen (18,8 x 9,5 x 3,7 cm) en gele baksteen (18 x 8 x 3,4 cm)	vloer		1700-1900
5	1	1				Grijs zand + iets puin. Gelijktijdig met S4?	ophoging		1700-1900
6	1	1		-0,16		Houten planken. Ligt op S5.	Vlijlaag vloer		1700-1900
7	1	1				Grijs zand + puin. Snijdt door S5. Gelijktijdig met rechtopstaande planken.	Puinspoor met houten bekisting		1700-1900
8	1	1				Muurwerk van rode baksteen (23 x 10 x 4 cm), gesloopt	muur		1700-1900
9	1	1		-0,19		Donkerbruin + donkergrijs zand + veel sintels + puin. Ligt op S 1 t/m S8, S37. 'Harde laag'	ophoging		1900-2000
10	1	1				Geel zand op puin. Ligt op S9	ophoging		1900-2000
11	2	1		+1,30		Muurwerk van rode baksteen (22 x 10 x 7 cm) (22,5 x 11,5 x 6 cm) (23 x 10 x 5 cm) en paarse baksteen (22 x 10 x 5 cm) (20 x 10 x 5 cm) (22 x 11 x 5,5 cm). 10-lagenmaat: 60 cm	Diamantslijperij		1887
12	2	1				Muurwerk van paarse en rode baksteen (22 x 10 x 5,5 cm) (21 x 10 x 5 cm). 10-lagenmaat: 63 cm	Diamantslijperij		1887
13	2	1		+0,19		Muurwerk van rode en paarse baksteen (22 x 10,5 x 5,5 cm) (21 x 10 x 5,5 cm) (22 x 9,5 x 5 cm). 10-lagenmaat: 64 cm	Wand rookkanaal		1887
14	2	1		+0,17		Vloer van rode baksteen (22 x 10,5 x 5,5 cm)	Vloer rookkanaal		1887
15	2	1				Geel zand. Vulling tussen funderingsbogen.	vulling		1875-1900
16	2	1				Baksteenpuin. Vulling funderingsboog west.	Sloop laag diamantslijperij		2016
17	2	1		-0,52		Grijs + bruin zand + puin	ophoging		1875-1900
18	2	1		-0,28		Eensteens muurwerk van rode baksteen (19 x 9 x 4 cm) (18,5 x	muur		1600-1800

						9 x 4 cm) (19 x 9 x 4 cm)			
19	2	1		-0,32		Bestrating van gele baksteen (17,5 x 7,5 x 4 cm) (17,5 x 8,5 x 4 cm) (17,5 x 7,5 x 3 cm)	vloer		1600-1900
20	2	1		-0,07		Vloer van rode plavuizen, geglazuurd (22 x 22 x 2,5 cm). Ligt op vlijlaag S21.	vloer		1600-1800
21	2	1				Geel zand. Ligt op vloer S22.	Vlijlaag		1600-1800
22	2	1		-0,14		Vloer van rode baksteen, ongeglaazuurd (22 x 22 x 2,5 cm). Ligt op vlijlaag S23.	vloer		1600-1800
23	2	1				Geel zand.	Vlijlaag		1600-1800
24	2	1				Betonbalk	fundering		1900-2000
25	3	1		-0,08		Een- tot anderhalfsteens muurwerk van rode baksteen (18 x 9,5 x 4 cm) (19 x 9 x 3,5 cm) (19 x 9,5 x 4 cm)	Fundering gebouw		1600-1800
26	3	1		-0,21		Een- tot anderhalfsteens muurwerk van rode baksteen (19 x 9,5 x 4 cm) (18,5 x 9 x 3,5 cm) (19 x 9 x 4 cm)	muur		1600-1800
27	3	1		-0,28		Gemetselde buis van rode baksteen op strek. Snijdt door S25	Goot		1600-1800
28	3	1		-0,40		Half rond, gemetseld oppervlak van rode baksteen (23,5 x 11 x 4,5 cm) (19 x 9,5 x 4 cm) (19 x 9,5 x 4 cm)	vloer?		1600-1800
29	3	1				Donkergrijs + bruin zand + veel puin (dakpannen). Ligt op S9.	Puinvulling kuil		1800-2000
30	3	1				Eensteens muurwerk van rode baksteen (19 x 10 x 4,5 cm) (18,5 x 9,5 x 4,5 cm)	muur		1600-1800
31	3	1				Geel + grijs zand + iets puin + iets mortel	Uitbraaksleuf of steeg		1600-1800
32	3	1		-0,31		Rechtstandig ingegraven ton. Diameter: 65 cm. Gevuld met vulling S33.	Waterput?		1600-1800
33	3	1				Geel zand + iets puin. Vulling ingegraven ton S32.	vulling		1600-1800
34	3	1				Eensteens muurwerk van rode baksteen (19 x 9,5 x 4 cm)	muur		1600-1800
35	3	1				Liggende houten plank. Breed: 23 cm, dik: 2 cm.	Langshout fundering		1600-1800
36	3	1				Lichtbruin + grijs kleiig zand + iets puin	Uitbraaksleuf?		1600-1800
37	3	1				Lichtbruin + grijs gevlekt zand. Vlak werkput 3.	ophoging		1600-1900
38	1	1		-0,38		Grijs zand + iets puin. Bij poeren Vlielandersgang. Ligt op S43.	ophoging		1800-1900
39	1	1				Anderhalfsteens muurwerk van rode baksteen (18,5 x 7,5 x 4 cm).	muur		1600-1700
40	1	1				Donkerbruin + grijs zand + puin.	ophoging		1600-1800
41	1	1				Anderhalfsteens muurwerk van	muur		1600-

						rode baksteen (19 x 9 x 4 cm)			1800
42	1	1		-0,42		Drie natuurstenen poeren. Ligt onder S38. Ligt op S44.	poeren		1800-1900
43	1	1				Bruin + grijs zand + aardewerk. Mogelijk gelijktijdig met S40. Ligt op S44.	ophoging	VAL5-22	1850-1900
44	1	1				Lichtgrijs zand + puin	ophoging		1700-1850
45	1	1		-0,26		Vloer van gele en rode baksteen. Mogelijk gelijktijdig met S4.	vloer		1700-1900
46	1	1				Vloer van gele en rode baksteen. Mogelijk gelijktijdig met S4.	vloer		1700-1900
47	1	1		-0,20		Oppervlak van gele en rode baksteen. Mogelijk gelijktijdig met S4.	Haard?		1600-1800
48	1	1		+0,07		Donkerbruin zand + afval. 'Kattenlaag'.	ophoging	VAL5-6, VAL5-13, VAL5-23	1850-1900
49	1	1		+0,24		Halfsteens muurwerk van rode baksteen.	Binnenmuur Valkenburgerstraat 114.		1700-1900
50	2	1		+1,02		Eensteens muurwerk van rode baksteen (22 x 11 x 6 cm)	muur		1887-1950
51	2	1		+0,75		Betonvloer en vloer van roodbruine tegels, geglazuurd (10 x 10 x 1,5 cm) op betonplaat. Ligt op S52.	vloer		1900-2000
52	2	1				Geel zand. Ligt op S53	Vlijlaag		1850-1900
53	2	1		+0,40		Grijs kleilig zand + puin. Ligt op S54	ophoging	VAL5-14	1850-1900
54	2	1				Geel + bruin zand + puin. Vulling tussen fundamenteën diamantslijperij. Ligt op S55.	ophoging		1850-1900
55	2	1		-0,36		Donkergrijs zand + iets puin. Vlak WP 2 ten oosten van diamantslijperij.	ophoging		1850-1900
56	2	1				Grijs zand + metaalslakken. Vulling van S50.	vulling		1900-2000
57	2	1				Eensteens gemetselde rechthoekige put, met halfsteens bovenrand, van paarse baksteen (22 x 10 x 6 cm), met daarop stalen balk (U-profiel 5 x 8 cm).	Waterput?		1700-1800
58	1	2		-0,06		Plavuizenvloer in gebouw Valkenburgerstraat 114. Ligt onder S48 in zuidelijke ruimte, verdiept deel.	vloer		1600-1850
59	1	2		-0,02		Plavuizenvloer in gebouw 114. Ligt onder S48	vloer		1600-1850
60	1	2		+0,07		Eensteens muur met rollaag. Ligt tussen S58 en S59.	muur		1600-1850
61	1	2		+0,19		Vloer van rode plavuizen. Ligt op geel zand S63. Mogelijk gelijktijdig met vloer S2.	vloer		1600-1800
62	1	2		+0,30		Haard van rode baksteen tegen zuidmuur gebouw	haard		1700-1900

						Valkenburgerstraat 114.			
63	1	2		-0,09		Geel zand. Ligt onder vloer S61.	Vlijlaag / Ophogingslaag		1600-1800
64	1	2		-0,09		Grijs zand + puin. Snijdt door S63. Ligt onder S48.	ophoging	VAL5-16	1850-1900
65	1	2		+0,11		Halfsteens muur, ingekast in zuidmuur gebouw Valkenburgerstraat S114, 'kelder'-muur bij vloer S58.	muur		1700-1900
66	5	1		+2,04		Betonfundering pand ten westen van diamantslijperij. Ter hoogte van Valkenburgerstraat 106 (1876).	fundering		1930-2000
67	5	1				Geel zand. Ligt onder vloer S68. Ter hoogte van Valkenburgerstraat 106 (1876).	vlijlaag		1600-1800
68	5	1				Plavuizenvloer. Ligt op S67. Ter hoogte van Valkenburgerstraat 106 (1876).	vloer		1600-1800
69	5	1		+0,72		Grijs + geel zand + baksteenpuin. Jonger dan S68. Ter hoogte van Valkenburgerstraat 106 (1876).	Sloop laag		1850-1950
70	5	1				Anderhalfsteens muurwerk, noord-zuid gericht, met gewelfaanzet aan oostzijde. Binnenzijde (oost) aangesmeerd met kalk. Staat tegen achtergevel S71. Ter hoogte van Valkenburgerstraat 106 (1876).	muur		1600-1800
71	5	1		+1,01		Anderhalfsteens muur, oost-west gericht, achtergevel. Ter hoogte van Valkenburgerstraat 106 (1876)	muur		1600-1800
72	5	1		+0,85		Keldermuur, aangesmeerd met kalk aan oostzijde, en waterkelder. Één bouw fase van uitbouw en waterkelder. Staat op S71. Ter hoogte van Valkenburgerstraat 106 (1876).	muur		1600-1800
73	5	1				Muur, noord-zuid gericht, zijgevel westzijde pand. Een steens grondboog en hierop kalkstenen muur S74. Ter hoogte van Valkenburgerstraat 106 (1876). Staat koud tegen muur S71.	muur		1600-1800
74	5	1		+0,95		Halfsteens muur. Ligt op S75. Valkenburgerstraat 106 (1876)	muur		1600-1800
75	5	1		+0,70		Eensteens muur, koud tegen S71. Hierop S76. Gelijktijdig met S75. Valkenburgerstraat 106 (1876)	muur		1600-1800
76	5	1		+0,73		Halfsteens muur. Ligt op S75. Gelijktijdig met S74.	muur		1600-1800
77	5	1		+0,93		Halfsteens muur, aan beide zijden afdrukken van wandtegels. Ouder dan plavuizenvloer S68 die hier op aansluit en hoger ligt dan de zone met wandtegelaafdrukken.	muur		1600-1800

						Valkenburgerstraat 106 (1876)			
78	5	1		+1,03		Halfsteens muur, twee baksteenlagen. Ligt in slooplaag S69. Valkenburgerstraat 106 (1876)	muur		1600-1800
79	5	1		+0,92		Olietank. Ligt in pakket S69. Valkeburgerstraat 106 (1876)	olietank		1950-2000
80	5	1		+0,67		Eensteens muur, oost-west geïoriënteerd, wandtegels aan noordzijde. Valkenburgerstraat 106 (1876)	muur		1600-1800
81	5	1		+0,83		Waterput, halfsteens mantel. Valkenburgerstraat 106 (1876)	waterput		1700-1800
82	5	1		+0,78		Anderhalfsterens muur, noord-zuid georiënteerd. Bruine baksteen (19 x 8,5 x 4 cm). Zijgevel pand westzijde Schiemansgang.	Valkenburgerstraat 102		1600-1800
83	1	2		-0,23		Vloer niveau 2	vloer	VAL5-21	1600-1800
84	1	2				Vloer niveau 1. Baksteen en plavuizen (natuursteen en roodbakkend). Hierop ligt VAL5-21 tegels	vloer	VAL5-20	1600-1800
85	1	2		-0,44		Vloerniveau 3. Rode plavuizen.	vloer		1600-1800
86	1	2		+0,03		Plavuizen vloer. Ligt onder S2.	vloer		1600-1800
87	1	1		-0,47		Ophogingslaag. Ligt onder S38.	ophoging		1600-1800
88	1	1		-0,92		Eensteens muur van rode baksteen. Ligt op dichtgemetselde spaarboog.	muur		1700-1900
89	1	2		-1,00		Eensteens muurwerk van paarse baksteen (24 x 10,5 x 5 cm)	muur		1700-1800
90	1	2				Plavuizenvloer (22 x 22 x 3 cm)	vloer		1600-1700
91	1	2				Bakstenen vloer (19,5 x 8,5 x 4 cm)	vloer		1600-1800
92	1	2		-0,85		Grijs zand	Vlijlaag		1600-1800
93	1	2				Plavuizenvloer (22 x 22 x 3 cm)	vloer		1600-1700
94	1	2				Plavuizenvloer (22 x 22 x 3 cm)	vloer		1600-1700
95	1	3	6			Plavuizenvloer. Ligt onder S58. Rode geglazuurde plavuizen (21 x 21 x 2,5 cm)	vloer		1600-1700
96	4	1		+0,58		Muur van rode baksteen. Deels bekleed met gele en groene geglazuurde tegels (22 x 22 x 2,5 cm)	muur		1675-1700
97	4	1		+0,39		Vloer van rode ongeglaazuurde plavuizen (22 x 22 x 2,5 cm)	vloer		1600-1700
98	4	1				Haard van rode baksteen	haard		1700-1800
99	4	1				Grijs zand + baksteen puin	Slooplaag kelder		1800-1850
100	4	1		+0,60		Anderhalfsteens muur van rode	muur		1700-

						baksteen. Niet gemetseld, stenen liggen los, maar in verband. Ligt op natuurstenen gootdelen.			1900
101	4	1		+1,56		Muur van rode en paarse baksteen. Uitbouw anderhalfsteens, achtergevel eensteens. Staat op S96.	muur		1875-1900
102	4	1		+1,19		Halfsteens gemetselde bak van rode baksteen met roodbakkend aardewerken rioolbuis.	muur		1875-1925
103	4	1				Betonvloer in gebouw en uitbouw Valkenburgerstraat 104 (1909)	vloer		1900-1930
104	4	1				Betonvloer in gebouw en uitbouw Valkenburgerstraat 106 (1909)	vloer		1900-1930
105	4	1				Eensteens muur van gele en rode baksteen.	muur		1600-1700
106	4	1		+0,71		Eensteens op anderhalfsteens muur van gele en rode baksteen.	muur		1600-1700
107	4	1		+0,79		Eensteens muurwerk van rode en gele baksteen	Twee nissen?		1700-1800
108	4	1				Haard van rode baksteen. Valkenburgerstraat 104 (1909)	haard		1700-1900
109	4	1				Vloer van rode plavuizen, ongeglazuurd. Ligt op S112.	vloer		1675-1900
110	4	1				Plavuzenvloer, ongeglazuurd roodbakkend (22x22 x3 cm) en natuursteen. Ligt op S111.	vloer		1600-1700
111	4	1				Geel zand.	Vlijlaag		1600-1800
112	4	1				Geel zand.	Vlijlaag		1600-1800
113	4	1				Eensteens muur van rode baksteen. Opgaand muurwerk halfsteens. Geheel gepleisterd aan straatzijde.	muur		1700-1900
114	4	1				Eensteens muur van rode baksteen. Gelijktijdig met S96	muur		1675-1700
115	4	1				Tegelwand van rode en gele plavuizen, geglazuurd Tegen S96 en S114.	wandtegels		1675-1800
116	4	1				Vloer van rode plavuizen, ongeglazuurd.	vloer		1700-1900
117	4	1				Grijs zand. Ligt op S116.	Vlijlaag / ophoging		1700-1750
118	4	1				Vloer van rode plavuizen, ongeglazuurd. Ligt op S117	vloer		1675-1700
119	4	1				Haard van rode baksteen. Ligt op S114. Gelijktijdig met S118.	haard		1700-1900
120	4	1				Bruin + grijs zand + puin	ophoging		1600-1800
121	4	1				Vloer van rode plavuizen, ongeglazuurd.	vloer		1600-1700
122	4	1				Halfsteens / eensteens muur van rode baksteen.	muur		1600-1700
123	4	1				Eensteens muur van gele	muur		1600-

						baksteen			1800
124	4	1				Eensteens muur van rode baksteen (19 x 9 x 4 cm). Witte tegels (amalgam) (13 x 13 x 0,7 cm) aan weerszijden.	muur		1700-1800
125	4	1				Eensteens muur van rode baksteen (19 x 9 x 4 cm). Oostelijke zijmuur pand 977 (kadaster 1832).	muur		1700-1800
126	4	1				Eensteens muur van rode baksteen (19 x 9 x 4 cm). Westelijke zijmuur west of binnenmuur van pand 977 (kadaster 1832)	muur		1700-1800
127	4	1				Geel zand. In kelder pand 977 (kadaster 1832) straatzijde.	vlijlaag		1600-1700
128	4	1				Grijs + bruin zand + puin.	Sloop laag kelder pand 977 (kadaster 1832)		1800-1900
129	4	1				Vloer van rode plavuizen, geglazuurd (22 x 22 x 2,5 cm) (22 x 23 x 2,5 cm) (21 x 22 x 2,5 cm)	vloer		1600-1700
130	4	1				Betonnen bak	bak		1900-2000
131	4	1				Vloer van rode en grijze plavuizen, ongeglazuurd (22,5 x 22,5 x 3 cm). Ligt op S133.	vloer		1600-1700
132	4	1				Vloer van rode plavuizen, ongeglazuurd (22,5 x 22,5 x 2,5 cm). Ligt op S134.	vloer		1600-1700
133	4	1				Mortel	ophoging		1600-1800
134	4	1				Geel zand + iets puin. Ligt op S131.	Vlijlaag		1600-1700
135	4	1				Eensteens muur van gele baksteen (18,5 x 9 x 3,5 cm). Zijgevel pand ten oosten van pand 977 (kadaster 1832).	muur		1600-1700
136	4	1				Grijs zand + mortel. Vulling over breedte van 10 cm.	Vulling osendrop		1600-1800
137	4	1		+0,21		Vloer van rode plavuizen, ongeglazuurd	vloer		1600-1800
138	4					Vloer van rode plavuizen. Ligt onder S109 en vlijlaag.	Vloer Valkenburgerstraat 104.		1600-1700
139	4	2				Vulling van bruin zand + aardewerk + puin. Ligt onder S138. Ligt op S140.	ophoging		1650-1700
140	4	2				Vloer van rode plavuizen.	Vloer voorloper Valkenburgerstraat 104	VAL5-36	1625-1675
141	4	2				Haard	Haard voorloper Valkenburgerstraat 104		1625-1675
142	4	2				Haard	Haard voorloper Valkenburgerstraat 104		1625-1675
143	4	2				Halfsteens muur van rode baksteen	muur		1625-1675

144	4	2				Vloer van rode baksteen	vloer		1625-1675
145	6	1		-0,93		muur, tweesteens,, noordelijke begrenzing met noordelijk gebouw Vlielandersgang. Rode baksteen (19 x 9 x 4 cm; 10-lagen: 45,5 cm). Muur op langshout en palen (weggezakt, op één locatie over een paalkop heengezakt, plaatselijk kesp, soms niet (herstel?))	muur		1737-1820
146	6	1		-0,46		muur, anderhalfsteens (rode baksteen 23/24x11/11,5x3,5 cm; 10-lagen 49,5 cm), noordelijke begrenzing meest noordelijke gebouw aan westzijde Muidergang op langshout en palen. Eén plaatselijke paal met kesp verzakt, naast palengeschoven.	muur		1737-1820
147	6	1				bruin grijs zand met puin en afval; vulling binnen gebouw S146	ophoging	VAL5-40, VAL5-51	1700-1820
148	6	1				grijsbruin zand met puin en afval. Vulling binnen gebouw S145	ophoging		1700-1820
149	6	1				muur, eensteens (rode baksteen 19 x 9 x 4 cm; 10-lagen 49 cm). Koud tegen muur S145	achtergevel pand Vlielandersgang	VAL5-41	1700-1820
150	6	1		-0,96		muur gebouw aan Muidergang, ten zuiden van gebouw S146. Zijgevels van anderhalfsteens muurwerk	muur		1700-1820
151	6	1				vloer van rode plavuizen. 22 x 22 x 3 cm	vloer		1700-1820
152	6	1				grijs en bruin zand met afval	ophoging	VAL5-49	1800-1825
153	6	1		-1,38		grijs zand met puin	ophoging	VAL5-50	1750-1820
154	6	1				liggende boomstam	versteviging beschoeiing		1625-1700
155	6	1	9	-1,60		bestrating van gele baksteen. Ligt op S 156. Blijkt bij verdiepen 14/4/2016 geen bekisting van caisson of helling onder te liggen.	bestrating Muidergang		1750-1820
156	6	1	9	-1,60		donkerbruin zand	ophoging onder bestrating S155		1750-1820
157	6	1				bruin zand met houtsnippers	ophoging	VAL5-53	1600-1675
158	6	1	9	-2,13		liggende boomstam. Ligt in lijn met kade S154	versteviging beschoeiing	VAL5-92, VAL5-93	1625-1700
159	6	1	9	-2,33		aanplemping aan waterzijde kade S158	vulling caisson S 161		1700-1820
160	6	1	9	-1,63		kade ten oosten van Muidergang. Jonger dan S158	beschoeiing		1625-1700
161	6	1	9	-1,70		caisson buiten kade S160. Palen met aan de binnenzijde	caisson	VAL5-96,	1700-1820

						liggende planken, hier tegenaan staande planken		VAL5-97, VAL5-98	
162	6	1	9	-2,15		houten balken, tegen en onder kade S158. Mogelijk uiteinde scheepshelling, als S163 bij kade S154, ligt onder houtsnippers S157	scheepshelling		1600-1675
163	6	1		-1,96		houten balken tegen en onder kade S154. Mogelijk uiteinde scheepshelling	scheepshelling	VAL5-73	1600-1675
164	6	1				palenrij ten zuiden van kade S158. Functie onduidelijk, kade of fundering	palen		1600-1800
165	6	1	9	-1,59		kade, bestaande uit jukbalk op planken. Verrommeld deel	beschoeiing		1600-1700
166	6	1				kade, voor (Noord) S 154, gelijktijdig met S160	beschoeiing		1625-1700
167	6	1		-1,83		liggende boomstam	beschoeiing	VAL5-99, VAL5-104	1625-1700
168	6	1				donkerbruin zand en beer, vulling buiten kade S167	afvalstort	VAL5-66, VAL5-67, VAL5-68, VAL5-69	1675-1800
169	6	1				hout tegen S167. Onderdeel helling S170	scheepshelling		1625-1675
170	6	1				plankiers helling XVIIb/c. Ligt op S173	scheepshelling perceel IV		1625-1675
171	6	1	11	-1,46		plank of plankier helling fase 2, ligt op S172	scheepshelling perceel IV		1625-1675
172	6	1	11			houtsnippers tussen S170 en S171. Ligt op S170	houtsnipperlaag	VAL5-72	1625-1675
173	6	1	11	-1,70		houtsnippers	houtsnipperlaag		1625-1675
174	6	1	11	-0,81		gebouw van eensteens muurwerk (rode baksteen; 18,5/19x9x4 cm). Aan buitenzijde (noordgevel) een halfsteens klamp (18,5/19x8,5/9x4 cm; 5-lagen: 25 cm). Langshout onder muur 7 à 7,5 cm dik	noordgevel		1675-1750
175	6	1				palenrij	palen		1675-1800
176	6	1	11	-0,50	-1,50	houtsnippers. Ligt op S171	houtsnipperlaag		1625-1675
177	6	1				langshout achtergevel (dik 8,5 cm à 10,5 cm). Ligt op S178	langshout		1600-1700
178	6	1				langshout (dik 8 cm). Snijdt door S179	langshout		1600-1700
179	6	1				eensteens muur van gele (17 x 3 x 7,5 cm) en rode baksteen (18 x 9 x 3,5)	muur		1600-1725
180	6	1				bestrating van gele klinkers, schuin aflopend richting waterkant	vloer		1675-1725
181	6	1				halfsteens muur	muur		1675-

205	6	1				bruin humeus zand met iets puin	ophoging		1675-1725
206	6	1				vervallen			
207	6	1				puinvulling onder S159	vulling caisson S 161	VAL5-95	1700-1820
208	6	1				beschoeiing, omgeklapt, ligt onder fundering diamantslijperij	beschoeiing		1700-1820
209	6	1				balk, mogelijk restant van scheepshelling	scheepshelling perceel VI		1600-1675
210	6	1				bakstenen poer van donkerrode baksteen (19 x 8/9,5 x 4 cm). Gemetseld met kalkmortel	muur		1750-1820
211	6	1				beschoeiing	beschoeiing		1700-1750
212	6	1				caisson en kade. Snijdt door beschoeiing S213	caisson	VAL5-121, VAL5-122	1700-1820
213	6	1				beschoeiing binnen caisson S212	beschoeiing		1700-1750
214	6	1				kade van liggende planken. Rechthoekige palen aan de buitenzijde. De hier tussendoor geplaatste ronde palen zijn van later datum.	beschoeiing perceel V		1600-1700
215	6	1				tweesteens muur (18,5/19,5 x 8,5/9 x 4/4,5 cm)	muur		1700-1820
216	6	1				mogelijk liggers scheepshelling	scheepshelling		1600-1675
217	6	1				vulling caisson S212. Donkerbruin zand met puin	vulling		1700-1820
218	6	1				balk achter kade S212	beschoeiing		1700-1820
219	1	1	4			donker grijs zand met baksteen en mortel. Ligt onder plavuizenvloer S2	ophoging		1600-1800
220	1	1	4			geel zand met baksteenpuin en mortel	ophoging		1600-1800
221	1	1	4			geel zand	ophoging vloer		1600-1800
222	1	1	5			grijs zand met baksteenpuin en mortel. Ligt onder bakstenen vloer S45	ophoging		1600-1800
223	1	1	5			geel grijs zand met mortel en stukken plavuizen. Roestband. Ligt onder S148. Ligt op plavuizenvloer S83	ophoging		1600-1800
224	1	1				geel zand, ligt onder plavuizenvloer S83	vlijlaag		1600-1800
225	6	1				beschoeiing voor S 167, in lijn van S 160	beschoeiing		1625-1700
226	6		11	-1,80		bekisting van liggende planken, met aan weerszijden rechthoekige palen	zijgrens scheepshelling		1600-1675
227	6		11			donkerbruin kleiig zand met veel hout en houtsnippers	ophoging scheepshelling		1625-1675
228	6		11			donkerbruin organisch materiaal met veel	ophoging scheepshelling		1625-1675

						houtsnippers			
229	6		11			bruin grijs zand met puin	ophoging		1625-1675
230	6		11			donkerbruin/grijs zand met puin	ophoging scheepshelling		1625-1675
231	6		11	-1,60	-1,75	donkerbruin organisch materiaal met houtsnippers, compact	ophoging scheepshelling		1625-1675
232	6		11	-1,75	-1,90	bruin organisch materiaal met veel houtsnippers, zeer compact	ophoging scheepshelling		1625-1675
233	6		11	-1,90	-2,15	donkerbruin organisch materiaal met veel houtsnippers, grof	ophoging scheepshelling		1625-1675
234	6		11	-2,15		liggende planken, dikte ca. 5 cm, in richting van Uilenburgergracht	scheepshelling perceel III		1625-1675
235	6		11	-2,20		donkerbruin organisch materiaal met veel houtsnippers	ophoging scheepshelling		1625-1675
236	6	1				beschoeiing van palen en planken op perceel II	beschoeiing		1700-1820
237	6	1				houten beschoeiing op perceel II	beschoeiing		1820-1900
238	6	1				houten beschoeiing op perceel III	beschoeiing		1820-1900

Bijlage 2 Vondsten

Afvallaag S 168 (1675-1800), tellijst keramiek en glas

DS-code	Som van EVE		
ep-		f-fle-2	
ep-bor-1	0,45	f-kan-2	0,65
ep-bor-2	0,2	f-kdl	
ep-bor-3		f-kom-1	0,7
ep-bor-4	0,4	f-kom-3	0,1
ep-dek-1	1	f-kom-5	0,65
ep-kop-	0,5	f-kop-1	4,05
ep-kop-1	0,5	f-kwi-2	0,35
ep-kop-3	0,15	f-pis	
ep-kop-5	0,45	f-pis-1	0,4
ep-pot	0,3	fr	0,2
ep-the-1		fr-fle-1	0,6
ep-vaa-		fr-zal	0,65
f		fr-zal-nieuw	0,25
f-	0,5	f-sbe-1	0,15
fb		f-sir-1	0,35
fb-bor-11	0,25	f-the-3	
fb-bor-17	0,2	f-vaa	
fb-bor-3	0,7	f-vaa-5	
f-bee		f-vaa-6	1,65
f-bor	1,3	f-zal-	
f-bor 8/17	22	f-zal-1	24,15
f-bor-1	1,45	f-zal-14	0,6
f-bor-10	0,2	f-zal-3	4,6
f-bor-11	2,95	f-zal-4	1,15
f-bor-17	0,4	gl-	0,25
f-bor-3	7,4	gl-bek-	0,85
f-bor-3/5	0,5	gl-bek-25	
f-bor-5	1,9	gl-bek-6	2,25
f-bor-6	2,1	gl-bri-	1,85
f-bor-7	3	gl-fle-	6,5
f-bor-8	2,25	gl-fle-10	5,5
f-dek	0,15	gl-fle-101	
f-dek-10	1	gl-fle-11	5
		gl-fle-124	

gl-fle-128	1,5
gl-fle-15	2,5
gl-fle-164	2
gl-fle-172	1
gl-fle-18	1,7
gl-fle-204	6,5
gl-fle-21	
gl-fle-22	
gl-fle-23	1
gl-fle-25	
gl-fle-3	
gl-fle-30	1
gl-fle-33	1
gl-fle-38	
gl-fle-4	2
gl-fle-55	1
gl-fle-57	1
gl-fle-7	
gl-fle-77	1
gl-fle-9	11
gl-kar-	1
gl-kel-	1,25
gl-kel-2	0,75
gl-kel-22	0,75
gl-roe-	0,5
gl-rui-	1,05
gl-spg-	
gl-stp-	1
ib-amf-	0,65
ib-pot-	
ik-	
ir-	
ir-kwi-1	0,75
ir-min-	0,1
ir-the-	
iw	
iw-	1
iwb-	
iwb-bor-	0,15
iwb-bor-4	0,3
iwb-kom-5	0,45
iwb-kop-1	0,9

iw-bor	0,7
iw-bor-	0,55
iw-bor-12	0,45
iw-bor-12/23	
iw-bor-17	
iw-bor-2	1,7
iw-bor-2/5	0,4
iw-bor-2/6	0,45
iw-bor-3	10,05
iw-bor-4	1,15
iw-bor-4/5	0,15
iw-bor-5	0,7
iw-bor-6	2,45
iw-dek	0,8
iw-dek-1	1,25
iw-dek-10	0,1
iw-dek-14	0,25
iw-dek-4	2,5
iw-dek-6	0,15
iw-dek-9	0,25
iw-jus-1	0,4
iw-kan	0,3
iw-kan-2	0,4
iw-kan-5	
iw-kdl-	
iw-kom-	
iw-kom-11	0,15
iw-kom-18	0,15
iw-kom-3	0,55
iw-kom-5	5,65
iw-kop	
iw-kop-1	23,6
iw-kop-16	0,5
iw-kop-17	
iw-kop-2	0,3
iw-kop-5	
iw-kwi-1	
iw-sch-1	0,8
iw-sch-8	0,1
iw-the	
iw-the-	
iw-the-4	0,25

iw-the-4/5	
iw-the-5	1,45
iw-the-9	0,2
iw-zal	
iw-zal-1	1,75
iw-zou-2	0,4
iz	
iz-dek-1	1,35
iz-dek-3	1
iz-kom	0,15
iz-the-2	1,5
iz-the-3	0,85
jy-gra-1	2,2
m	0,5
m-bor-11	3,7
m-bor-3	0,45
m-kom	
m-kom-11	0,75
m-kom-6	6,1
p-	0,35
p-bee	
p-bee-	
p-bor	0,6
p-bor-	1,65
p-bor-1	6,25
p-bor-1/10	0,25
p-bor-10	2,5
p-bor-11	0,45
p-bor-17	0,4
p-bor-3	
p-bor-4	1,4
p-bor-5	1,2
p-bor-6	0,95
p-bor-7	0,2
p-bor-8	1,8
p-dek	0,9
p-dek-	0,4
p-dek-10	1
p-dek-12	0,25
p-dek-2	0,9
p-dek-3	0,4
p-dek-4	

p-fle	
p-fle-	0,35
p-fle-2/3	
p-kom-	
p-kom-2	0,2
p-kom-3	0,5
p-kom-5	
p-kom-6	0,75
p-kom-9	0,15
p-kop-	
p-kop-1	3,05
p-kop-19	0,35
p-kop-22	0,6
p-kop-4	2,3
p-kop-6	0,4
p-kop-9	0,4
p-kwi-2	
p-min	
p-min-	
p-the-	0,4
p-the-2	0,4
p-vaa	0,25
p-vaa-	0,45
p-vaa-3	0,15
p-vaa-5	
p-voe-nieuw	0,25
py-bee-	
r	
r-	0,2
r-bak-6	2,05
r-blo	
r-blo-	0,65
r-blo-2	0,2
r-blo-4	1,15
r-bor	
r-bor-	0,3
r-bor-10	10,1
r-bor-10/38	0,2
r-bor-21	0,75
r-bor-3	11,3
r-bor-3/4	0,9
r-bor-4	7,3

r-bor-43	0,75
r-bor-47	0,6
r-bor-50	1,35
r-bor-7	19,2
r-bor-7/10	0,25
r-bor-9	0,85
r-dek-	0,25
r-dek-10	0,5
r-dek-11	0,5
r-dek-15	1,15
r-dek-16	1
r-dek-22	0,75
r-dek-27	0,25
r-dek-7	0,35
r-fru-3	6,91
r-gra-	0,45
r-gra-105	1,85
r-gra-11	0,5
r-gra-12	1,2
r-gra-146	0,65
r-gra-21	0,5
r-gra-24	0,4
r-gra-46	0,9
r-gra-46/51	
r-gra-51	3,55
r-gra-53	3,5
r-gra-54	1
r-gra-61	10,15
r-gra-64	1,5
ri-pot-1	0,25
r-kan-15	1,1
r-kan-44	0,8
r-kan-8	1
r-kap-1	
r-kap-14	0,25
r-kap-4/5	0,05
r-kmf 2/19	
r-kmf-19	0,35
r-kmf-2	2,05
r-kom	0,7
r-kom-	
r-kom-1	0,65

r-kom-125	0,5
r-kom-130	0,35
r-kom-2	0,2
r-kom-32	0,05
r-kom-63	0,7
r-kom-65	
r-kom-80	0,1
r-kop-	
r-kop-31	0,15
r-kop-4	8,85
r-kop-8	0,65
r-lek-	0,1
r-lek-1	0,75
r-min	2,7
r-min-	3,55
r-oli-2	7,2
r-pis-	0,3
r-pis-16	1,95
r-pis-25	0,2
r-pis-36	3,85
r-pot-	0,25
r-pot-117	0,6
r-pot-123	0,4
r-pot-124	0,65
r-pot-13	3,65
r-pot-14	0,15
r-pot-2	7,6
r-pot-3	1
r-pot-59	0,25
r-pot-60	4,9
r-pot-66	1,05
r-pot-82	
r-pot-nieuw	0,25
r-spr-1	
r-stk-2	0,35
r-stk-3	5,65
r-sut-1	
r-tes-	
r-tes-12	1,7
r-tes-2	1,95
r-tes-2/12	8,75
r-the	

r-the-5	2,6
r-ver-	0,25
r-vor-	0,35
s2	0,3
s2-fle-	
s2-fle-2/9	
s2-fle-2	3,5
s2-fle-6/11	1
s2-fle-9	3,4
s2-kan	0,25
s2-kan-32	1
s2-kan-32/96	
s2-kan-32-96	
s2-kan-35	2,25
s2-kan-96	6,1
s2-kni	
s2-min-	
s2-pot	
s2-pot-10	0,25
s2-pot-2	1,8
s2-pot-2/7	
s2-pot-27	
s2-pot-3	0,1
s2-pot-7	1,6
s2-zal-11	0,5
s3	
s3-	
s3-bor-3	2,05
s3-bor-7	0,15
s3-kom-4	0,15
s3-kom-5	0,55
s3-kom-9	0,7
s3-kop-1	4,75
s3-the-6	0,15
s7-min-	
s7-pot-	0,2

s7-pot-2	0,35
s7-pot-5	0,6
s7-pot-6	
sp-bor	0,01
stn-kni	
w-	0,6
w-bak-15	0,5
w-bor-	
w-bor-2	0,55
w-bor-2/4	
w-bor-4	0,15
w-dek-11	0,2
w-dek-20	0,1
w-dek-7	0,1
wd-pot-	0,2
w-gra-	
w-gra-22	0,8
w-gra-36	1
w-gra-41	0,3
w-kan	
w-kan-	0,15
w-kap-1	1,7
w-kdl-	0,15
w-kmf-11	
w-lek-	0,3
w-min-	0,35
w-oli-2	0,45
w-pis-4	1,25
w-pis-6	0,1
w-pot-10	1,35
w-stk-8	0,15
w-tes-	0,1
w-the-2	0,8
w-ver-	
w-zal-1	0,8
totaal	494,27

Ophogingslaag S 48 (1850-1900), tellijst keramiek en glas

DS code	Som van EVE
ep-bor-3	0,15
ep-kop-	
f-bot-1	0,15
gl-bek-24	
gl-fle-	1
iw-	
iw-bor-	0,1
iw-bor-1	2,85
iw-bor-15	0,2
iw-bor-18	0,4
iw-bor-24	0,4
iw-bor-4	
iw-kop-1	0,35

iw-kop-10	0,3
iw-kop-13	0,2
iw-kop-2	0,25
iw-kop-3	0,5
iw-zal-6	
r-kom-92	0,1
r-kop-4	
r-tes-12	0,1
s2-fle-	
s2-kan-32	1
s2-pot-24	1
s2-zal-13	0,4
w-kom-29	0,1
totaal	9,55

Bijlage 3

Deventer

systeem

catalogus

Afvallaag S168
(1675-1800)

Opbouw van de catalogusblokjes

- 1a vondstnummer
- 1b vondstcontext (complexdatering)
- 2 code van het type
- 3 objectdatering
- 4a maten in centimeters (grootste diameter / hoogte)
- 4b beschrijving van het type
- 5a baksel
- 5b kleur / glazuur
- 5c beschrijving van de decoratie
- 5d diversen
- 6a bodem
- 6b oor / steel
- 6c compleetheid
- 7 functie
- 8 productiecentrum
- 9 literatuur

(alle afbeeldingen in deze catalogus zijn schaal 1:4, tenzij anders aangegeven)

cat. 1

- 1a VAL5-68-3
- 1b afvallaag S168 (1675-1800)
- 2 s2-fle-2
- 3 1750-1800
- 4a 7,5/17
- 4b iets bolle fles met cilindrische nek en verdikte lip, ribbel op hals, platte/holle bodem
- 5a steengoed met glazuur/engobe
- 5b zoutglazuur
- 5c
- 5d klein formaat
- 6a standvoet
- 6b worstoor
- 6c vrijwel compleet
- 7 fles, mineraalwaterfles
- 8 Duitsland
- 9

cat. 2

- 1a VAL5-69-3
- 1b afvallaag S168 (1675-1800)
- 2 s2-fle-2
- 3 1750-1803
- 4a 28,5/10,5
- 4b iets bolle fles met cilindrische nek en verdikte lip, ribbel op hals, platte/holle bodem
- 5a steengoed met glazuur/engobe
- 5b zoutglazuur, kobaltblauw
- 5c gestempelde tekst: SELTERS CT
- 5d
- 6a standvlak
- 6b worstoor
- 6c compleet
- 7 mineraalwaterfles
- 8 Duitsland
- 9

cat. 3	cat. 4	cat. 5
1a	1a	1a
1b	1b	1b
2	2	2
3	3	3
4a	4a	4a
4b	4b	4b
5a	5a	5a
5b	5b	5b
5c	5c	5c
5d	5c	5d
6a	5d	6a
6b	6a	6b
6c	6b	6c
7	6c	7
8	7	8
9	8	9
	9	

cat. 6		cat. 7		cat. 8	
1a	VAL5-66-58	1a	VAL5-66-59	1a	VAL5-69-5
1b	afvallaag S168 (1675-1800)	1b	afvallaag S168 (1675-1800)	1b	afvallaag S168 (1675-1800)
2	s2-kan-g6	2	s2-pot-2	2	s2-pot-2
3	1750-1850	3	1700-1800	3	1750-1825
4a	6,5/10,5	4a	13/17	4a	-/-
4b	hoge, peervormige kan met vloeiende overgang van buik naar schouder en licht uitstaande, verdikte rand, standvlak	4b	tonvormige pot met aan bovenzijde afgeplatte verdikte rand, standvoet	4b	tonvormige pot met aan bovenzijde afgeplatte verdikte rand, standvoet
5a	steengoed met glazuur/engobe	5a	steengoed met glazuur/engobe	5a	steengoed met glazuur/engobe
5b	zoutglazuur met ijzerengobe	5b	zoutglazuur met ijzerengobe	5b	zoutglazuur met ijzerengobe
5c		5c		5c	
5d		5d		5d	
6a	standvlak	6a	standvlak	6a	
6b	worstoor	6b	worstoor	6b	worstoor
6c	compleet	6c	vrijwel compleet	6c	fragment
7	kan, voorraadkan	7	voorraadpot	7	voorraadpot
8	Duitsland, Duingen	8	Duitsland, Frechen	8	Duitsland, Duingen
9		9		9	

cat. 9		cat. 10		cat. 11	
1a	VAL5-69-19	1a	VAL5-66-71	1a	VAL5-66-70
1b	afvallaag S168 (1675-1800)	1b	afvallaag S168 (1675-1800)	1b	afvallaag S168 (1675-1800)
2	s2-pot-27	2	s7-pot-2	2	s7-pot-5
3	1750-1850	3	1700-1800	3	1700-1800
4a	29/31	4a	21/-	4a	21/-
4b	grote tonvormige pot, afgeplatte rand met getordeerde bies met indrukken	4b	hoge, conische pot met ronde, naar binnen gebogen schouder en scherp geknikte, opstaande en aan bovenzijde, verdikt afgeronde rand, standvlak	4b	grote biconische martavaan met afgeronde buikknik en korte uitstaande rand en diverse oren op de schouder, standvlak
5a	steengoed met glazuur/engobe			5a	Aziatisch steengoed
5b	zoutglazuur met kobaltoxide	5a	Aziatisch steengoed	5b	zoutglazuur met engobe uitwendig
5c	rad	5b	zoutglazuur met engobe	5c	
5d		5c		5d	
6a	standvlak	5d		6a	
6b	bandoor	6a		6b	lusoren
6c	vrijwel compleet	6b		6c	fragment
7	voorraadpot	6c	fragment	7	martavaan
8	Duitsland, Vreden-Stadloon	7	martavaan	8	Zuid-oost Azië
9		8	Zuid-oost Azië	9	
		9			

cat. 12

- 1a VAL5-66-93
- 1b afvallaag S168 (1675-1800)
- 2 jy-gra-1
- 3 1650-1750
- 4a 22/-
- 4b bolle grape met geknikte opstaande rand, korte poten
- 5a jydepot aardewerk
- 5b inwendig gepolijst
- 5c
- 5d
- 6a
- 6b worstoor met punt
- 6c fragment
- 7 pot, Jydepot
- 8 Denemarken, Jutland
- 9

cat. 13

- 1a VAL5-66-94
- 1b afvallaag S168 (1675-1800)
- 2 jy-gra-1
- 3 1650-1750
- 4a 28/-
- 4b bolle grape met geknikte opstaande rand, korte poten
- 5a jydepot aardewerk
- 5b inwendig gepolijst
- 5c
- 5d
- 6a drie poten
- 6b worstoor met punt
- 6c vrijwel compleet
- 7 pot, Jydepot
- 8 Denemarken, Jutland
- 9

cat. 14		cat. 15		cat. 16	
1a	VAL5-66-80	1a	VAL5-66-75	1a	VAL5-66-76
1b	afvallaag S168 (1675-1800)	1b	afvallaag S168 (1675-1800)	1b	afvallaag S168 (1675-1800)
2	r-bak-6	2	r-bor-4	2	r-bor-4
3	1750-1798	3	1700-1800	3	1700-1800
4a	24,5/8,5	4a	23/5	4a	14/3,5
4b	bakpan met hoge zijwand en hoge kraagrand	4b	afgerond bord zonder vlag, verdikte rand met opstaande lip, standing	4b	afgerond bord zonder vlag, verdikte rand met opstaande lip, standing
5a	roodbakkend aardewerk	5a	roodbakkend aardewerk	5a	roodbakkend aardewerk
5b	loodglazuur inwendig	5b	loodglazuur inwendig	5b	loodglazuur
5c		5c		5c	
5d		5d		5d	
6a	drie poten	6a	standing	6a	standing
6b	steel	6b		6b	
6c	vrijwel compleet	6c	vrijwel compleet	6c	fragment
7	bakpan	7	bord	7	bord
8	Nederland, Bergen op Zoom	8	Nederland, Friesland	8	Nederland, Friesland
9		9		9	

cat. 17

- 1a VAL5-66-51
- 1b afvallaag S168 (1675-1800)
- 2 r-bor-7
- 3 1675-1775
- 4a 44/5
- 4b diep bord, naar buiten geknikte vlag met verdikte lip, standvlak
- 5a roodbakend aardewerk
- 5b witte engobe, koperoxide sgraffito
- 5c bloem
- 5d
- 6a standvlak
- 6b
- 6c vrijwel compleet
- 7 bord
- 8 Duitsland, Nederrijn
- 9

cat. 18

- 1a VAL5-66-52
- 1b afvallaag S168 (1675-1800)
- 2 r-bor-7
- 3 1675-1775
- 4a 44/6,2
- 4b diep bord, naar buiten geknikte vlag met verdikte lip, standvlak
- 5a roodbakend aardewerk
- 5b koperoxide en mangaanoxide
- 5c bloem
- 5d
- 6a standvlak
- 6b
- 6c fragment
- 7 bord
- 8 Duitsland, Nederrijn
- 9

cat. 19		cat. 20		cat. 21	
1a	VAL5-66-53	1a	VAL5-66-50	1a	VAL5-66-55
1b	afvallaag S168 (1675-1800)	1b	afvallaag S168 (1675-1800)	1b	afvallaag S168 (1675-1800)
2	r-bor-7	2	r-bor-7	2	r-bor-10
3	1675-1775	3	1721	3	1675-1775
4a	22,5/3	4a	31,5/4	4a	19/3,2
4b	diep bord, naar buiten geknikte vlag met verdikte lip, standvlak	4b	diep bord, naar buiten geknikte vlag met verdikte lip, standvlak	4b	diep bord, verdikte rand met lip aan de binnenzijde, standvlak
5a	roodbakkend aardewerk	5a	roodbakkend aardewerk	5a	roodbakkend aardewerk
5b	loodglazuur inwendig	5b	koperoxide	5b	witte engobe, koperoxide
5c	spiraal	5c	slibversiering, concentrische ringen, vogel en tekst: 1721	5c	slibversiering
5d		5d		5d	
6a	standvlak	5d		6a	standvlak
6b		6a	standvlak	6b	
6c	vrijwel compleet	6b		6c	fragment
7	bord	6c	fragment	7	bord
8	Duitsland, Nederrijn	7	bord	8	Duitsland, Nederrijn
9		8	Duitsland, Nederrijn	9	
		9			

cat. 22

1a	VAL5-66-56
1b	afvallaag S168 (1675-1800)
2	r-bor-10
3	1675-1775
4a	20/2,3
4b	diep bord, verdikte rand met lip aan de binnenzijde, standvlak
5a	roodbakend aardewerk
5b	loodglazuur inwendig
5c	slibversiering
5d	
6a	standvlak
6b	
6c	fragment
7	bord
8	Duitsland, Nederrijn
9	

cat. 23

1a	VAL5-66-54
1b	afvallaag S168 (1675-1800)
2	r-bor-10
3	1675-1775
4a	19,5/3
4b	diep bord, verdikte rand met lip aan de binnenzijde, standvlak
5a	roodbakend aardewerk
5b	loodglazuur inwendig
5c	stippen
5d	
6a	standvlak
6b	
6c	fragment
7	bord
8	Duitsland, Nederrijn
9	

cat. 24

1a	VAL5-69-28
1b	afvallaag S168 (1675-1800)
2	r-bor-10
3	1675-1775
4a	18,5/2,7
4b	diep bord, verdikte rand met lip aan de binnenzijde, standvlak
5a	roodbakend aardewerk
5b	loodglazuur inwendig
5c	raster
5d	
6a	standvlak
6b	
6c	compleet
7	bord
8	Duitsland, Nederrijn
9	

cat. 25	cat. 26	cat. 27
1a	1a	1a
1b	1b	1b
2	2	2
3	3	3
4a	4a	4a
4b	4b	4b
5a	5a	5a
5b	5b	5b
5c	5c	5c
5d	5d	5d
6a	6a	6a
6b	6b	6b
6c	6c	6c
7	7	7
8	8	8
9	9	9

cat. 28

- 1a VAL5-69-38
- 1b afvallaag S168 (1675-1800)
- 2 r-dek-16
- 3 1700-1800
- 4a 20,5/5
- 4b doofpot deksel met dubbele sluit-
rand en oor
- 5a roodbakkend aardewerk
- 5b loodglazuur uitwendig
- 5c
- 5d
- 6a
- 6b worstoor
- 6c vrijwel compleet
- 7 deksel van doofpot
- 8 Nederland, Bergen op Zoom
- 9

cat. 29

- 1a VAL5-66-86
- 1b afvallaag S168 (1675-1800)
- 2 r-gra-21
- 3 1750-1798
- 4a 37/31
- 4b grape met hoge schouder,
uitgebogen hals met afgeschuinde
lip
- 5a roodbakkend aardewerk
- 5b loodglazuur
- 5c rozet
- 5d
- 6a poten
- 6b 2 geknepen worstoren
- 6c compleet profiel
- 7 grape
- 8 Nederland, Bergen op Zoom
- 9

cat. 30	cat. 31	cat. 32
1a	1a	1a
VAL5-66-109	VAL5-66-83	VAL5-66-105
1b	1b	1b
afvallaag S168 (1675-1800)	afvallaag S168 (1675-1800)	afvallaag S168 (1675-1800)
2	2	2
r-gra-24	r-gra-51	r-gra-51
3	3	3
1700-1800	1750-1798	1750-1798
4a	4a	4a
22,7/20	25,5/14	25,5/14
4b	4b	4b
biconische grape met afgeronde buikknik en nauwe mond, verticale geprofileerde rand	diepe grape/sluitpan met scherpe knik van bodem naar verticale wand, naar buiten geknikte ver- dikte rand met dekselgeul, ribbel op randaanzet	diepe grape/sluitpan met scher- pe knik van bodem naar verticale wand, naar buiten geknikte ver- dikte rand met dekselgeul, ribbel op randaanzet
5a	5a	5a
roodbakend aardewerk	roodbakend aardewerk	roodbakend aardewerk
5b	5b	5b
loodglazuur	loodglazuur uitwendig	loodglazuur inwendig
5c	5c	5c
5d	5d	5d
6a	6a	6a
poten	poten	poten
6b	6b	6b
2 geknepen worstoren	steel	steel
6c	6c	6c
compleet profiel	compleet profiel	compleet
7	7	7
grape	grape	grape
8	8	8
Nederland, Bergen op Zoom	Nederland, Bergen op Zoom	Nederland, Bergen op Zoom
9	9	9

cat. 33

- 1a VAL5-66-85
- 1b afvallaag S168 (1675-1800)
- 2 r-gra-53
- 3 1750-1825
- 4a 26/9
- 4b wijde grape/sluitpan met scherpe knik van bodem naar verticale wand, afgeronde kraagrand met dekselgeul
- 5a roodbakend aardewerk
- 5b loodglazuur
- 5c
- 5d
- 6a poten
- 6b 2 doorboorde nokoren
- 6c compleet profiel
- 7 grape
- 8 Nederland, Bergen op Zoom
- 9

cat. 34

- 1a VAL5-66-110
- 1b afvallaag S168 (1675-1800)
- 2 r-gra-54
- 3 1750-1798
- 4a 25/22
- 4b grape met afgeronde buikknik, geribbelde kraagrand met dekselgeul
- 5a roodbakend aardewerk
- 5b loodglazuur
- 5c
- 5d
- 6a poten
- 6b 2 geknepen worstoren
- 6c vrijwel compleet
- 7 grape
- 8 Nederland, Bergen op Zoom
- 9

cat. 35

- 1a VAL5-66-72
- 1b afvallaag S168 (1675-1800)
- 2 r-gra-105
- 3 1700-1800
- 4a 13,7/12,7
- 4b hoge tonvormige grape met uitstaande, aan de bovenzijde afgeplatte rand met dekselgeul, vlakke bodem met poten
- 5a roodbakkend aardewerk
- 5b loodglazuur
- 5c
- 5d
- 6a poten
- 6b holle steel
- 6c fragment
- 7 grape
- 8 Duitsland, Nederrijn
- 9

cat. 36

- 1a VAL5-66-73
- 1b afvallaag S168 (1675-1800)
- 2 r-gra-146
- 3 1700-1800
- 4a 21/11,8
- 4b wijde afgeronde grape met hoge schouder en uitstaande afgeronde rand met dekselgeul, vlakke bodem met poten
- 5a roodbakkend aardewerk
- 5b loodglazuur
- 5c
- 5d
- 6a poten
- 6b holle steel
- 6c compleet profiel
- 7 grape
- 8 Duitsland, Nederrijn
- 9

cat. 37		cat. 38		cat. 39	
1a	VAL5-66-99	1a	VAL5-66-96	1a	VAL5-66-97
1b	afvallaag S168 (1675-1800)	1b	afvallaag S168 (1675-1800)	1b	afvallaag S168 (1675-1800)
2	r-kan-8	2	r-kop-4	2	r-kop-4
3	1700-1800	3	1700-1800	3	1750-1850
4a	14,3/12,5	4a	12,7/8	4a	13,2/9
4b	wijdmondige kan met verticale wand, geribbelde kraagrand, standing	4b	kop met scherpe knik bodem-wand, hoge wand, standing	4b	kop met scherpe knik bodem-wand, hoge wand, standing
5a	roodbakkend aardewerk	5a	roodbakkend aardewerk	5a	roodbakkend aardewerk
5b	loodglazuur met inwendig engobe	5b	loodglazuur met inwendig schudwerk	5b	loodglazuur met inwendig engobe
5c		5c	slingerlijn	5c	slingerlijn
5d		5d		5d	
6a	standing	6a	standing	6a	standing
6b	lintoor	6b	lintoor	6b	lintoor
6c	vrijwel compleet	6b	vrijwel compleet	6c	vrijwel compleet
7	kan	6c	kan	6c	kan
8	Nederland	7	papkom	7	papkom
9		8	Nederland, Friesland	8	Nederland, Friesland
		9		9	

cat. 40		cat. 41		cat. 42	
1a	VAL5-66-77	1a	VAL5-66-64	1a	VAL5-66-67
1b	afvallaag S168 (1675-1800)	1b	afvallaag S168 (1675-1800)	1b	afvallaag S168 (1675-1800)
2	r-lek-1	2	r-min	2	r-min
3	1750-1850	3	1700-1800	3	1700-1800
4a	36/-	4a	10/5	4a	-/-
4b	platte lekschaal met kraagrand, poten	4b		4b	
5a	roodbakend aardewerk	5a	roodbakend aardewerk	5a	roodbakend aardewerk
5b	loodglazuur	5b	loodglazuur	5b	loodglazuur
5c		5c		5c	
5d		5d		5d	
6a	poten	6a	poten	6a	standvlak
6b	worstoor	6b	geknepen lintoor	6b	oor
6c	compleet profiel	6c	compleet	6c	compleet
7	lekschaal	7	miniatuur, grape	7	miniatuur, olielamp
8	Nederland, Friesland	8	Nederland	8	Friesland
9		9		9	

cat. 43	
1a	VAL5-66-108
1b	afvallaag S168 (1675-1800)
2	r-min-
3	1700-1800
4a	9/1,5
4b	
5a	roodbakkend aardewerk
5b	loodglazuur inwendig
5c	
5d	
6a	standvlak
6b	
6c	compleet profiel
7	miniatuur, bord
8	Nederland
9	

cat. 44	
1a	VAL5-66-65
1b	afvallaag S168 (1675-1800)
2	r-min
3	1750-1825
4a	7/5,3
4b	
5a	roodbakkend aardewerk
5b	loodglazuur
5c	
5d	
6a	standring
6b	geknepen lintoor
6c	compleet profiel
7	miniatuur, pot
8	Nederland
9	

cat. 45	
1a	VAL5-66-66
1b	afvallaag S168 (1675-1800)
2	r-oli-2
3	1700-1800
4a	13,7/8,7
4b	olielamp met twee schalen en stam, een worstoor, lekschaal afgeplat, geknikte rand roodbakkend aardewerk loodglazuur
5a	
5b	
5c	
5d	
6a	standvlak
6b	worstoor
6c	vrijwel compleet
7	olielamp
8	Nederland, Friesland
9	

cat. 46

- 1a VAL5-67-16
- 1b afvallaag S168 (1675-1800)
- 2 r-pis-16
- 3 1750-1850
- 4a 21,7/15
- 4b bolle pispot met hoge schouder en geknikte rechte rand, standing
- 5a roodbakkend aardewerk
- 5b loodglazuur
- 5c slibhaken
- 5d
- 6a standing
- 6b lintoor
- 6c compleet profiel
- 7 pispot
- 8 Nederland, Friesland
- 9

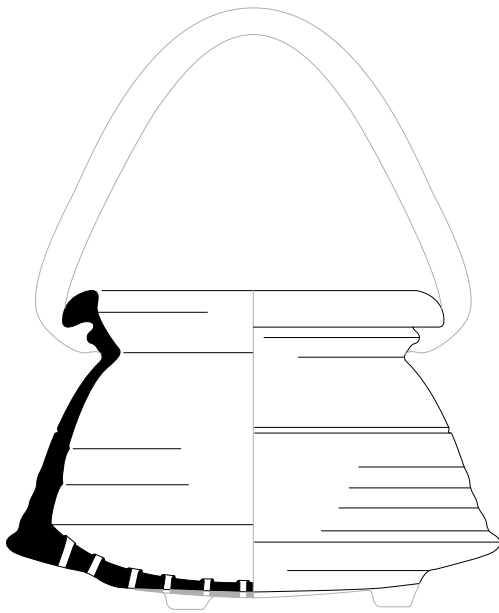
cat. 47

- 1a VAL5-66-103
- 1b afvallaag S168 (1675-1800)
- 2 r-pot-2
- 3 1750-1850
- 4a 24/22
- 4b wijde peervormige pot met brede kraagrand, standing
- 5a roodbakkend aardewerk
- 5b loodglazuur
- 5c
- 5d
- 6a standing
- 6b geknepen worstoor
- 6c vrijwel compleet
- 7 voorraadpot
- 8 Nederland, Friesland
- 9

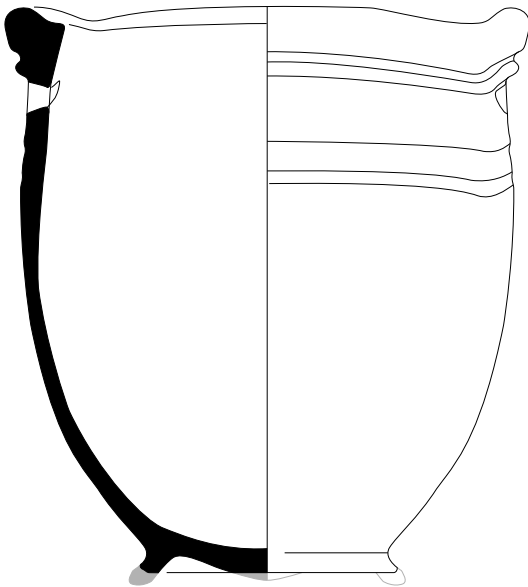
cat. 48

- 1a VAL5-66-106
- 1b afvallaag S168 (1675-1800)
- 2 r-pot-117
- 3 1750-1850
- 4a 37/28
- 4b wijde peervormige pot met
ribbel op aanzet rand en (brede)
kraagrand, standing
- 5a roodbakend aardewerk
- 5b loodglazuur inwendig glazuurvlek
met mangaanoxide
- 5c
- 5d
- 6a standing
- 6b geknepen worstoren
- 6c fragment
- 7 voorraadpot
- 8 Nederland, Bergen op Zoom
- 9

cat. 49

- 1a VAL5-69-29
- 1b afvallaag S168 (1675-1800)
- 2 r-pot-124
- 3 1750-1798
- 4a 26,3/16
- 4b vormomschrijving: conische pot
met geperforeerde bodem met
uitstaande hamerkopvormige
rand met ribbel op randaanzet,
hengsel, 3 poten
- 5a roodbakend aardewerk
- 5b loodglazuur uitwendig
- 5c
- 5d hengsel ontbreekt
- 6a poten
- 6b
- 6c vrijwel compleet
- 7 hengselpot
- 8 Nederland, Bergen op Zoom
- 9

cat. 50

- 1a VAL5-66-104
- 1b afvallaag S168 (1675-1800)
- 2 r-pot-123
- 3 1750-1850
- 4a 28,5/29
- 4b vierkante pot / privaatemmer met
ronde bodem en manchtrand,
standing
- 5a roodbakkend aardewerk
- 5b loodglazuur
- 5c
- 5d
- 6a standing
- 6b uitgesneden handgreep
- 6c vrijwel compleet
- 7 stilletjespot/privaatemmer
- 8 Nederland, West-Brabant
- 9

cat. 51

- 1a VAL5-66-98
- 1b afvallaag S168 (1675-1800)
- 2 w-the-2
- 3 1750-1850
- 4a 15,5/11,2
- 4b bolle theepot met hoge schou-
der en geknikte opstaande rand,
holle bodem
- 5a witbakkend aardewerk
- 5b loodglazuur met uitwendig
koperoxide
- 5c
- 5d
- 6a standvlak
- 6b hengel
- 6c compleet profiel
- 7 theepot
- 8 Nederland, Friesland
- 9

cat. 52

- 1a VAL5-66-3
- 1b afvallaag S168 (1675-1800)
- 2 m-kom-6
- 3 1675-1775
- 4a 38/10
- 4b afgeronde kom met uitgebogen rand, standring
- 5a majolica
- 5b blauw-wit
- 5c rozet in bladerkrans
- 5d
- 6a standring
- 6b
- 6c compleet profiel
- 7 kom
- 8 Nederland, Friesland
- 9

cat. 53

- 1a VAL5-66-14
- 1b afvallaag S168 (1675-1800)
- 2 m-kom-6
- 3 1675-1775
- 4a 32/9
- 4b afgeronde kom met uitgebogen rand, standring
- 5a majolica
- 5b blauw-wit
- 5c landschap
- 5d
- 6a standring
- 6b
- 6c compleet profiel
- 7 kom
- 8 Nederland, Friesland
- 9

cat. 54

1a	VAL5-66-15
1b	afvallaag S168 (1675-1800)
2	m-kom-6
3	1675-1775
4a	38/10
4b	afgeronde kom met uitgebogen rand, standring
5a	majolica
5b	blauw-wit
5c	landschap
5d	
6a	standring
6b	
6c	fragment
7	kom
8	Nederland, Friesland
9	

cat. 55

1a	VAL5-67-5
1b	afvallaag S168 (1675-1800)
2	m-kom-6
3	1675-1775
4a	23,3/6,3
4b	afgeronde kom met uitgebogen rand, standring
5a	majolica
5b	blauw-wit
5c	floraal
5d	
6a	standring
6b	
6c	fragment
7	kom
8	Nederland, Friesland
9	

cat. 56

1a	VAL5-69-1
1b	afvallaag S168 (1675-1800)
2	f-zal-4
3	1675-1750
4a	10,5/18,5
4b	zalfpot met cilindrische buik en afgeronde schouder met opstaande rand, bodem ingesnoerd en standvoet
5a	majolica
5b	blauw-wit
5c	tekst in cartouche: E. DIACARTHAM
5d	
6a	standvlak
6b	
6c	vrijwel compleet
7	albarello
8	Nederland, Delft
9	

cat. 57		cat. 58		cat. 59	
1a	VAL5-66-22	1a	VAL5-66-24	1a	VAL5-66-20
1b	afvallaag S168 (1675-1800)	1b	afvallaag S168 (1675-1800)	1b	afvallaag S168 (1675-1800)
2	f-bor-3	2	f-bor-7	2	f-bor-17
3	1750-1800	3	1725-1775	3	1675-1700
4a	25/-	4a	17/2,2	4a	13/3,2
4b	afgerond bord met vrij brede vlag, standvlak	4b	diep bord met holle spiegel, knik spiegel/vlag, smalle vlag, standring	4b	diep steilwandig bord zonder vlag, met uitgebogen rand, standring
5a	faience	5a	faience	5a	faience
5b	biscuit vol tinglazuurvlekken	5b	blauw-wit	5b	blauw-wit, chinoiserie
5c		5c	floraal	5c	floraal
5d	productieafval?	5d		5d	gemerkt, secundair ophanggaatje in rand
6a	standvlak	6a	standring	6a	standring
6b		6b		6a	
6c	fragment	6c	fragment	6b	
7	bord	7	bord	6c	fragment
8	Amsterdam	8	Nederland, Delft	7	bord
9		9		8	Nederland, Delft
				9	

cat. 60		cat. 61		cat. 62	
1a	VAL5-69-15	1a	VAL5-66-21	1a	VAL5-66-1
1b	afvallaag S168 (1675-1800)	1b	afvallaag S168 (1675-1800)	1b	afvallaag S168 (1675-1800)
2	f-dek-10	2	f-kwi-2	2	f-sir-1
3	1750-1800	3	1725-1775	3	1675-1750
4a	8,3/-	4a	16/10	4a	15,5/22,5
4b	hol cilindrische deksel met bolle bovenzijde met knop	4b	bolle kwispedoor met uitgebogen opvangrand, standvoet	4b	bolle siroopkan met opstaande rand en tuit, hoge holle standvoet
5a	faience	5a	faience	5a	faience
5b	blauw-wit, floraal	5b	blauw-wit, floraal	5b	blauw-wit
5c	floraal	5c	floraal	5c	tekst in cartouche: SQUILITIC
5d		5d		5d	
6a		6a	standvoet	6a	standvoet
6b	knop	6b	oor	6b	
6c	fragment	6c	fragment	6c	fragment
7	deksel van vaas	7	kwispedoor	7	siroopkan
8	Nederland, Delft	8	Nederland, Delft	8	Nederland, Delft
9		9		9	

cat. 63

1a	VAL5-69-11
1b	afvallaag S168 (1675-1800)
2	f-vaa
3	1700-1750
4a	15/25,4
4b	
5a	faïence
5b	blauw-wit
5c	floraal
5d	
6a	standvlak
6b	
6c	fragment
7	vaas
8	Nederland, Delft
9	

cat. 64

1a	VAL5-69-12
1b	afvallaag S168 (1675-1800)
2	f-vaa-6
3	1700-1775
4a	18/-
4b	diabolovormige vaas met verdikt middendeel, standring
5a	faïence
5b	polychroom
5c	chinoiserie
5d	
6a	
6b	
6c	fragment
7	vaas
8	Nederland, Delft
9	

cat. 65

1a	VAL5-66-2
1b	afvallaag S168 (1675-1800)
2	f-zal-1
3	1700-1800
4a	10,3/5,7
4b	brede zalfpot met (vrijwel) cilindrische buik, ingesnoerde bodem en hals met uitgebogen rand, standvlak
5a	faïence
5b	geheel wit
5c	
5d	in het centrum van bodem door- boord, daarna dichtgesmeerd standvlak
6a	
6b	
6c	compleet
7	zalfpot
8	Nederland
9	

cat. 66		cat. 67		cat. 68	
1a	VAL5-66-4	1a	VAL5-66-5	1a	VAL5-66-6
1b	afvallaag S168 (1675-1800)	1b	afvallaag S168 (1675-1800)	1b	afvallaag S168 (1675-1800)
2	f-zal-1	2	f-zal-1	2	f-zal-1
3	1700-1800	3	1700-1800	3	1700-1800
4a	8,5/4,7	4a	6,7/4,3	4a	6,6/4
4b	brede zalfpot met (vrijwel) cilindrische buik, ingesnoerde bodem en hals met uitgebogen rand, standvlak	4b	brede zalfpot met (vrijwel) cilindrische buik, ingesnoerde bodem en hals met uitgebogen rand, standvlak	4b	brede zalfpot met (vrijwel) cilindrische buik, ingesnoerde bodem en hals met uitgebogen rand, standvlak
5a	faience	5a	faience	5a	faience
5b	geheel wit	5b	geheel wit	5b	geheel wit
5c		5c		5c	
5d		5d	met resten roodkleurige inhoud	5d	
6a	standvlak	6a	standvlak	6a	standvlak
6b		6b		6b	
6c	vrijwel compleet	6c	vrijwel compleet	6c	vrijwel compleet
7	zalfpot	7	zalfpot	7	zalfpot
8	Nederland	8	Nederland	8	Nederland
9		9		9	

cat. 69		cat. 70		cat. 71	
1a	VAL5-66-9	1a	VAL5-67-1	1a	VAL5-67-2
1b	afvallaag S168 (1675-1800)	1b	afvallaag S168 (1675-1800)	1b	afvallaag S168 (1675-1800)
2	f-zal-1	2	f-zal-1	2	f-zal-1
3	1700-1800	3	1700-1800	3	1700-1800
4a	5,5/4,2	4a	7,7/4,8	4a	8,2/4,8
4b	brede zalfpot met (vrijwel) cilindrische buik, ingesnoerde bodem en hals met uitgebogen rand, standvlak	4b	brede zalfpot met (vrijwel) cilindrische buik, ingesnoerde bodem en hals met uitgebogen rand, standvlak	4b	brede zalfpot met (vrijwel) cilindrische buik, ingesnoerde bodem en hals met uitgebogen rand, standvlak
5a	faience	5a	faience	5a	faience
5b	geheel wit	5b	geheel wit	5b	geheel wit
5c		5c		5c	
5d		5d		5d	
6a	standvlak	6a	standvlak	6a	standvlak
6b		6b		6b	
6c	compleet	6c	vrijwel compleet	6c	vrijwel compleet
7	zalfpot	7	zalfpot	7	zalfpot
8	Nederland	8	Nederland	8	Nederland
9		9		9	

cat. 72		cat. 73		cat. 74	
1a	VAL5-67-9	1a	VAL5-69-9	1a	VAL5-69-13
1b	afvallaag S168 (1675-1800)	1b	afvallaag S168 (1675-1800)	1b	afvallaag S168 (1675-1800)
2	f-zal-1	2	f-zal-1	2	f-zal-1
3	1700-1800	3	1700-1800	3	1700-1800
4a	8,5/5	4a	10,5/6	4a	7,5/4,4
4b	brede zalfpot met (vrijwel) cilindrische buik, ingesnoerde bodem en hals met uitgebogen rand, standvlak	4b	brede zalfpot met (vrijwel) cilindrische buik, ingesnoerde bodem en hals met uitgebogen rand, standvlak	4b	brede zalfpot met (vrijwel) cilindrische buik, ingesnoerde bodem en hals met uitgebogen rand, standvlak
5a	faience	5a	faience	5a	faience
5b	geheel wit	5b	geheel wit	5b	geheel wit
5c		5c		5c	
5d	met inhoud	5d	met inhoud	5d	
6a	standvlak	6a	standvlak	6a	standvlak
6b		6b		6b	
6c	compleet	6c	fragment	6c	vrijwel compleet
7	zalfpot	7	zalfpot	7	zalfpot
8	Nederland	8	Nederland	8	Nederland
9		9		9	

cat. 75

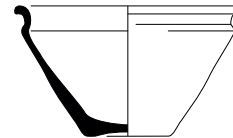
1a	VAL5-69-14
1b	afvallaag S168 (1675-1800)
2	f-zal-1
3	1700-1800
4a	7,2/4,5
4b	brede zalfpot met (vrijwel) cilindrische buik, ingesnoerde bodem en hals met uitgebogen rand, standvlak
5a	faience
5b	geheel wit
5c	
5d	
6a	standvlak
6b	
6c	vrijwel compleet
7	zalfpot
8	Nederland
9	

cat. 76

1a	VAL5-66-8
1b	afvallaag S168 (1675-1800)
2	f-zal-3
3	1700-1800
4a	5,2/6
4b	smalle zalfpot met (vrijwel) cilindrische buik, ingesnoerde bodem en hals met uitgebogen rand, standvlak
5a	faience
5b	geheel wit
5c	
5d	met resten inhoud
6a	standvlak
6b	
6c	vrijwel compleet
7	zalfpot
8	Nederland
9	

cat. 77

1a	VAL5-67-3
1b	afvallaag S168 (1675-1800)
2	f-zal-3
3	1750-1825
4a	6,5/10,5
4b	smalle zalfpot met (vrijwel) cilindrische buik, ingesnoerde bodem en hals met uitgebogen rand, standvlak
5a	faience
5b	geheel wit
5c	
5d	
6a	standvlak
6b	
6c	vrijwel compleet
7	zalfpot
8	Nederland
9	

cat. 78

- 1a VAL5-67-4
 1b afvallaag S168 (1675-1800)
 2 f-zal-3
 3 1700-1800
 4a 6,2/7,5
 4b smalle zalfpot met (vrijwel) cilindrische buik, ingesnoerde bodem en hals met uitgebogen rand, standvlak
 5a faience
 5b geheel wit, meegeglazuurd bakfout
 5c
 5d
 6a standvlak
 6b
 6c compleet
 7 zalfpot
 8 Nederland
 9

cat. 79

- 1a VAL5-66-13
 1b afvallaag S168 (1675-1800)
 2 f-zal-3
 3 1700-1800
 4a 8,5/12
 4b smalle zalfpot met (vrijwel) cilindrische buik, ingesnoerde bodem en hals met uitgebogen rand, standvlak
 5a faience
 5b geheel wit
 5c
 5d
 6a standvlak
 6b
 6c compleet profiel
 7 zalfpot
 8 Nederland
 9

cat. 80

- 1a VAL5-69-10
 1b afvallaag S168 (1675-1800)
 2 fr-min-
 3 1750-1825
 4a 12,5/7
 4b conische kom met holle zijwand, standvlak
 5a Franse faience
 5b geheel wit
 5c
 5d
 6a standvlak
 6b
 6c compleet profiel
 7 miniatuur, papkom
 8 Frankrijk
 9

cat. 81	(schaal 1:1)	cat. 82	(schaal 1:1)	cat. 83	(schaal 1:1)
1a	VAL5-66-120	1a	VAL5-66-121	1a	VAL5-66-122
1b	afvallaag S168 (1675-1800)	1b	afvallaag S168 (1675-1800)	1b	afvallaag S168 (1675-1800)
2	p-bee-	2	p-bee-	2	p-bee-
3	1700-1750	3	1700-1750	3	1700-1750
4a	4/-	4a	-/-	4a	-/-
4b		4b		4b	
5a	Aziatisch porselein	5a	Aziatisch porselein	5a	Aziatisch porselein
5b	geheel wit	5b	geheel wit	5b	geheel wit
5c	van beeld of wierookbrander, man zittend op leeuw	5c	van beeld of wierookbrander, Chinees	5c	van beeld of wierookbrander, Chinees
5d		5d		5d	
6a	sokkel	6a		6a	
6b		6b		6b	
6c	fragment	6c	fragment	6c	fragment
7	beeld	7	beeld	7	beeld
8	China	8	China	8	China
9	Ostkamp 2017, 83-84, 274 (cat. 225)	9	Ostkamp 2017, 83-84, 274 (cat. 225)	9	Ostkamp 2017, 83-84, 274 (cat. 225)

cat. 84 (schaal 1:1)
 1a VAL5-66-123
 1b afvallaag S168 (1675-1800)
 2 p-bee-
 3 1700-1750
 4a -/
 4b
 5a Aziatisch porselein
 5b
 5c zittend persoon
 5d
 6a
 6b
 6c fragment
 7 beeld
 8 China
 9

cat. 85 (schaal 1:2)
 1a VAL5-67-17
 1b afvallaag S168 (1675-1800)
 2 p-bee-
 3 1700-1750
 4a 4,7/3,4
 4b
 5a Aziatisch porselein
 5b geheel wit, paard
 5c paard (met ruiter)
 5d
 6a
 6b
 6c fragment
 7 beeld
 8 China
 9

cat. 86
 1a VAL5-66-40
 1b afvallaag S168 (1675-1800)
 2 p-bor-1
 3 1675-1725
 4a 10,7/2,4
 4b klein bord (van kop en schotel)
 met uitgebogen rand, standring
 5a Aziatisch porselein
 5b onderglazuur blauw
 5c floraal
 5d
 6a standring
 6b
 6c vrijwel compleet
 bord
 7
 8 China
 9

cat. 87

1a	VAL5-66-44
1b	afvallaag S168 (1675-1800)
2	p-bor-1
3	1700-1725
4a	12,5/2,7
4b	klein bord (van kop en schotel) met uitgebogen rand, standring
5a	Aziatisch porselein
5b	onderglazuur blauw
5c	ruiter
5d	
6a	standring
6b	
6c	fragment
7	bord
8	China
9	

cat. 88

1a	VAL5-67-15
1b	afvallaag S168 (1675-1800)
2	p-bor-1
3	1700-1725
4a	17/3,2
4b	klein bord (van kop en schotel) met uitgebogen rand, standring
5a	Aziatisch porselein
5b	onderglazuur blauw
5c	floraal
5d	
6a	standring
6b	
6c	fragment
7	bord
8	China
9	

cat. 89

1a	VAL5-69-6
1b	afvallaag S168 (1675-1800)
2	p-bor-1
3	1700-1750
4a	28,6/5,5
4b	klein bord (van kop en schotel) met uitgebogen rand, standring
5a	Aziatisch porselein
5b	onderglazuur blauw, gemoffeld
5c	floraal
5d	
6a	standring
6b	
6c	fragment
7	bord
8	Japan, Arita
9	

cat. 90

1a	VAL5-69-8
1b	afvallaag S168 (1675-1800)
2	p-bor-4
3	1700-1725
4a	22/3,7
4b	in mal gevormd bord met vlakke spiegel en naar buiten geknikte platte vlag, standring
5a	Aziatisch porselein
5b	onderglazuur blauw
5c	straatscene
5d	
6a	standring
6b	
6c	vrijwel compleet
7	bord
8	China
9	

cat. 91

1a	VAL5-66-45
1b	afvallaag S168 (1675-1800)
2	p-bor-10
3	1725-1775
4a	13,5/3
4b	afgerond bord met rechte rand, standring
5a	Aziatisch porselein
5b	onderglazuur blauw
5c	landschap
5d	
6a	standring
6b	
6c	fragment
7	bord
8	China
9	

cat. 92

1a	VAL5-69-30
1b	afvallaag S168 (1675-1800)
2	p-bor-
3	1700-1725
4a	-/-
4b	
5a	Aziatisch porselein
5b	onderglazuur blauw
5c	floraal
5d	groot formaat, dubbele standring
6a	standring
6b	
6c	fragment
7	bord
8	China
9	

cat. 93	(schaal 1:2)	cat. 94	(schaal 1:2)	cat. 95	(schaal 1:2)
1a	VAL5-69-18	1a	VAL5-69-27	1a	VAL5-66-41
1b	afvallaag S168 (1675-1800)	1b	afvallaag S168 (1675-1800)	1b	afvallaag S168 (1675-1800)
2	p-dek-2	2	p-dek-10	2	p-kop-22
3	1725-1775	3	1725-1775	3	1750-1800
4a	4/-	4a	5,2/-	4a	6,7/5,7
4b	hoog slank deksel met uitgebogen rand, sluitring en knop	4b	deksel met vierkante mond en rand	4b	vrijwel cilindrische koffiekop met afgeronde knik wand-bodem, versierde onderzijde, inwendig afgeschuinde rand (dekselgeul?) en oor, standing
5a	Aziatisch porselein	5a	Aziatisch porselein	5a	Aziatisch porselein
5b	onderglazuur blauw	5b	onderglazuur blauw	5b	gemoffeld
5c	floraal	5c	landschap	5c	floraal
5d		5d		5d	
6a		6a		6a	standing
6b	knop	6b	knop	6b	oor
6c	fragment	6c	fragment	6c	fragment
7	vaas	7	vaas	7	kop
8	China	8	China	8	China
9		9		9	

cat. 96		cat. 97		cat. 98	(schaal 1:2)
1a	VAL5-67-10	1a	VAL5-66-90	1a	VAL5-66-89
1b	afvallaag S168 (1675-1800)	1b	afvallaag S168 (1675-1800)	1b	afvallaag S168 (1675-1800)
2	p-vaas-3	2	ep-bor-4	2	ep-dek-1
3	1725-1775	3	1750-1800	3	1775-1800
4a	5/9	4a	26/3,3	4a	7,3/-
4b	slanke bovenaan wijd uitlopende vaas, standring	4b	bord met knik spiegel-vlag, standring	4b	bol deksel met sluitring en knop
5a	Aziatisch porselein	5a	Europees porselein	5a	Europees porselein
5b	onderglazuur blauw	5b	relief, gemoffeld	5b	onderglazuur blauw
5c	floraal	5c	bloemen	5c	transfer floraal appliques
5d		5d		5d	
6a	standring	6a	standring	6a	
6b		6b		6b	knop
6c	fragment	6c	fragment	6c	vrijwel compleet
7	vaas	7	bord	7	theepot
8	China	8	Duitsland, Meissen	8	Engeland, Worchester
9		9		9	

cat. 99		cat. 100		cat. 101	
1a	VAL5-66-32	1a	VAL5-66-35	1a	VAL5-66-36
1b	afvallaag S168 (1675-1800)	1b	afvallaag S168 (1675-1800)	1b	afvallaag S168 (1675-1800)
2	iw-bor-3	2	iw-bor-3	2	iw-bor-3
3	1760-1800	3	1775-1800	3	1775-1800
4a	13,5/3,2	4a	10,7/2,8	4a	11,5/2,9
4b	afgerond bord zonder vlag, standring	4b	afgerond bord zonder vlag, standring	4b	afgerond bord zonder vlag, standring
5a	industrieel wit aardewerk	5a	industrieel wit aardewerk	5a	industrieel wit aardewerk
5b	geheel wit	5b	blauw	5b	blauw
5c		5c	guirlandes	5c	Chinees landschap
5d		5d		5d	
6a	standring	6a	standring	6a	standring
6b		6b		6b	
6c	vrijwel compleet	6c	vrijwel compleet	6c	fragment
7	bord	7	bord	7	bord
8	Engeland	8	Engeland	8	Engeland
9		9		9	

cat. 102

- 1a VAL5-66-26
- 1b afvallaag S168 (1675-1800)
- 2 iw-dek-1
- 3 1760-1800
- 4a 7/3,2
- 4b vrij plat deksel met sluitrand en knop
- 5a industrieel wit aardewerk
- 5b geheel wit
- 5c
- 5d
- 6a
- 6b knop
- 6c vrijwel compleet
- 7 theepot
- 8 Engeland
- 9

cat. 103

- 1a VAL5-66-28
- 1b afvallaag S168 (1675-1800)
- 2 iw-dek-4
- 3 1760-1800
- 4a 6,7/3,8
- 4b bol deksel met knop
- 5a industrieel wit aardewerk
- 5b geheel wit
- 5c
- 5d
- 6a
- 6b knop
- 6c vrijwel compleet
- 7 theepot
- 8 Engeland
- 9

cat. 104

- 1a VAL5-67-13
- 1b afvallaag S168 (1675-1800)
- 2 iw-dek-9
- 3 1790-1800
- 4a 12/4,3
- 4b bol deksel met horizontale rand, met sluitring en knop
- 5a industrieel wit aardewerk
- 5b blauw fond
- 5c applique
- 5d
- 6a
- 6b knop
- 6c compleet profiel
- 7 theepot
- 8 Engeland, Leeds
- 9

cat. 105

1a	VAL5-66-38
1b	afvallaag S168 (1675-1800)
2	iw-kan-5
3	1775-1800
4a	6,5/-
4b	bolle kan met S-vormig uitgebogen hals en rand, met in model gesneden bovenrand, standing industrieel wit aardewerk
5a	blauw
5c	Chinees landschap
5d	
6a	standing
6b	
6c	fragment
7	kan
8	Engeland
9	

cat. 106

1a	VAL5-66-33
1b	afvallaag S168 (1675-1800)
2	iw-kop-1
3	1775-1825
4a	10,5/5,2
4b	bolle kop met rechte rand, rechte standing
5a	industrieel wit aardewerk
5b	geheel wit
5c	
5d	
6a	standing
6b	
6c	vrijwel compleet
7	kop
8	Engeland
9	

cat. 107

1a	VAL5-66-25
1b	afvallaag S168 (1675-1800)
2	iw-zal-1
3	1760-1825
4a	8,8/6,1
4b	brede zalfpot met (vrijwel) cilindrische buik, ingesnoerde bodem en hals met uitgebogen rand, standvlak
5a	industrieel wit aardewerk
5b	geheel wit
5c	
5d	
6a	standvlak
6b	
6c	vrijwel compleet
7	zalfpot
8	Engeland
9	

cat. 108

1a	VAL5-69-20
1b	afvallaag S168 (1675-1800)
2	iwb-kop-1
3	1775-1825
4a	-/-
4b	bolle/conische kop met rechte rand, rechte standing
5a	industrieel wit aardewerk biscuit
5b	biscuit
5c	
5d	
6a	standing
6b	
6c	vrijwel compleet
7	kop
8	West-Europa
9	

cat. 109

1a	VAL5-69-26
1b	afvallaag S168 (1675-1800)
2	ir-min-
3	1675-1725
4a	5,5/-
4b	
5a	industrieel rood aardewerk
5b	
5c	bestempeld met diverse geluksmotieven
5d	
6a	
6b	
6c	fragment
7	miniatuur, theepot
8	China, Yixing
9	

cat. 110

1a	VAL5-69-21
1b	afvallaag S168 (1675-1800)
2	iz-dek-1
3	1760-1780
4a	6,7/3,3
4b	bol deksel met sluitrand en knop
5a	industrieel zwart aardewerk
5b	loodglazuur met mangaanoxide, Jackfieldware
5c	
5d	
6a	
6b	knop
6c	compleet
7	theepot
8	Engeland
9	

cat. 111		cat. 112		cat. 113	
1a	VAL5-67-11	1a	VAL5-66-84	1a	VAL5-66-61
1b	afvallaag S168 (1675-1800)	1b	afvallaag S168 (1675-1800)	1b	afvallaag S168 (1675-1800)
2	iz-dek-3	2	iz-the-2	2	s3-kom-4
3	1760-1780	3	1760-1780	3	1740-1780
4a	8,2/4,5	4a	13,2/12,5	4a	14,5/9,7
4b	bol deksel met sluitring en knop	4b	hoge peervormige theepot met naar binnen geknikte hals en opstaande rechte rand (sluitring voor deksel), standring	4b	afgeronde diepe kom met uitgebogen rand, standvoet
5a	industrieel zwart aardewerk	5a	industrieel zwart aardewerk	5a	industrieel steengoed
5b	loodglazuur met mangaanoxide, Jackfieldware	5b	loodglazuur met mangaanoxide, Jackfieldware	5b	zoutglazuur met ijzerengobe
5c	applique, vogel	5c		5c	
5d		5d		5d	
6a		6a	standring	6a	standvlak
6b	knop	6b	vormoor	6b	liggend vormoor
6c	compleet	6c	compleet profiel	6c	compleet profiel
7	theepot	7	theepot	7	kom
8	Engeland	8	Engeland	8	Engeland
9		9		9	

cat. 114 (schaal 1:2)
 1a VAL5-66-125
 1b afvallaag S168 (1675-1800)
 2 py-bee-
 3 1700-1800
 4a 4,6/-
 4b
 5a pijpaaarde
 5b
 5c zwemmende zwaan
 5d
 6a
 6b
 6c fragment
 7 beeld
 8 Nederland
 9

cat. 115 (schaal 1:2)
 1a VAL5-66-126
 1b afvallaag S168 (1675-1800)
 2 py-bee-
 3 1700-1800
 4a -/-
 4b
 5a pijpaaarde
 5b
 5c Oranjeboom
 5d
 6a
 6b
 6c fragment
 7 beeld
 8 Nederland
 9

cat. 116 (schaal 1:2)
 1a VAL5-66-117
 1b afvallaag S168 (1675-1800)
 2 gl-bek-6
 3 1700-1800
 4a 8,7/9,3
 4b dikwandige cinische beker (a),
 met vormgeblazen reliëf
 (b) met verticale ribben, onder-
 aan achzijdig of met geslepen
 facetten (c) verdikte bodem
 met standvlak met (eventueel
 weggeslepen) pontilmerk
 5a glas
 5b kleurloos
 5c gegraveerd: Chinese pagodes
 5d
 6a standvlak
 6b
 6c fragment
 7 beker
 8 Bohemen
 9

cat. 117		cat. 118 (schaal 1:2)	cat. 119 (schaal 1:2)
1a	VAL5-66-119	1a	VAL5-66-114
1b	afvallaag S168 (1675-1800)	1b	afvallaag S168 (1675-1800)
2	gl-fle-	2	gl-fle-11
3	1700-1800	3	1700-1800
4a	-/-	4a	-/-
4b		4b	cilindrische medicijnfles zonder of met korte hals, met uitstaande tot aan horizontale lip, opgestoken bodem met pontilmerk
5a	glas		
5b	groen	5a	glas
5c		5b	groen
5d	groot formaat	5c	
6a		5d	
6b		6a	opgestoken pontilmerk
6c	fragment	6b	
7	fles, voorraadfles	6c	compleet
8	Nederland/Duitsland	7	fles, medicijnfles
9		8	Nederland/Duitsland
		9	

Vulling insteek S148 (1800-1825)

Ophoging S48 (1850-1900)

cat. 120

1a	VAL5-49-#77
1b	vulling insteek S148 (1800-1825)
2	s2-pot-7
3	1750-1850
4a	-/-
4b	tonvormige pot met uitgebogen verdikte en aan de bovenzijde afgeplatte rand, ribbel onder randaanzet, standvlak
5a	steengoed met glazuur/engobe
5b	zoutglazuur met kobaltoxide
5c	sgraffito, floraal en dambordpatroon
5d	
6a	standvlak
6b	
6c	fragment
7	voorraadpot
8	Duitsland, Westerwald
9	

cat. 121

1a	VAL5-6-1
1b	ophoging S48 (1850-1900)
2	s2-kan-32
3	1850-1875
4a	22/34,5
4b	bolle kan met schouder overgaand in hoge hals met geribbelde kraagrand, standvlak
5a	steengoed met glazuur/engobe
5b	zoutglazuur met engobe
5c	tekst: ERV WED H WARNINK
5d	
6a	standvlak
6b	worstoor
6c	compleet
7	kan, voorraadkan
8	Duitsland, Frechen
9	

cat. 122

1a	VAL5-6-2
1b	ophoging S48 (1850-1900)
2	s2-pot-24
3	1800-1900
4a	7/10
4b	tonvormige (mosterd)pot op standvlak
5a	steengoed met glazuur/engobe
5b	zoutglazuur met koperoxide
5c	tekst: 10
5d	
6a	standvlak
6b	
6c	compleet
7	pot, mosterdpot
8	Duitsland, Westerwald
9	

AAR (Amsterdamse Archeologische Rapporten)

In druk verkrijgbaar

Als PDF te downloaden op www.amsterdam.nl/monumenten-en-archeologie

- AAR 1 *Wonen aan een wagenplein. AO Haarlemmerplein (2005).* Amsterdam 2006
- AAR 2 *Tweede Kostverlorenkade. IVO (2006).* Amsterdam 2006
- AAR 3 *Verschansen achter vuilnis. IVO Amstelstraat (2006).* Amsterdam 2007
- AAR 4 *Scherven uit de Pottenbakkersgang. AO Westerstraat (2003).* Amsterdam 2007
- AAR 5 *In de schaduw van de VOC. AO Rapenburg (2005).* Amsterdam 2007
- AAR 6 *Beerputten en bedrijvigheid. AO Konijnenstraat (2003).* Amsterdam 2007
- AAR 7 *Zerken en graven in de Nieuwezijds Kapel. IVO Rokin (2005).* Amsterdam 2007
- AAR 8 *Opgraving van een mikwe in de Nieuwe Synagoge. Jonas Daniël Meijerplein (2006),* Amsterdam 2007
- AAR 9 *De Hallen. IVO Bilderdijkkade (2006).* Amsterdam 2006
- AAR 10 *Een fontein in de Buitensingel. AB Leidseplein (2006).* Amsterdam 2006
- AAR 11 *Diemen Tolbrug. IVO Muiderstraatweg (2006).* Amsterdam 2008
- AAR 12 *Boezemgemaal Halfweg. IVO Wethouder van Essenweg (2006).* Amsterdam 2007
- AAR 13 *Frans Ottenstadion. IVO Amstelveenseweg (2004).* Amsterdam 2007
- AAR 14 *Archeologisch opgraving Vijzelstraat (2004).* Amsterdam 2007
- AAR 15 *Aanplantingen in het IJ. AO Martelaarsgracht (2003).* Amsterdam 2007
- AAR 16 *Schuilkerk de Papagaai. AO Kalverstraat (2004).* Amsterdam 2008
- AAR 17 *De saillant van Het Blaauw hoofd. IVO Van Diemenstraat (2006).* Amsterdam 2007
- AAR 18 *De noordwestelijke oever van Oostenburg. AO Oostenburgermiddenstraat (2006).* Amsterdam 2006
- AAR 19 *Het Shell-terrein. IVO Grasweg (2004).* Amsterdam 2007
- AAR 20 *Het RIVA-terrein. IVO Baarsjesweg (2005).* Amsterdam 2008
- AAR 21 *De Ceintuurbaanpanden. AB Tweede Sweelinckstraat / Sint Willibrordusstraat (2006).* Amsterdam 2008
- AAR 22 *Het Purperhoedenveem. AO Oudezijds Voorburgwal (2004).* Amsterdam 2008
- AAR 23 *Noord/Zuidlijn, locatie Rokin. AB / AO 2003-2006.* Amsterdam 2007
- AAR 24 *Sportpark Ronald McDonald, IVO Zunderdorpergouw (2007).* Amsterdam 2008
- AAR 25 *N 44, De Keyzer. IVO Czaar Peterstraat (2008).* Amsterdam 2008
- AAR 26 *Het Luycksterrein. IVO Overamstelstraat (2004).* Amsterdam 2008
- AAR 27 *Oranjerie in Frankendael. AO Middenweg (2003).* Amsterdam 2008
- AAR 28 *Serviesgoed uit een 18de-eeuwse beerput. AO Derde Weteringdwarsstraat (2003).* Amsterdam 2008
- AAR 29 *Profiel van de 17de-eeuwse stadswal. AB Marnixplein (2004).* Amsterdam 2008
- AAR 30 *Bolwerk Oosterblokhuis. AO Prof. Tulpplein (2005).* Amsterdam 2008
- AAR 31 *Van Amstelbocht tot Binnengasthuis. AO Oude Turfmarkt (2005).* Amsterdam 2009
- AAR 32 *N 43 / Funenpark. AB Cruquiuskade (2008).* Amsterdam 2009

- AAR 33 *Het gemeentearchief terrein. IVO Amsteldijk 67 (2009). Amsterdam 2009*
- AAR 34 *Spaarndammerdijk 320. IVO (2007). Amsterdam 2009*
- AAR 35 *Wonen aan twee stegen. AO Paardenstraat (2004). Amsterdam 2008*
- AAR 36 *Een 17de-eeuwse beerput in de grachtengordel. AO Keizersgracht 355 (2005). Amsterdam 2009*
- AAR 37 *Noordoosthoek van een 13de-eeuws verdedigingswerk. AO Nieuwezijds Kolk (2006). Amsterdam 2009*
- AAR 38 *Een dam rond 's Lands Dok. AO Marineterrein Kattenburgerstraat (2005). Amsterdam 2009*
- AAR 39 *Rust en Werk. AB Amsteldijk 67 (2009). Amsterdam 2009*
- AAR 44 *Kelderwoningen en een beerput in de Lastage. AO Nieuwe Jonkerstraat (2007). Amsterdam 2010*
- AAR 45 *De Sint Antoniespoort en de stadsmuur. AB Nieuwmarkt (2007). Amsterdam 2010*
- AAR 46 *Boren voor de Bijenkorf, AB Noord/Zuidlijn Dam (2007). Amsterdam 2010*
- AAR 47 *Spuistraat AO Spuistraat 256-258 (2008). Amsterdam 2010*
- AAR 48 *Sporen in de Suikerbakkerssteeg, AO OZ Voorburgwal (2008). Amsterdam 2010*
- AAR 49 *Bewoning tussen Nes en stadswal, AO OZ Voorburgwal/Pieter Jacobsstraat (2005). Amsterdam 2010*
- AAR 50 *Glasafval op het achtererf, AO Rozenstraat (2006). Amsterdam 2010*
- AAR 51 *De Buiksloterbreek. IVO Marjoleinterrein, Amsterdam (2009). Amsterdam 2010*
- AAR 52 *Plavuizen in de Kalverstraat. AB Kalverstraat 151, Amsterdam (2008). Amsterdam 2010*
- AAR 53 *Bolwerk Muiden. AB Sarphatistraat 470, Amsterdam (2010). Amsterdam 2010*
- AAR 54 *Archeologische Signaleringskaart Amsterdam. Amsterdam 2010*
- AAR 55 *Rozenstraat 194, AO, Amsterdam (2009). Amsterdam 2010*
- AAR 56 *Bergbezinkbassin, AB Haarlemmerplein, Amsterdam (2010). Amsterdam 2011*
- AAR 57 *De Nieuwe Ooster. IVO Rozenburghlaan, Amsterdam (2011). Amsterdam 2011*
- AAR 58 *Ophogingen en bedrijfsafval VOC-werf. AB Oostenburg kavel 5, Amsterdam (2009). Amsterdam 2011.*
- AAR 59 *Van Buitenpolder tot Uilenburg. AO Oudeschans 5-11, Amsterdam (2008). Amsterdam 2011*
- AAR 60 *Wonen achter de OZ Voorburgwal. AO OZ Armsteeg, Amsterdam (2008). Amsterdam 2011*
- AAR 61 *Cluster Schievink. AO Rozenstraat 68-74, Amsterdam (2009). Amsterdam 2011*
- AAR 62 *Beerput Spuistraat 30. AB, Amsterdam (2009). Amsterdam 2011*
- AAR 63 *De 17de-eeuwse stadswal bij de Regulierspoort. AB Rembrandtplein, Amsterdam (2009). Amsterdam 2011*
- AAR 64 *Van scheepshelling tot Koorndrager. AO Oudeschans 73-77, Amsterdam (2009). Amsterdam 2012*
- AAR 65 *Op 't Water gewonnen, AB Dam 2-4, Amsterdam (2009). Amsterdam 2012*
- AAR 66 *De waterkelder van de Portugese Synagoge. AB Mr. Visserplein 3, Amsterdam (2010). Amsterdam 2012*
- AAR 67 *'Ons Genoegen', AO Elandsstraat 101, Amsterdam (2010). Amsterdam 2012*
- AAR 68 *Oud Zunderdorp begraven achter de kerk. AB Begraafplaats Zunderdorp (2010). Amsterdam 2012*
- AAR 69 *Marine Etablissement Amsterdam. IVO Kattenburgerstraat, Amsterdam (2012). Amsterdam 2013*
- AAR 70 *Sporen van het 16de-eeuwse landelijke gebied buiten het Singel. AB Herengracht 74-78, Amsterdam (2010). Amsterdam 2013*
- AAR 71 *Een beerput van welgestelden in de Amsterdamse grachtengordel 1675-1750. AO Herengracht 12, Amsterdam (2006). Amsterdam 2013*

- AAR 72 *Menselijke skeletten in een steeg in Nieuwendam. AB Nieuwendammerdijk 305-307, Amsterdam (2011).* Amsterdam 2013
- AAR 73 *Tussen Nieuwezijds Voor- en Achterburgwal. AB Spuistraat 3A/Nieuwezijds Voorburgwal 16, Amsterdam (2011).* Amsterdam 2013
- AAR 74 *Aanplemping in de Amstelbocht. AB Diepriool Nieuwe Doelenstraat, Amsterdam (2010-2011).* Amsterdam 2013
- AAR 75 *Heiligeweg 32. AB Heiligeweg 32, Amsterdam (2012).* Amsterdam 2013
- AAR 76 *Wibautveste. AB Wibautstraat 198 e.v., Amsterdam (2013).* Amsterdam 2013
- AAR 77 *Ophogingen in de Liesdel. AB Lange Niezel 16, Amsterdam (2012).* Amsterdam 2013
- AAR 78 *Molen de Ruyter. AB Kazernestraat 14, Amsterdam (2012).* Amsterdam 2014
- AAR 79 *De pottenbakkerij aan de Overtoom, AB Schoolstraat 5-19, Amsterdam (2012).* Amsterdam 2014
- AAR 80 *Sporen van een woonhuis in de Warmoesstraat 1500-1700. AB Warmoesstraat 15, Amsterdam (2011).* Amsterdam 2014
- AAR 81 *Passeerder / Osdorp bolwerk. AO Nieuwe Passeerdersstraat 2, Amsterdam (2013).* Amsterdam 2015
- AAR 82 *Molen de Star. AB Jacobs Catskade 37-41, Amsterdam (2012).* Amsterdam 2015
- AAR 83 *Kerkhof Sint Mariaklooster. IVO Nes 116-118, Amsterdam (2012).* Amsterdam 2015
- AAR 84 *Een 19de-eeuws kanon bij Zeeburg. AB Amsterdam-Rijnkanaal, Amsterdam (2015).* Amsterdam 2015
- AAR 85 *Buitenplaats Rust en Werk (1637-1887). AO Amstedijk 67/IVO Dora Tamanaplein, Amsterdam (2012-2014).* Amsterdam 2016
- AAR 86 *BloemDwars. AB Binnenterrein Bloemgracht 143/Bloemstraat 150-154, Amsterdam (2015).* Amsterdam 2016
- AAR 87 *Van ontginningsloot tot beerput. AB Oudezijds Armsteeg 9-33, Amsterdam (2012).* Amsterdam 2016
- AAR 88 *Pauwenlaan. IVO fase 1 Julianaplein BB en C, Amsterdam (2016).* Amsterdam 2016
- AAR 89 *Oostenburg: bedrijfsgebouwen van de VOC. IVO Oostenburg, kavel 7, 8 en 13, Amsterdam (2011 en 2015).* Amsterdam (2016) 2017
- AAR 90 *Het eiland Marken in Amsterdam 1592-1930. AO Valkenburgerstraat 130-146, Amsterdam (2011-2012).* Amsterdam 2016
- AAR 91 *Tussen Veenweg en Schinkel. IVO Amstelveenseweg 122, Amsterdam (2016).* Amsterdam 2016
- AAR 92 *Sint Jacob. IVO Plantage Middenlaan 52, Amsterdam (2016).* Amsterdam 2016
- AAR 93 *Amsterdamse waterbodems. AB kadewerken, Amsterdam (2012 en 201).* Amsterdam 2017
- AAR 94 *De stad in profiel. AB in het centrum van Amsterdam (2011-2016).* Amsterdam 2017
- AAR 95 *De Waag op de Nieuwmarkt. Archeologische en bouwhistorische begeleiding, Amsterdam (2013-2014).* Amsterdam 2017
- AAR 96 *Oude Oosterbegravingplaats. AB Metis Montessori Lyceum, Amsterdam (2017).* Amsterdam 2017
- AAR 97 *Werken langs de Weespertrekvaart. AB Kop Weespertrekvaart, H.J.E. Wenckebachweg, Amsterdam (2015).* Amsterdam 2017
- AAR 98 *De zeventiende-eeuwse vestingwerken van Amsterdam. Vijf Archeologische Begeleidingen en één IVO op zes locaties langs de vestingwerken van Amsterdam (2008 – 2015).* Amsterdam 2017
- AAR 99 *Oostenburg: woningen en stadsschuitenmakerswerf (1660-1800). AO Oostenburgervoorstraat (Wiener & Co), Amsterdam (2013-14).* Amsterdam 2017
- AAR 100 *Ons' Lieve Heer op Solder. Archeologisch onderzoek Oudezijds Voorburgwal 38-40, Amsterdam (2013-2014).* Amsterdam 2017
- AAR 101 *De Groot Duivendrechtse polder. IVO Ouderkerkdijk 170, Amsterdam (2017).* Amsterdam 2018
- AAR 102 *De Ipenslotersluis in de Diemerzeedijk. AB Ipenslotersluis en Diemerzeedijk, Amsterdam (2016-2017).* Amsterdam 2018
- AAR 103 *De Spaarndammerdijk. AB Spaarndammertunnel, Amsterdam (2016).* Amsterdam 2018
- AAR 104 *Vak 14 van de Oude Oosterbegravingplaats. IVO Mauritskade 61 (2018).* Amsterdam 2018
- AAR 105 *Een midden 17de-eeuwse beerput. AB Nieuwe Leliestraat 23, Amsterdam (2015).* Amsterdam 2018

AAR 106		<i>Poldermolens aan de Rijperkolk. AB Uitdammerdijk 30, Amsterdam (2017).</i> Amsterdam 2018
AAR 107		<i>Historische Singelkade. AB walmuurvernieuwing Singel, Amsterdam (2017).</i> Amsterdam 2019
AAR 108		<i>Achter de Nieuwendijk. AB Nieuwe Nieuwstraat 17 en Sint Nicolaasstraat 34-36 (2016).</i> Amsterdam 2019
AAR 109		<i>Looierij de Witte Bok. AB Fokke Simonszstraat 61-63, Amsterdam (2017).</i> Amsterdam 2019
AAR 110		<i>In de Vierde Uitleg. AB Kerkstraat, Utrechtsestraat en Weesperplein (2016-2018).</i> Amsterdam 2019
AAR 111		<i>Palen voor Uitdam. AB-wo palenrij Uitdam (2019).</i> Amsterdam 2020
AAR 112		<i>Gangen, woningen en landwinning aan de Uilenburgergracht. Archeologische Opgraving Valkenburgerstraat 72-106, Amsterdam (2016).</i> Amsterdam 2020

Colofon

AAR (Amsterdamse Archeologische Rapporten) 112

Amsterdam 2020

ISSN: 1872-5139

Versie:	10: 20200703
Tekst:	Ranjith Jayasena, Thijs Terhorst, Jort Maas, Jan Bakker, Allard van Helbergen
Redactie:	Peter Kranendonk
Veldwerk:	Ranjith Jayasena, Tim Hoogendijk, Thijs Terhorst, Ron Tousain, Arno van den Brand, Ronald Klein, Ben Naardin
Tekeningen:	Ranjith Jayasena, Thijs Terhorst, Ron Tousain (objecten)
Foto's:	Ranjith Jayasena (veld), Ron Tousain (objecten)
Vondstdeterminatie:	Ranjith Jayasena, Ronald Klein, Thijs Terhorst, Allard van Helbergen, Gerard Graas
Analyse dierlijk bot en vis	Jan Bakker
Redactie catalogus	Sebastiaan Ostkamp
Vormgeving:	MenA

© Monumenten en Archeologie, Gemeente Amsterdam, 2020 (tot 1 januari 2015 Bureau Monumenten & Archeologie)
Postbus 10718, 1001 ES Amsterdam, 020-2514900

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op enigerlei andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Monumenten en Archeologie. MenA aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.